

BCU Cluj Central University Library Cluj

ÎN
VÂLTOAREA
RĂZBOIULUI

(1914 — 1919)

AMINTIRI

de

CONSTANTIN TURTUREANU

CONSTANTIN TURTUREANU

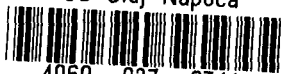
Profesor secundar

**ÎN
VÂLTOAREA
RĂZBOIULUI**

BCU Cluj / Central University Library Cluj
(1914 — 1919)

Amintiri

BCU Cluj-Napoca

4060 027 6741

Cernăuți

Tip. „Litera Românească”

1938

Ion a lui Simion și Martha Turtureanu

Părinților mei,

Ion a lui Simion și Martha Turtureanu,
BCU Cluj / Central University Library Cluj
din Pătrăuții-Sucevii,

ca pios omagiu!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Constantin Turtureanu
Sublocotenent de rezervă (1917)

CUVÂNT ÎNAINTE

Prezint publicului aceste amintiri schițate în focul războiului. Las pe seama cetitorului, angajat în lupta vieții cu arme spirituale, să vadă utilitatea acestor rânduri rupte din sufletul meu, dăruit neamului românesc.

Iași, 21 Iulie—21 Aug. 1937.

Constantin Turtureanu Cluj

Ofițer voluntar în războiul național

Decorat cu med. „Victoria” și „Ferdinand I” cu spade pe panglică.

Absolvent în filologia clasică

Licențiat în istorie și geografie

Licențiat în drept

Profesor

LA O RĂSPÂNTIE

Pătrăuți, 6 Sept. 1914.

Popoare, cu tradiții milenare de vitejie, intraseră din luna Iulie în hora morții. Duhul războiului, pornind dela tragedia din Serajevo, aprinse continentele. În toate părțile lumii, îndeosebi în Europa, se aude zângănitul armelor. Neamurile mari se bat pentru întâietate. Gazetele germane trâmbiță biruințe răsunătoare în Apus.

Dar din Răsărit vine puhoiul cotropitor, pe care oștile austriace și ungurești în zadar încearcă să-l stăvilească. Flăcăii Bucovinei, ascultând poruncile împăratului, fac zid la hotare și înfruntă vigele Cazacilor. Frontul austriac pârâie în Galiția la Lemberg și la Prut. Oștile împărătești, fără chiag național, par gata să-și deie duhul, căutându-și mântuirea spre munți.

Autoritățile militare din Bucovina se grăbesc să cărăbănească tineretul român în Ungaria, dar mă îndoiesc că sprintenii Cazaci le vor da răgaz.

Potopul rusesc împrăștie spaimă. Se zvonește că tineretul, destoinic de a purta pușca, e ridicat de Ruși în ținuturile noastre cucerite și dus în lagărele de prizonieri din Ucraina.

Sunt foarte zăpăcit și nedumerit în haosul vremii. Vibrația sufletului românesc se simte, dar Ro-

mânia nu se mișcă. Noi Românii subjugăți socotim că regatul român stă la pândă, așteptându-și ceasul menit de destin, spre a intra în învălmășeală.

Filmul războiului se deapănă repede, punând în cumpănă viața popoarelor și indivizilor. Minte mea este năpădită de griji neîncercate. Mă găsesc încă în vacanța mare la *Pătrăuți*, în casa părinților mei, copleșiți de dureri și nevoi. Familiile și gospodăriile sătenilor se destramă din pricina înrolărilor nemiloase și rechizițiilor. Pe ogoare lucrează bătrânii, femeile și copiii.

E vremea culesului roadelor. E o mândră toamnă. Pe ogoarele însorite e aparență de belșug, dar în inimile oamenilor e tristeță. Il ajut zilnic pe tata în țarină, la strânsul porumbului român în popuri. Străbat cu căruța, în fiecare dimineață, drumul mare spre „*Fâtânile Doamnei*“. Peisagiul rustic e fermecător. De pe aleea de tei, dinspre „*Varniță*“, am perspectiva șesului larg al râului *Suceava*. Brâul argintiu de apă șerpuiește la poalele Mihovenilor și Buninților. Porumbiștile galbene sclipesc ca aurul la lumina soarelui. Din vraja câmpiei mă trezesc doar hodorogul căruței și poticnelile rablei de cal, ce i-a rămas tatei de pe urma rechizițiilor, să poată căra strujenii acasă. Gâfâitul calului este ca și respirația moșneagului cu părul galben-castaniu, presărat cu șuvițe de argint. Lumina slabă

a ochilor trudiți, în cari se oglindesc culorile cerului, i se întunecă în orbite. Spatele îndoit al bătrânului simte povara celor șaiszeci și șase de ani fără odihnă. Răspunderea vieții și viitorului a zece odrasle a încovoiat un stejar !

La apusul vieții, bătrânul meu tată își vede împărăția aproape toți cinci feciorii. Și mezinul are gândul de ducă, dar nu pe drumurile unui împărat, ci pe cele ale unui crai. Patru feciori sunt în slujba împăratului. E destul. *Mezinul*, fără urmă de puf sub nas, se gândește însă să devină unul dintre primii stegari pentru dreptul neamului nostru, *unul dintre cei dintâi voluntari*, cari de bună voie se vor prăvăli în primejdia războiului.

Viața mea este la o răspântie !

GLASUL SÂNGELUI

Gara Burdujeni, 1 Oct. 1914.

Azi am trecut hotarul despărțitor de frați, cu gândul de a-mi lega viața de soarta regatului român, care în mintea mea are menirea de a face o țară mare, strângând la un loc pe toți Români obidiți.

Nu mi-aș fi închipuit vre-o dată, că se poate trece, ziua mare, așa de ușor dintr'o țară într'alta, prin spatele pichetelor de grăniceri austriaci și români, de lângă un punct vamal !

Pe câmpia *Ițcanilor Noi*, țăranii risipiți pe ogoare la culesul roadelor, de o parte și de alta a graniței, aceleași siluete albe ale culegătorilor de veacuri a belșugului acestui pământ, nu dădeau nimic de bănuț finanților dela vamă ¹⁾. În costumul național, pe care-l purtasem de altfel și la școală, am izbutit să mă strecur printre harnicii muncitori și să sar șanțul.

Sunt pe teritoriul *Burdujenilor* ! De acum puțin îmi pasă de finanți și de stăpânirea austriacă. Am trecut hopul. Bătăile inimei au încetat. Sunt liniștit. De acum înainte socot că mă voi putea angaja ca voluntar în armata României.

¹⁾ *Finanții* (Finanzwache) erau grănicerii austriaci, un corp special însărcinat cu paza frontierei și cu poliția vamală.

Dar cu cine să vorbesc în această privință ?
Cui să mă adresez ?

Iată-mă nestingherit în *gara* Burdujeni, o clădire mai impunătoare decât cea vecină, nemțească. Știu și Românii să facă ceva frumos, să le crape Nemților ochii. Alături se înalță falnic abatorul, de unde se exportă carne pentru Austro-Ungaria.

Am hălăduit puțin în jurul clădirilor, apoi am intrat pe peronul gării. Aici mișună călătorii. Nu cunosc pe nimeni. Aud pentru prima dată vorbindu-se *limba franceză*. Imi place, mă desfată sonoritatea acestei limbi. Doresc s'o învăț. Nemții ne deprinseră să-i disprețuim pe Francezi, spunându-ne că este un popor stricat și trebuie șters de pe fața pământului. Ciudată pretenție ! Despre gloria Franței știu atât cât mi-au putut vorbi, la lecțiile de istorie, distinșii mei profesori, *Constantin Lucaci*, *Filaret Doboș* și *Ion Cuparencu*, dascăli struniți de o slăpânire vigilentă. Literatura franceză nu circulă pe la noi. Toată vitejia franceză o cunosc întruchipată în figura lui Napoleon, corsican, ale cărui fapte nici o istorie nu le poate nici micșora, nici ocoli.

Lumea care forfotește pe peronul gării, în preajma plecării, îmi pare altfel decât cea din Bucovina. Pare mai liberă în mișcări și în vorbă. La noi oamenii sunt mai stângaci. Aici, în România, se

arată mai îndemânateci, mai vioi, apoi vorbesc o limbă românească mai curată, mai sonoră, mai frumoasă. Se simte pulsul unei vieți românești libere, fără căluș la gură.

Siluețele câtorva ofițeri sar în ochi în mulțime. Chipiile, uniformele lor sunt mai luxoase ca la noi.

Acum mă simt în încurcătură. Nu știu cu cine să vorbesc, ce trebuie să fac, încotro să apuc.

Uitându-mă la siluețele ofițerilor, un gând mă luminează fulgerător încotro să mă îndrept. Știu că cel mai apropiat oraș din aceste părți sunt Botoșanii, o garnizoană militară, unde câțiva voluntari bucovineni fuseseră bine primiți. Mi-aduc aminte de *Vasile Costin* ¹⁾, un „octavan“ care îmbrățișă cariera armelor.

Sunt numai „septiman“ și am vârsta de 17 ani. Oare voi fi primit ca ostaș ?

Ursita toarce repede firul. Nu-i vreme de pierdut. Mă urc în vagon. Mașina pufăie. Vrea să transporte călătòrii și visurile mele. Plec în necunoscut. Inima mea se umple de emoție. Sunt la hotarul a două vieți. Amintirile de tot felul mă copleșesc.

Lacrimile mă podidesc !

¹⁾ *Vasile Costin* este astăzi locotenent-colonel activ la regimentul 4 vânători (Hotin).

OSTAȘ RĂSFĂȚAT

Botoșani, 2 Oct. 1914.

Azi mi-am luat inima în dinți să fac cunoștința unui om însemnat din lumea ostășească, căruia îi mersese vestea de român neaoș și prieten al Bucovinenilor. Dânsul doar îl sprijinise pe octavanul *Costin* să intre în școala militară de ofițeri activi. Tot dânsul mă va primi măcar ca simplu ostaș, gata să lupt pentru idealul nostru național.

A fi *voluntar*, luptător hotărât pentru înfăptuirea visului milenar al unui popor, care geme sub slăpâniri străine, a te răscula cu arma în mână împotriva asupritorilor de veacuri, a înfrunta într'un războiu ca răsculat primejdia glontelui și spânzurătorii, a-ți încheia socotelile vieții ca martir național, *este în ochii mei o cinste hărăzită nu oricui, o măreție fără seamăn !*

Sunt sărac lipit pământului. Singura mea avere este costumul meu național, moștenire din străbuni, și cele cinci coroane ce mi le-a strecurat în palmă tata, înlăcrămat la despărțire, dându-mi binecuvântarea plecării.

Puteam să devin cadet în slujba împăratului, cu mult folos și cu puțină primejdie, dar inima mea, conștiința mea, în care s'au imprimat chinurile mândriei strivite sub greutatea veacurilor de robie a neamului nostru, m'au oprit dela nelegiuirea de a

trăda poporul românesc, pentru care în cartea veșniciei scrie : „acum, ori niciodată !“

Cu aceste gânduri m'am apropiat de cazarma regimentului 37 infanterie din Botoșani.

Sublocotenentul *Vasile Crețoiu* ¹⁾, omul de încredere, adjutantul comandantului, mă întâmpină în fața sălii de audiențe. I-am lămurit rostul venirii mele. Ochii săi albaștri, privirile sale vulturești, aristocratice, mă străpung ca niște săbii, merg drept la inimă. Sentimentele sale făcură acum explozie.

— Să trăiești, băiatule ! Vrei să dezrobești Bucovina ? Mergem cu toții să dezrobim Ardealul și Bucovina !

Ofițerul, înduioșat că un copil se pune în slujba neamului și-i gata să intre în furtună, m'a îmbrățișat ca pe un frate mai mic. Eră atâta exuberanță sufletească, ce contrasta cu înfățișarea sa de „Wellington“, ducele de fier, cu nasul aquilin, cu fruntea puțin bombată, cu bucle aurii. Ce frumuseță de nordic ! Ce combinație fericită cu un temperament de român, vioi, zburdalnic, sclipitor ! Așa mi-am închipuit un ofițer român, să aibă frumuseță fizică, creier și energie. Chiar și statura sa înaltă mă domină. Eram încântat, fermecat.

Fratele meu mai mare, *Vasile Crețoiu*, mă pre-

¹⁾ astăzi colonel, comandant de regiment (Bala).

zentă colonelului, slăpânul regimentului, făcându-mi o recomandajie călduroasă :

— Domnule colonel ! A sosit al doilea voluntar bucovinean ! Vă rog să-l opriți, este fratele nostru !

Colonelul, un om mic de stat, dar îndesat, chel, cu un strop de cioc sub buza inferioară, cu mustăți și favoriți negri ca corbul pe un fond măsliniu, avea înfățișarea unui italian. Umerii obrazilor proeminenți, ochii ageri și zvâcnitura bărbiei exprimau energie, bărbăție. Dintr'o dată mi s'a părut că am în fața mea portretul leit al lui *Victor Emanuel* al II-lea, unificatorul dela 1870 al Italiei.

Colonelul *Constantin Petală* m'a primit mai rece, ca un om al răspunderilor, dar delicat și atent, luând măsura să fac instrucția ostășească împreună cu trupa, dar să iau masa zilnic la popotă, împreună cu ofițerii.

Eram copleșit de atenție. Gestul comandantului ieșea din cadrul uzanțelor militare. Eră un omagiu adus Bucovinei sacrificate. Gestul său arăta vibrația până la culme a sufletului armatei române pentru cauza națională ¹⁾.

Eram ostașul răsfățat al regimentului !

¹⁾ *Constantin Petală*, ca general de brigadă, a căzut în luptele dela Argeș, având nenorocul să facă parte din divizia generalului *Socec* (Noembrie 1916).

FREAMĂT DE INIMI

5 Sept. 1915.

A venit ziua despărțirii de *Botoșani*, de regimentul, căruia i-am dăruit un an din viața mea și unde mi-am oțelit trupul și sufletul, pentru a fi vrednic să mă pot împărtăși cu sfânta comunicătură a jertfei, pentru înfăptuirea idealului neamului nostru. Un an întreg am îndurat cu plăcere asprimea disciplinei militare, frigul și arșita, oboseala manevrelor și marșurilor obositoare, cot la cot cu soldații vârstnici, numai și numai să pot deveni ostaș din creștet până'n tălpi.

În acest răstimp, pârjolul războiului se întetește peste mări și țări. *Italia*, sora noastră latină, aliata îndoielnică a dușmanilor noștri de veacuri, s'a năpustit, spre sfârșitul primăverii, asupra Austriei, împilătoarea de frați, dar s'a poticnit, după un scurt avânt, pe malurile râului Isonzo. *Sârbi* se opintesc să scape de strivire. *Frontul rusesc* păraie ca vreascurile la Dunajec. *Francezii* s'au împotmolit în războiul de tranșee.

România stă înspăimântată, nu se clintește. Privește cu arma la picior pârjolul. Încă nu se arătase încotrò trage cumpăna sorșii. Dar eu, eu mă mistuiam în chinurile așteptării ceasului izbăvirii *Bucovinei* ! În zadar ! Ah ! Dorul de părinți, de frați și surori, mă doboară !

I-am chemat pe doi dintre frații mei, mai în vârstă, să răspundă la glasul sângelui. M'au ascultat și au părăsit pajura cu două capete a împăratului străin. Au venit *Teodor* și *Arcadie*.

Tustrei ne-am legat inimile cu jurământ, că nu ne vom întoarce la părinții noștri decât „*cu scut sau pe scut*“.

Dar până ce buciumele vor pune în picioare tot norodul și clopotele sfinte vor răspândi vestea cea mare, ne-am hotărât toți trei, ca viața noastră să nu se irosească fără spor, să ne căutăm pe lumea aceasta câte un rost, în sudoarea feții. Astfel *Teodor*, student în drept, deveni funcționar vamal la Giurgiu, iar *Arcadie*, slujbaş la administrația financiară din Galați. Dar eu, m'am gândit să-mi continui anii de școală, întrerupți de visuri neîmplinite. România era încă departe de clipa hotărârei supreme!

Cu inima frântă mi-am luat rămas bun dela regimentul 37 și am apucat drumul capitalei, purtând la sân *actul* doveditor că, am fost *un an ostaș* sub steagul *Craiului nostru* și cinstit cu gradul de caporal ¹⁾).

¹⁾ La plecarea mea din Botoșani, *noul comandant* al regimentului *Alexandru cel Bun* no. 37, locotenent-colonelul *Ștefan Cristea*, îmi eliberă *certificatul* no. 5411 din 5 Sept. 1915, prin care se constata că *dela 20 Oct. 1914—1915 August 28* mi-am făcut *stagiul de voluntar*, obținând *gradul de caporal la vârsta de 18 ani*.

Trenul mă duce, gâfâind și scrâșnind din roți, spre București. Sunt în tovărășia soldaților, cari își doinesc din fluier durerile lungilor concentrări sau alea-nul după iubite pierdute. Cântecelile lor alternează cu poveștile improvizate despre Feți-Frumoși și Ilene Cosânzene. Poveștile se deapănă fără șir în noaptea monotonă, ținându-mi de urât ca și în bivuac, pe vremea manevrelor.

Ostașii-țărani, un amestec de domoli Moldoveni, de vioi și sprinteni Munteni, de neastâmpărați și sclipitori Olteni, făloși de îndemânarea lor negustorească, alcătuiesc un minunat popor, unit în cuget și'n simțiri, cu aceleași dureri și doruri tălmăcite în cântece. Singura deosebire între ei este numai faptul că unii jălesc după Valea Cernei, iar alții după Valea Prahovei sau după lelița din Dorohoi. *Ostașii*, fără altă baghetă magică decât inima lor, își unesc glasurile într'un *cor*, în care freamătă inima unui popor :

*Ardealul, Ardealul, ne cheamă Ardealul !
Ne cheamă și munții, ne cheamă și frații,
Să mergem, să mergem la războiu ! ...*

Iată suflul unei vieți populare, în care colcăie vitejia epică, iată un *freamăt de inimi*, care nu se întâlnește în tot imperiul habsburgic !

Vremea a trecut repede. Călătoria e aproape de sfârșit. Trenul aleargă, în zori de zi, prin câm-

pia monotonă a Bărăganului, care-mi ia ochii, nestânjeniți de alte piedici decât de girezile imense de grâu, de hambarele uriașe ale curților boerești sau de cirezile de vite. Incòlo, pustietate ! Ici, colèa se zăresc căsuțe tupilate, sate mărunte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INTRE NAUFRAGIAȚI

București, 6 Oct. 1916.

Icoana unui an din viață mi se perindă pe dina-
ntea ochilor. Rumeș impresiile și amintirile dela
apariția mea nesăbuită în capitala țării, anul tre-
cut, în preajma deschiderii școlilor.

Oricine își poate închipui ce înseamnă un om
căzut din cer, un flăcăiandru, picat hodorog-tronc
în furnicarul capitalei, fără cunoștințe, fără prie-
teni, fără rude, fără vre-un sprijin, fără experiență
și fără gologani. Un glas lăuntric îmi spunea :

— Miroase a aventură, băiete ! Dar n'ai ce
face ! Din clipa în care te-ai hotărât să-ți făurești
o nouă țară, țara visurilor tale, ești nevoit să joci
hora pe valurile vieții, ca și orice vântură-țară.
Luntrașule, ține-te bine, să nu te înnece valurile,
în cari te-ai avântat fără să zărești un liman !

Dar alt glas lăuntric răspundea :

— Norocul ține și cu cei curajoși ! Incearcă !

Hoinărind bezmetic pe străzile *Bucureștilor*, cu
inima închircită căutam legături firești, pe naufra-
giații vieții românești de peste Carpați și de pe
Valea Moldovii de sus.

Tovărășia oamenilor de suferință este ținta omu-
lui la necaz și primejdie. Dar nu-i ușor să înveți
meșteșugul de a înjgheba legături cu oamenii,

când n'au nevoie ei de tine, ci numai tu de ei.

Unde să-ți găsești tovarăși ? Dorul de viață te învață să-i cauți acolo, unde oamenii se întâlnesc fără voie, la un restaurant, la vre-o berărie sau vre-o cafenea.

La „*Cafeneaua Imperială*“ din Calea Victoriei, de lângă palatul regal, se adunau de obicei pribegi aleși, scăpați de urgia de peste munți. În primele zile ale sosirii mele, nedeprins a răfăci prin locurile de lux ale capitalei, m'am strecurat sfios în această cafenea, nădăjduind că voi găsi aici pe cineva cunoscut. În zadar ! Eram descurajat. O clipă însă m'a îndreptat pe căi bune. Un musafir, într'un stol de prieteni, strânși în jurul unei mese, oameni în floarea vârstei, ca să-și astâmpere alea-nul inimei, cântă durerile Ardealului :

La noi sânt codrii verzi de brazi

Și câmpuri de mătasă,

La noi atâția fluturi sânt

Și-atâta jale'n casă !...

Versurile nemuritoare ale lui *Octavian Goga* m'au înduioșat până la lacrimi și mi-au răscolit tot sufletul, dar în sfârșit am găsit prieteni, crainici de peste munți. Crainicii munților m'au îndrumat să-i găsesc pe *ai mei*, privighetori de pe meleagurile însângerate ale Bucovinei.

La „*Hotelul Imperial*“, deasupra cafenelei, se oprea o zi sau două pe săptămână *Ion Grămadă*, profesor de istorie la liceul militar dela Mânăstirea Dealului. Prin umbra subțire a copilăriei îmi aminteam de dânsul. Il cunoscusem în *Pătrăuți*, satul meu natal, în casa părintelui *Constantin Morariu*. Eram un prichindel, dar mi-a rămas în minte chipul frumos al studentului negricios, cu bondiță și cu cămașă albă ca zăpada, încins cu un brâu tricolor, al cărui înțeles nu-l băga destul în seamă o stăpânire atotputernică. Un aer de blândeță, ochii săi căprii și vioi, părul des ca o perie, o inimă deschisă, portul curat al unui fecior de gospodar, îmi înfățișară un român neaoș. Nu mai știu bine ce mă aducea atunci în casa părintelui *Constantin Morariu*. Mi se pare că *Pachina*¹⁾, sora mea, învățătoare în sat, mă trimise cu o zadie pentru una din fiicele părintelui. M'a primit distinsa preoteasă, în salon. Aici erau musafiri, care de care mai aleși. În salon am zărit cărți, instrumente muzicale și am putut trage cu urechea la discuții înalte, inaccesibile minții mele fragede de copil. Sora mea, *Pachina*, de obicei după ore obositoare de dascălie, își petrecea clipele de tihnă în această casă de cărturar și duhovnic, un *cenacлу literar și*

¹⁾ *Pachina Turtureanu*, actuala d-nă *Cojocariu*, directoara școlii primare din Calea Plevnei no. 31, Cernăuți.

artistic, față de care respectul sătenilor era imens.

Ion Grămadă, prin legăturile lui cu *Alexandru Constantinescu*, ministrul agriculturii și domeniilor, un om de seamă în guvernul liberal, alina acum durerile pribegilor bucovineni. Dărnicia ministrului mi-a înlesnit oploșirea „sine die” la școala de agricultură dela Herăstrău, așezată lângă parcul sportiv, aproape de șoseaua Kisseleff, în mijlocul grădinilor și viilor, un loc de tihnă și de reculegere, potrivit pentru studiu. La școala de aici, de sub oblăduirea vrednicului *director*, de obârșie ardelean, *Gheorghe Ionescu-Sisești*, un cărturar vestit, mai erau găzduiți vre-o 25 inși tineri, Români îndurerăți, *pribegi* de pretulindeni : ardeleni, bucovineni, basarabeni ¹⁾ și macedoneni, toți dornici de o nouă patrie, liberă. Sufleul neamului românesc în febere se închegase. Dar nuanțe deosebite se observau în vorbă, port și cugetare la acești crainici ai unirii tuturor Românilor ; se cunoștea pecetea atingerii cu neamuri și rase felurite ; se vedeau urmele îndelungatelor stăpâniri străine. Insușirile *Macedonenilor* îmi săreau cel mai mult în ochi. Unii erau tăcuți, muncitori și morocănoși ca Bulgarii, alții vioi, certăreți, scripitori și vicleni ca Grecii sau erau falnici ca Al-

¹⁾ *Nicanor Comerzan*, naționalist basarabean, student agronom, azi prim-pretor în *Lipcani* (Hotin).

banezii, bravi, senini, deschiși ca cerul Adriaticei.

Ardelenii ageri, vehemenți și colțoși, cum erau *Născuțiu* și *Nacu*, studenți agronomi dela această școală, atingeau oarecum firea mai domoală și mai chibzuită a Bucovinenilor. Intre noi, *pribegii bucovineni*, găzduiți aici, erau câteva figuri mai răsărite între mărunții elevi de liceu : *Mihai Tipa*, teolog, din Soloneț (Suceava), agent acum la Siguranța din București; *Aurel Doroftei*, informator la Marele Cartier General al armatei (ca și *Aurel Morariu*, avocat, *Nicolae Cotos* și inginerul *Leon Silion*); *Ștefan Ieșan*, bacalaureat, funcționar la Academia Română, unde mai aveau slujbe profesorul *Dimitrie Marmeliuc* și *Silvestru Netea* ¹⁾.

Dela Herăstrău, dela o depărtare de patru kilometri, până'n inima Bucureștilor mergeam zilnic de patru ori pe jos, urmând cursurile clasei a șaptea liceale la *Colegiul Sfântul Sava*, unde prin inima ardeleanului *Ștefan Pop*, directorul școlii, se mai păstra duhul naționalist al marelui răscolitor de suflete, *Gheorghe Lazăr*. Aici învățau, acum carte curat românească școlarii suceveni : *Gh. Poleac*, stroeștean, *Ilie Muș*, mihovean, *Constantin Brătianu*, stupcan, *Oreste Cosmiuc*, udeștean, *Ilie Lehaci*, *Traian*

¹⁾ Pentru identificare : *Mihai Tipa* e astăzi preot în Cacica (Suceava); *Aurel Doroftei*, avocat în Cernăuți; *Ștefan Ieșan*, directorul actualei Bănci Românești din Arad; *Leon Silion*, în București; *N. Cotos*, prof. univ. (Cernăuți).

Pașcanu, câmpulungean, *T. Pauliuc*, din Românești, și alții, pe cari vijelia vremii îi împrăștiase dela căminurile lor ¹⁾. Sucevenii, dobă de clasicism antic, ucenici ai strașnicilor profesori, *Vasile Burduhos*, *E. Iliuț*, *Gh. Palamarciuc*, *C. Gheorghian* și *S. Șutu*, se luau la întrecere la învățătură cu agerii Bucureșteni, între cari culminau *Alfred Moșoiu* și *Niculescu*, învățăcei ai maiștrilor în limbile vechi clasice, *Pitiș* și *Grama*. Dar la limba franceză se deslega greu limba Sucevenilor, cu toate silințele maestrului *George Fotinò*, care stăruia să trecem în galop examenul de diferență de șapte clase. Căutam anevoie cheia limbei franceze în gramatica lui *Leist*, singurul nostru mijloc de îndrumare, ce ni-l îngăduiau puterile noastre bănești, un ajutor de câțiva lei lunar, ce-l primeam dela Casa Bisericii prin bunul *Negoescu*, casierul Casei Școalelor din strada Fântânei ²⁾.

Am devenit în sfârșit bucureștean, nu prin ușu-

¹⁾ *Gh. Poleac*, căpitan (Suceava); *I. Muș*, inginer; *C. Brătianu* († 1916); *I. Lehaci*, locotenent; *T. Pauliuc*, căpitan de cavalerie.

²⁾ În București exista prin anii 1915—1916 un comitet de ajutorare a pibegilor iredentiști, ardeleni și bucovineni, alcătuit din: *Ștefan Lambru*, *Alexandru Lapedatu*, *Alexandru Gogu*, *Popa Lisseanu*, *Vasile Lucaci*, *Octavian Goga*, părintele *Avram Imbroane*, *Simion Mândrescu*, *O. Tăzlăuanu*, *Vasile Osvadă*, *Ion Grămadă*, *Dr. Ion Nistor*, *Dr. Emilian Slușanschi* din str. Clucerului no. 10, *Dimitrie Marmeliuc*,

rință, ci prin ceea ce are *capitala* mai bun, mai sănătos, prin îndeletnicirile ei culturale, prin sănătosul ei avânt național, cărturăresc, prin sufletul ei românesc, aprins, prin dezlănțuirea puterilor naționale, sufletești, cărora nimeni nu le mai putea pune zăgaz. Furtuna inimilor porni. Cerul politicii românești se luminează. *Ion I. C. Brătianu*, președintele consiliului de miniștri, șeful partidului liberal, ne mai puțând înfrunța asaltul naționaliștilor, români din țară și de peste hotare, fu silit să iasă din muțenia lui, să-și spună cuvântul, să aprindă flacăra războiului sfânt, propovăduit de *marii îndrumători* ai sufletului românesc: *Nicolae Iorga, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Vasile Lucaci, Simion Mândrescu, Octavian Goga, Ion Grămadă, Ion Nistor* ¹⁾, *Emilian*

Dr. Aurel Morariu și alți exponenți spirituali ai pîrbeșilor, asupra cărora voi stărui în „*Istoricul mișcării voluntarilor români în cursul războiului mondial și național*“, lucrare aparte. Ajutorul variază între 40—300 lei lunar, după rolul social al persoanei. Nu cunosc secretul fondurilor.

¹⁾ *Ion Nistor*, recomandat de *Nicolae Iorga*, a fost numit membru *correspondent* al Academiei Române, în toamna anului 1915. Acum *Nistor* lucra la operele lui *Hurmuzaki* și aduna dovezi istorice că Bucovina întreagă trebuie alipită la patria mamă, pregătind lucrările „*Românii și Rutenii în Bucovina, studiu istoric și statistic*“ (București, 1915) și „*Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național cultural în viața Românilor bucovineni*“ (Buc., 1916). Despre alți publiciști bucovineni, refugiați la București între anii 1914—1916, voi vorbi în lucrarea anunțată.

Slușanschi, Dimitrie Marmeliuc și alți cărturari bucovineni ¹⁾.

Spre sfârșitul verii, aproape de căderea frunzelor arămii, un popor înnebunit de bucurie, de gândul unirii, se mișca dela Dunăre și mare ca un potop spre Carpați. Cetatea falnicilor munți căzu. Statuia lui Arpad dela hotar se prăbuși. Asupritorii de veacuri, încremenți de spaimă, chemară ajutoare. Numai oștile nemțești au putut stăvili potopul românesc, ce cuprindea inima Ardealului. Zepelinuri, paseri de oțel, adevărați balauri, spintecau noaptea văzduhul și împrăștiau groaza morții în capitala țării, lăsând bombe, apoi se făceau

¹⁾ *In București, Pasagiul Român no. 14, în tipografia „Bucovina”, proprietatea profesorului I. E. Torouțiu, a apărut (1916) sub îngrijirea unui comitet (compus din I. E. Torouțiu, Iorgu Gh. Toma, Dr. Aurel Morariu, Dr. Dimitrie Marmeliuc etc.) „Revista Bucovinei”, la care au colaborat mulți naționaliști bucovineni și regățeni: Dr. Nicolae Cotos; Iorgu Gh. Toma; I. E. Torouțiu; G. Rotică; Dr. Aurel Morariu; Dr. Dimitrie Marmeliuc; Vasile Grecu; Dr. I. Piticariu; Dr. Emilian Slușanschi; N. Luca (pseudonimul d-nei Cornelia Slușanschi); M. Oltescu; M. Baci (M. Oltescu); Dr. Ovid Țopa; Vasile Hușan și Nicolae Rusu (bucovineni); P. Ogor; Apostol D. Culea; Ion Dragoslav; Grigore Lazăr; Ion Ojog și Maria Dragu (regățeni).*

Revista apărea de două ori pe lună. Abonamentul era 8 lei pe an; pe 6 luni 4 lei; un exemplar 25 bani. Viața revistei a durat dela 1 Aprilie — 1 August 1916 (adecă 9 numere; no. 10 din 15 August 1916 a fost surprins de mobilizare în manuscris și n'a mai apărut). Revista purta titlul exact „Revista Bucovinei”, culturală, politică, economică, literară.

nevăzute, scăpând din încercuirea snopului de lumină a proiectoarelor și obuzelor noastre, care trosneau neputincioase în văzduh, desenând doar bulgări de fum pe bolta cerească.

Porni vijelia de foc și fier în munți ! După războiul sufletelor veni războiul mașinelor !

Tustrei frații ne-am hotărât să ne punem viața pe ascuțișul săbiei. Doi dintre noi, *Teodor și cu mine*, toamaa, prin luna Octomvrie, furăm trimiși la Botoșani, la școala de ofițeri de rezervă, iar al treilea, fratele *Arcadie*, la Dorohoi.

Pe vremea sfâșierii României și a inimilor noastre, doi frați ne vom opri la *Botoșani*, să învățăm meșteșugul nou al războiului de mașini, în care puterile țării noastre libere se clătinau !

Dela *Botoșani* și dela *Iași*, noua capitală a jertfei, trebuia să pornească mântuirea României printr'o primenire de sânge !

IN VĂLTOARE

Botoșani, 9 Oct. 1916.

Cerul plânge. Ploile putrede, ca niște șiroaie de lacrimi, întunecă vederea. Pământul e umflat ca un burete și geme de apă. Oamenii înnoată în glod, flioșcăiesc pe uliți. Fratele *Teodor* și cu mine ne ducem la cazarma regimentului 37 de infanterie, unde s'a oploșit școala ofițerilor de rezervă.

În zarea învăluită de neguri plumburii, cazarma pare monotonă și tristă. Zidurile albe de acum doi ani sunt mohorâte. S'au schimbat vremurile. Nimeni nu mai este vesel, nici oamenii, nici lucrurile. Ostașul de gardă stă ghemuit în gheretă și nu întreabă pe nimeni ce caută în curtea căzărmi.

În învălmășeala de oameni tineri și bătrâni zăresc chipuri cunoscute, *fii ai Moldovii de sus*, cari l'au urmat pe craiul visurilor lor în pribegie. Toți așteaptă încartiruirea. Profesorul *Dimitrie Marmeliuc*, sprinten și vioi, bucureștean prin adopțiune, așteaptă acum tăcut afară pe trepte, rumegând poate versuri din epopeea homerică. *Ion Grămadă*¹⁾, sfătos ca de obicei, e încercuit

¹⁾ *Ion Grămadă*, profesor și scriitor bucovinean, fiu de țăran din comuna *Zaharești* (Suceava), ofițerul erou, care, căzu pe *Măgura Cireșoaiei* (Tg. Ocna) la 27 August 1917, luptând împreună cu regimentul 8 vânători.

de prieteni din toate colțurile țării. Sfătosul *Silvestru Netea* intră'n vorbă în grupul de cunoscuți. Macedoneanul *Take Papahagi* ¹⁾, om mărunțel, spirit viov, sclipitor, cu ochi de șoarec, se simte bine între Bucovineni. El căzu tronc la inimă lui *Teodor*, fratele meu, cu toate că nu se cunosc decât de-o clipă. În vremuri de bejenie inimile se deschid repede. În curtea școlii se adună lume de pretutindeni, din toate unghiurile țării. O droaie de bucovineni așteaptă împărțirea pe companii ²⁾.

Veni și rândul nostru. Frații *Teodor* și *Constantin Turtureanu* își vor împărți necazurile la compania III-a, în plutonul al 2-lea, în pavilionul cu vederea spre *Agafon*. Avurăm norocul să fim amândoi împreună, în acelaș dormitor, pat lângă pat.

¹⁾ *Take Papahagi*, astăzi profesor la facultatea de litere din București.

²⁾ La școala militară de ofițeri de rezervă din *Botoșani*, în seria din luna Octombrie 1916, fură repartizați mulți cărturari bucovineni, pe care-i putem identifica astăzi (1938): *D. Marmeliuc*, profesor universitar; *V. Ieșeanu*, prof. sec.; *Gr. Nandriș*, prof. univ.; *V. Cniș*, avocat; *Al. Rosmeteniuc* (acum *Rosmeteneanu*), căpitan; *I. Dugan*, funcționar c. f. r.; *I. E. Torouțiu*, director și proprietar al tip. „*Bucovina*”; *V. Plăvan*, avocat; *D. Moldovan*, avocat; *D. Bucevschi*, prof. sec.; *C. Baci*, dir. școl.; *Bocâneț*, inv.; *Al. Budurovici*, inginer; *V. Drăguleanu*, negustor; *V. Jauca*, dir. șc.; *S. Facas*; *Virgil Ianovici*, avocat; *Gh. Posteuca*, dir. școl.; *Al. Romaș*; *Silvestru Netea*, contabil autorizat în Cernăuți, str. Olarilor no. 11. Rostul acestor amintiri nu-mi îngădie să stărui în parte (!) asupra voluntarilor.

In odaia noastră paturile stau ticsite ca sardelele și deabià te poți resuci printre ele. Incepe viața grea, de strâmtoare, de cazarmă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TICNA DIN REFECTOR

Botoșani, 5 Ianuarie 1917.

Istoviți după exerciții grele de luptă și marșuri anevoioase prin troiene, elevii își sorbeau în ticnă ciorba de fasole, cu o poftă de lup. O mare de capete umplea refectorul. Eră zgomot de farfurii și gălăgie. Dar silueta ofițerului de serviciu se arăla la ușă.

— Dreepti ! comandă ofițerul.

— Ce-i gălăgia asta ? Ați uitat că sunteți la oștire ?

Se făcu tăcere o clipă, apoi larma începu din nou cu aceiași tărie. În timpul mesei, omul vrea să fie de obicei la largul lui, i se dezgheață limba.

Călcarea porunței îndârji pe locotenent. El ne pedepsi așa de aspru, încât ne pieri pofta de mâncare. Ciorba din farfurii se răcise după multe povețe și muștruluieli.

Eram hotărâți să ne răzbunăm. Nimeni nu trebuie să scoală din sărite pe *teteriști*. Mulți sunt tineri, dar sunt destui cu mustăți, oameni în toată firea, cu rosturi mari în societate. Numai eu și câțiva inși suntem niște pârliti elevi de liceu, cu șapte clase. Așa chibzuiam eu, tocmai când apăru în refector maiorul *De Meru*, atașatul militar francez al școalei noastre, un strălucit ostaș, unul

dintre cei 400 ofițeri, ce ni i-a trimis Franța sub conducerea generalului *Berthelot*, să ne pună în picioare armata noastră, greu încercată ¹⁾. Ii cunoscusem destoinicia pe câmpul de exerciții. Chipul maiorului *De Meru* mi-a rămas neșters din minte, din clipele, în cari ne-a adunat pe toți elevii școalei în careu și ne-a făcut o necruțătoare critică a mersului luptei. Ne păru un mic Napoleon, ce știa să ne răscolească sufletele și să ne aprindă mințile. Marele orator se îngrijea atunci de spiritul și de inima noastră, amorțită, de desvoltarea însușirilor noastre ostășești, dar acum venea în sala de mese, să ne vadă păsurile. Eră un ostaș în toată puterea cuvântului. Simțeam greutatea valorii omului, care știe toate și vede toate ²⁾.

Un român macedonean, *Margarit Dumitrescu*, licențiat în litere și filosofie și drept din Constantinopole, se gândi la o trăsnae. Când maiorul francez îi trecu în revistă comesenii, *Margarit* se ridică și-i arată musafirului pânea înghețată, tare ca piatra, pe din două tărățe și paie. Firește, uimi-

¹⁾ V. la nota finală lista ofițerilor francezi din misiunea *Berthelot*.

²⁾ Comandantul școalei ofițerilor de rezervă, din *Botoșani*, eră locotenent-colonelul *Corneliu Slăvescu*, un ofițer de valoare. În personalul ofițeresc se găsea și locotenentul *Gheorghe Tătărescu*, fostul președinte al consiliului de miniștri, care avea rolul de adjutant al colonelului și de conferențiar, mare animator al elevilor.

rea musafirului fu nespusă, căci ostașul francez nu-și dădea seama de grozăvia vieții noastre, de iadul, în care a intrat poporul nostru, stropșit de loviturile soartei, cu un potop de Ruși printre noi, cu o droaie de pribegi și cu ultimii luptători, ghemuși într'un colț de țară, ce-a scăpat de prăpăd, într'o oază, în care se mai putea respira aerul libertății ¹⁾).

Țara sfâșiată ne dădea ce putea, numai să ne astupe gurile flămânde !

— *Vae victis !* rosti cândva Brennus, șeful Galilor, Romanilor învinși.

Soarta se repetă pentru urmași.

Vizita maiorului francez îndemnă pe ofițerii noștri să ne îmbunătățească hrana.

¹⁾ Margarit Dumitrescu e astăzi avocat în București.

PE VISCOL

Botoșani, 20 Ianuarie 1917.

Afară s'a pornit vifornița. In sobă n'a mai rămas nici un cărbune. In dormitor nu mai este nici un vreasc, să domolească frigul, care ne încinge. Sub păturile subțiri, elevii se zvârcolesc și nu-și găsesc odihna. E miezul nopții și nimeni n'a așipit, iar mâine dimineață, la ceasul 6, când va suna deșteptarea, vom fi toți în picioare. La ora 7 vom porni în câmp. Elevii, cu sarcini de comandanți, își desfășoară zilnic, pe rând, destoinicia și învață meșteșugul conducerii ostașilor pe câmpul de luptă.

Stăm zgribuliți și închirciți. Respirația camarazilor, ticsiți, nu ajunge să se încălzească dormitorul. Fratele meu *Teodor* dărdâie lângă mine. Cuvântul unui camarad pune în mișcare echipa de noapte, să se facă luntre și punte, să facă rost de lemne. Ferăstrău și secure avem. Arini au mai rămas apoi în valea dinspre *Ipotești*. Culcăm la pământ câțiva arini din grădinile gospodarilor, îi facem lodbe, le aburcăm opt inși pe spate și treaba s'a făcut. Se cere numai băgare de seamă să nu fim prinși.

Slujim neamul, țara nu vrea doar să degerăm ! Vom urma planul și drumul obișnuit, prin flanc

câte unul, făcând să se piardă urmele noastre în zăpadă.

Sorții au căzut și pe mine. Plecăm.

Viscolul biciuește obrazii și ne întunecă vederea. Pe câmp e pustietate. Nici o țipenie de om. Câinii cei răi din vale, cari dau la om, au amuțit.

Lucrăm fără grijă. Arinii falnici se prăvălesc la pământ. Îi cinătuim, îi facem lodbe și la drum băieți !

Urcăm dâmbul spre cazarmă. În zăpada groasă, până la brâu, urcușul e anevoios. Picioarele ni se împleticesc. Nu pipăim bine cărarea. Ne prăvălim cu lemne cu tot. Dar nu ne lăsăm păgubași.

Tinereța biruie pretutindeni !

La marginea *Botoșanilor* e liniște. Nu se aude decât șuierul vântului. Sentinelele și plantoanele au așipit. În cazarma școlii nimic nou. În dormitorul nostru se lucrează vârtos, se taie lemne mărunte. Le ascundem pe sub saltele. În zori de zi focul mocnește în sobă.

Crapă de ziuă. Adormim.

PRIMĂVARA

Botoșani, 18 Martie 1917.

Ne întoarcem din marș, dinspre satul *Flămânzi*, pe drumul *Hârlăului*. Am ieșit din păduricea mărunță, unde am zărit jâșnind, de sub zăpadă, floricele, ghiociei și toporași. Urcăm dealul spre *Botoșani*, pe șoseaua troenită, frământând zăpada, prin care săniile și-au deschis drum. E moloșag. Un soare dulce, căldicel, ne dezmoștește ciolanele amorțite de gerul iernii cumplite și lungi. Obrajii se rumenesc. Inimile se înseninează. Spectrul hidos al acestei ierni e pe sfârșite. Nu se mai văd ostași în zdrențe și slabi, umbre ale morții, ieșind din bordeie, căzărmiile lor, adâncite în pământ. A dispărut și tifosul exantematic, care i-a secerat cumplit. E pe ducă cea mai grea iarnă a neamului românesc. E primăvară în sufletele noastre și în ochii soldaților, cari ne urmăresc dealungul șoselei.

Căpitanul, *Ioan Popescu*, comandantul companiei noastre, s'a demolit și el, de-odată cu slăbirea ieraii. Merge călare în fruntea coloanei și ne aruncă mereu câte o vorbă bună. Iarna, pe viforniță, ne scotea la câmp și nu ne da voie să tragem clapele capelei peste urechi. Dorea să ne oțelim. Ne-am oțelit, până ce o droaie dintre noi s'au

pomenit cu urechile degerate. A păjit-o însă și căpitanul ! Acum este un părinte bun și înțelegător, e pânea lui Dumnezeu. Stă de vorbă cu noi. Chiar și locotenentul *Ghițescu*, aprigul ostaș, care ne istovea cu culcările și cu ruperea rândurilor, s'a potolit. De altfel școala e pe sfârșite. Distanțele dintre noi și comandantii de acum se vor micșora. În curând vom deveni elevi plotonieri și ofițeri și apoi carne de tun. Mulți dintre noi vor avea prilejul să-și arate vitejia și să înainteze în grad.

Acum, la începutul răzmeriței rusești, eram gata de jertfă, oțeliți și slăpâni pe știința nouă a războiului, primită în mare parte dela Francezi, frații noștri, cari sângerau în Apus pentru mântuirea lor și a noastră.

— Oastea rusă și-a răsturnat țarul ! ne vesti pe drum căpitanul.

— Ce se va întâmpla oare pe frontul din Răsărit ? întrebă unul mai îndrăzneț dintre noi, voind să-l tragă de limbă pe căpitan.

— Rușii vor lupta mai departe ! zise comandantul.

— Dar dacă aliații noștri din Răsărit vor ieși din luptă ? Ce vom face noi Românii ?

— Vom lupta până la ultimul om ! încheie căpitanul.

NOSTALGIE

Botoșani, 27 Martie 1917.

Sentimente turburătoare, ca niște șuvoaie, răvășesc ființa mea. Gândurile, ca undele electrice, mă năpădesc, se înfig în creier ca o poruncă lăuntrică și mă pun în mișcare. E plânsul sufletului meu, care jălește aproape de trei ani după cei dragi. Intonații de tristețe se furișează în inima mea, de odată cu orice adiere de vânt primăvăritic, cu orice rază de soare, ce-mi mângâie tâmplile. Sunt, poate, suspinele bătrânei mele *mame*, ce lăcrămează și îngână pe pragul casei, cu capul rezemat pe mâni, vre-o rugăciune. Sunt, poate, lacrimile, boabele de mărgăritar din ochii bătrânului meu *tată*, care rostește un imn, gândindu-se că-și va vedea feciorii, jurați pe steagul *Craiului*.

Craiul, după o osteneală de jumătate de an, ne-a merit pentru jertfă, să ridicăm steagul biruinței, dar ne-a făgăduit, nouă feciorilor, să ne lase zece zile slobozi, să ne vedem părinții. Slavă lui Dumnezeu și mulțumire Craiului !

Apoi vom porni la luptă, pe căile dintre viață și moarte !

Acum ne vom deschide drumul spre casă, spre *Pătrăuți*, prin oceanul de Ruși, tovarășii noștri de luptă, revărsat peste partea de miazănoapte a pământului străbun.

La plecare, îmi vin în minte vorbele poetului
Eminescu :

*N-oi uita vr'odată, dulce Bucovină,
Geniu-ți romantic, munții în lumină,
Văile în flori,
Râuri resăltânde printre stânce nante,
Apele lucinde'n dalbe diamante
Peste câmpii'n zori.*

Botoșanii rămân în urmă ca un vis. Trenul lu-
necă cu dorurile noastre, iar noi frații fredonăm,
la ușa vagonului, „*Marșul luptătorilor*“, cântat de mii
de ori la școala militară :

*Sus a noastre frunți, căci suntem Români,
Șoimii munților Carpați
Și'n grele furtuni timpî îndelungați
Făuritu-ne-am virtuți.
Dumnezeu, țeară iubită, înflorească al tău
pământ
Și o mare Românie fie visul nostru
sfânt !*

LA ȚARĂ

Pătrăuți, 3 Aprilie 1917.

A trecut o săptămână dela sosirea mea în satul *Pătrăuți*. Satul meu natal pare mai pustiu decât acum trei ani, când l'am părăsit. Gardurile, cari împrejmuiiau grădinile, aproape lipsesc. Porțile dela intrarea în ogrăzile gospodăriilor sunt risipite. Fântâna noastră, o cutie de scânduri, cu roată și cu acoperiș de draniță, închină steagul. Șura este răvășită. Grajdurile sunt sfărâmate. Podelele s'au prefăcut în jândări. Ieslele s' doborâte. In pomăt mlădaniei sunt retezați și roși de caii Rușilor, aliații noștri. Nici un pom nu-i întreg. Toți copacii sânt jupuși de gurile rele ale cailor asiatici.

Coșerul de porumb, făcut din nuiete, s'a golit. Pe podul casei nici un bob de grâu !

Mama pare mai gârbovită. Ochiul i s'au adâncit în fundul capului. *Bărbia* i s'a ascuțit. *Glasul* i-a slăbit. *Tata*, un stejar bătrân, s'a gârbovit de tot, s'a veștežit. *Surorile* s'au ofilit.

În șură nici un strop de iernatec ! In grajdiu o vacă aproape stearpă ! Nici un cal pentru arătura de primăvară.

E primăvară. Berzele poposesc pe acoperișele caselor și salută frumos, dând cuminți din cap și îndoind gâtlejele lungi, ca niște arcuri.

E primăvară ! Dar inimile jălesc în Bucovina.

care nu mai este grădina cântată de poeți. Pe aici trece pârjolul războiului, în care aliații sunt mai răi decât stăpânii.

— Cui să te plângi ?

— Oastea rusă se destramă ! spunea tata.

— Nu te-ai tânguit ofițerilor ruși ? îl întrebai pe tata.

— Nimeni nu ascultă ! E „sloboda“ !

— Nu te-ai împotrivit la jăfuirea gospodăriei ?

— Cum nu ! M'am împotrivit, dar Muscalii mi-au pus puștile în piept și au voit să mă omoare. Am fost nevoit să-mi cer iertare și cu greu mi-au cruțat viața ! încheie tata, lăcrămând.

Duminică, am fost la biserică, clitoția marelui voevod, care a rămas neatinsă. Casa lui Dumnezeu era ticsită de moșnegi și babe, cu spinările frânte, de copii mărunți și gingași. Acelaș păstor de suflete, părintele *Constantin Morariu*, se ruga lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor omenirii. Predica lui înălță inimile. Părea mai îmbătrânit. Barba era acum mai albă. Ochii i se păianjeniseră. Bucuria lui a fost nespusă, când ne-a văzut în uniforme românești. Sătenii, după slujba bisericească, în frunte cu duhovnicul au făcut cerc în jurul nostru, în curtea bisericii. Inimile tuturor se înviorară. Eram vestitori unor vremi noi.

Din sat plecaseră mulți să jure credință steagului românesc. Uniformele noastre le îmbrăcaseră și alții. Așa au făcut de pildă : *Aurel Barbier* ¹⁾, fiul ales, cu înclinațiuni poetice, al destoinicului dascăl Ion Barbier, directorul școalei primare ; *Ion Capverde* ²⁾, un distins absolvent al liceului din Suceava, un favorit al părintelui din sat ; *Ion Petruc* ³⁾, student în litere, un inimos fiu al gospodarului Iacob Petruc și alții. Apoi și *Ilie Torouțiu* ⁴⁾, un cărturar în carne și oase, din Cacica, dar pătrăucean ca viitor ginere al părintelui, luase drumul spre țara liberă.

Povețele duhovnicului, care a propovăduit toată viața credința în Dumnezeuul părinților noștri, cinstea și dragostea de neam, își culegeau acum roadele învățaturii și pildelor. Tot tineretul e vrăjit de gândul marei uniri.

Azi ne luăm rămas bun dela toată lumea, dela părinți, dela păstorul sufletelor și săteni. Concediul de zece zile e pe sfârșite. Peste două zile, feciorii tatei au porunca să fie pe front, la regiment.

Pornim pe căile, de unde nu știm cine se va mai întoarce. Nu ne pare rău. Suntem împăcați cu

¹⁾ *Aurel Barbier*, astăzi profesor secundar în București.

²⁾ *Ion Capverde*, astăzi maior la liceul militar din Iași.

³⁾ *Ion Petruc*, acum profesor secundar în Cernăuți.

⁴⁾ *Ilie Torouțiu*, astăzi profesor și director al tipografiei „Bucovina” din București, n'a rămas ostaș voluntar.

sufletul. Ne-am spovedit și am primit binecuvântarea duhovnicului.

Amin ! Doamne, ajută-ne ! Treacă și paharul acesta, spre mântuirea neamului românesc !

Frate cu frate vom încrucișa săbiile. Trei frați suntem sub steagurile Craiului român, la răsărit, iar doi sunt, la apus de Carpați, sub vulturul cu două capete al împăratului ¹⁾.

La despărțire inimile se frâng. Ochii părinților și surorilor înnoată în lacrimi.

Emoția ne stinge glasul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Frații mei, *Vasile și Gheorghe*, plotonieri (Wachtmeister) au rămas în armata austriacă, de altfel zelul stăpânirii vigilente ar fi pus în primejdie viața părinților. Era peste putință să părăsim toți cinci frații steagal austriac. Tata, *Ion al lui Simion Turtureanu*, un om de peste 66 de ani, în tolu iernii fu ridicat de acasă și întrebuințat fără milă la nesfârșite transporturi militare. Moșneagul ar fi ple-rit pe drum, dacă frații mei plotonieri n'ar fi ridicat glasul. Surorile, *Aurelia și Ileana*, au fost târite, deși minore, în fața tribunalului militar din Lemberg.

SPRE CAȘIN

Onești, 5 Aprilie 1917.

Două zile am călătorit cu trenul, în vagoane menite pentru transportul vitelor, ticsite de soldați trimiși spre front. Trenul nostru se încrucișa în gări cu trenuri, cari duceau în susul Siretului o puzderie de ostași ruși, greoi, cu ciubote și cu ochii bolânzi.

Mi-aduc aminte că în *gara Bacău* umblau câțiva ostași ruși bezmelici, neștiind de huzureală încrò să apuce. Un ofițer român din garda gării îl întrebă pe un haidamac :

— Incotro mergi *Rusule* ?

— Na *Iassy*!

— Ei bine, dar trenul pleacă la *Galați*.

— Na *Galaaați* ? Na *Galați* !

În vagonul meu s'a făcut mult haz de întâmplarea aceasta, de vorbele Rusului, cari pentru noi Românii erau cu tâlc. Era o prevestire că Rușii părăsesc pe tăcute în pâlcuri frontul.

— Hoinăreala rusească nu-i semn bun, mă gândeam eu.

Ajungând la *Adjud*, am prins legătura spre *Onești*. La *Onești*, un sat lângă vărsarea apei *Cașinului* în *Trotuș*, am dat de urmele regimentului meu, ai cărui luptători încercați se găseau încă în pri-

mele șanțuri, pe măgură, dincolo de *Mănăstirea Cașinului*. Am ajuns în sfârșit la postul de comandă al regimentului Suceava no. 16. Impreună cu alți tineri elevi plotonieri, trufandale ale școlilor militare, am primit însărcinarea să luăm în primire recruții, noile vârstare ce se vor pregăti să intre în curând în foc.

Părăsim *Mănăstirea Cașinului*, ne scoborâm din munți și luăm drumul din nou spre Onești. De aici ne îndreptăm unii spre satul *Căiuți*, alții spre *Răcăuți*, lângă apa Trotușului.

INTRE UNCHIAȘI

Bogdana, 18 Mai 1917.

După mai bine de două săptămâni petrecute la *Răcăuși*, în mijlocul recruților, pe cari i-am deprins meșteșugul de a lupta în formațiuni mici și răsfirate, după rețeta nouă franceză, adusă de noi, bobocii tineri, trufandale ale școlilor militare, am părăsit cantonamentul și ne-am luat tălpășița spre *Bogdana*, un sat nu prea departe de Onești, pe valea Trotușului¹⁾. Așa eră porunca colonelului, care s'a pogorît cu unchiașii de pe munte, să-și odihnească ciolanele trudite, ale lui și ale ostașilor, într'o poiană de mândri mesteceni albi, la margina codrului de fagi. Ostașii, istoviți și răriți în lupte, fără răgaz aproape un an de zile, trebuiau primeniți cu bobocii.

Bobocii — așa erau porecliți soldații proaspeți și tinerei — aveau să însuflească inimile amorțite de suferință ale *unchiașilor*, sfinți mucenici, pogoriți de pe *Măgura Cașinului*. Bobocii se amestecară cu unchiașii, a căror înfățișare arăta nepăsarea, scrisă de obicei pe chipurile oamenilor necăjiți, bântuiți de furtuni. Aceștia nu se plâneau de nimic. Fețele lor pământii, pe cari stătea zugră-

¹⁾ La 16 km de Onești se găsește mănăstirea *Bogdana*, zidită la 1690 de logofătul *Solomon Bârlădeanu*, înmormântat aici.

vită cumpăna, prin care au trecut, din inima Ardealului până la Cășin, apărând Carpații și onoarea Moldovii, erau o mărturie vie, că un popor se încumetă să îndure chinurile iadului, dar nu se lasă zmulș de pe pământul strămoșesc și din drepturile lui. Răbdarea și tăria acestor oameni ne înflăcărau mai mult decât orice discurs. Cuvântarea colonelului, de înfrățire între tineri și bătrâni, eră de prisos. Dragostea de țară unea inimile ca un curent electric.

În plotonul întâi al companiei a 5-a din batalionul al II-lea al regimentului Suceava no. 16 am primit spre sfârșitul lunii Mai o frumoasă zestre de *unchiași și boboci*, moldoveni, munteni, dobrogeni și olteni. Privirile unui sergent falnic, *Oloieru Ion*, moldovean de prin părțile Fălțicenilor, un uriaș cu mustăți până la urechi, mă măsurau din creștet până'n tălpi. Ochii săi de șoim, în cari se oglindea faima de om încercat, mă făceau să-mi pierd cumpătul, la început, dar cu vremea șoimul s'a îmblânzit. La muncă oamenii se apropie unii de alții și se prețuiesc.

În *poiana* dela *Bogdana*, oștașii se odihnesc. Dar odihna ostașului, în spatele frontului, înseamnă a face o tabără, a face șanțuri, a învăța noi meșteșuguri și șireclhuri de luptă. Meșteșugul de a ataca în valuri, de a apăra o tranșee pas cu pas,

întrebuințând ca armă grenada, de a primi lupta cu pumnalul, apoi dibăcia de a înainta printr'o grindină de obuze după școala Francezilor, greu încercați în iadul lor ce mistuie milioane de vieți omenești, toate aceste erau învățăminte de seamă pentru ostașii vechi și noi.

În minunata lună Mai, la poalele codrului înverzit, ce oploșește dinspre miază-noapte tabăra noastră, este plăcută viața desfătă de cântecul păsărilor, în sânul naturii. În bordeiele, înjghebate din garduri de nuiete, înfundate cu pământ, în bordeiele cu acoperișul urzit din căpriori, frunziș și brazde, în salonașele, în cari stau înghesuite pătulele noastre, luate de-a-gata din bogata natură, trăim câteva clipe fericite, în aer curat.

Pe 'nserate, când soarele trece dincolo de munți la asfințit și ziua se îngână cu noaptea, inimile ostașilor se deschid. Lăutarii, în frunte cu *Barbu*, țiganul tuciuriu, vioristul dela Olt, înrouează ochii camarazilor, ce se topesc de doruri, ascultând cu nesaț *Cântecul Cernei* :

Foate verde, firul ierbii,

Puico, Leano !

M'ar mânca, mânca-or viermii,

Puico, Leano !

Mă uitai în valea Cernii,

Of, of, Leano !

Și pui mâna pe o floare,
Of, of, Leano !
Nu fu floare, ci fu izmă,
Of, of, Leano !
Dușmanii prinseră pizmă,
Of, of, Leano ! . . .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SPRE MĂRĂȘEȘTI

Toflea, 22 Iunie 1947.

Intr'o Vineri, zi de sec, pela jumătatea lunei Iunie, spre stânsul luminilor, am părăsit tabăra din Bogdana și bordeiul, pe care-l gătisem cu tot ce mi-a pus la îndemână codrul, împodobindu-l din belșug cu mobilă : trei paturi, făcute din crengi cenătuite, așternute cu cetină, o măsuță împletită din nuiele, înțepenită pe patru țăruși, precum și scaune negeluite, ținute de pământ.

Grăba cu care am pornit în josul apei Trotușului și marșul pe nerăsuflăte al regimentului nostru printr'un șirag de sate, Negoești, Gârbovanu, Căiuți, Coșofănești, Cornățelul, Urechești, Adjutul Vechi și altele, pe cari nu le mai țin minte, mi-au dat de gândit. Știam că eram gata să alungăm dușmanul din țară, dar nu cunoșteam încă planul de luptă. Nu oblicisem nici încotrò mergem, nici unde vom sparge frontul.

După un scurt popas într'o luncușoară, lângă vărsarea Trotușului, am trecut noaptea Siretul, pela Adjutul Nou. In zori de zi, am ajuns la răsărit de satul Poenari, unde ne-am odihnit ziua, să avem putere să pornim iarăși la drum noaptea spre satul Toflea. A fost cumplit de istovitor marșul de șaisprezece ceasuri, fără răgaz, prin Ploscușeni,

Sihastru, Buciumeni, Brăhășești, până la marginea de făsărit a pădurii *Toflea*. La depărtare de-o fugă de om se găsește *satul țigănesc* cu acelaș nume, unde țigăncile oacheșe și viclene, de fustele cărora se țineau dancii nespălați, ne-au dat în cărți și ne-au spus norocul.

Acum, în puținele clipe de răsuflare, rumeg impresiile de pe drum. La *Sihastru*, am avut mult de furcă cu urcarea căruțelor și chesoanelor, ținuite la cotitura unui drum de țarină, pripuriu și plin de mazăgă, după o ploaie mărunță. Bieții ostași au pus umărul și au tras mai mult decât gloabele. În acest răstimp s'a rupt legătura noastră (a plutonului meu) cu coloana, zăbovind și greșind drumul, căci pe hartă, singurul nostru mijloc de îndrumare în câmp deschis, nu erau însemnate drumurile vii, de țariaă, vremelnice.

Umerii amortiți de greutatea sacului cu merinde (pesmeți tari ca cremenea) și picioarele înțepenate ale oștenilor s'au ogoiat puțin la poalele codrului *Toflea*. Dar după o scurtă și binecuvântată hodină, coloana s'a pus din nou în mișcare spre *gara Berheci*, un punct de oprire pe drumul de fier, ce duce dela Bârlad la Tecuci. Drumeții de opt zile, încărcați zdravăn, purtând în spinare grenadele, puștile, gloanțele și merindele, nu mai conținesc marșul. Luna ne ține de urât și ne arată calea.

Noaptea ne învăluie și ne ferește coloana de ochii
nemiloși ai paserilor de oțel dușmane, cari zbâr-
năie și dau rotocoale, ziua, prin văzduh.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

REFLEXII ÎN AJUNUL LUPTEI

Gara Berheci, 29 Iunie 1917.

De șase zile am poposit în *pădurea Lunca*, la răsărit de *gara Berheci*, unde mai am puțin răgaz pentru cugetare.

Astăzi regimentul nostru (Suceava no. 16) s'a adunat în careu. Preotul *Gheorghe Ionescu* a făcut slujba religioasă de Sfântul Petru și Pavel ¹⁾. Suntem în preajma bătăliei. Sfinția Sa ne întărește sufletul pentru jertfirea cărnii, pentru biruința sufletului, întru împlinirea idealului neamului nostru răstignit !

Colonelul *Cezar Mihail*, moldovean, de loc din Iași, un om blajin, dar chibzuit și hotărît, ne amintește acum de jurământul făcut pe steagul credinței în dreptul neamului românesc, al cărui pământ a fost cotropit de dușmani. Le vorbește cu înflăcărare ostașilor și ofițerilor :

— *Ostași moldoveni, munteni și dobrogeni !*
Ne găsim în preajma luptei, pe viață și moarte !
Aveți o datorie de împlinit : să izgoniți dușmanul, care v'a cotropit țara, v'a jefuit avutul și v'a pângărit familiile. Mântuiți țara ! Muriți sau învingeți !

— *Ofițeri !* Vă cunoașteți datoria. Duceți os-

¹⁾ Părintele *Gh. Ionescu*, e astăzi paroh în satul *Tîfești* (jud. Putna).

tașii la biruință ! Cu Dumnezeu înainte !

Vorbele colonelului și duhovnicului ne-au îmbogățit sufletul. În fața idealului de înfăptuit, de a ne cuceri pământul strămoșesc, inimile noastre, ale ofițerilor și ostașilor, plâneau. Clipele sunt solemne, unice în viața unui popor de viteji și de mucenici, în mintea cărora nu încap alt gând decât al unirei și al jertfei, spre a săvârși o minune.

Noi, voluntarii bucovineni, cari am apucat armele să răsturnăm împărăția habsburgică, știm ce ne așteaptă ! De vom fi prinși de dușman, vom trăi chinurile marilor mucenici pentru o credință, vom fi schingiuiți și spânzurați ¹⁾. Suntem în preajma

¹⁾ În luna Iunie 1917, între ofițerii combatanți ai regimentului Suceava no. 16 erau următorii voluntari bucovineni: *Gheorghe Boca*, locotenent activ, originar din Bălăceana (Suceava), azi maior în retragere și șef al biroului presei la chestura din Cernăuți; *Ilie Brădățanu*, locotenent activ, originar din Drăgoeștii-Sucevii, azi locotenent-colonel la regimentul 5 vânători (Timișoara); *Manole Brădățanu*, locotenent activ, originar din Drăgoești (Suceava), repartizat la P. S., azi maior, insp. al Instr. premlitare, în Satu-Mare; *Aurel Barbier*, sublocot., originar din Pătrăuții-Sucevii, azi profesor în București; *Vasile Ienceanu*, sublocotenent, originar din Șchela-Sucevii, azi profesor în Suceava; *Vasile Cniș*, sublocotenent de rezervă, originar din Ruși-Mănăstioara, azi avocat în Suceava; *Teodor Turtureanu*, sublocotenent, originar din Pătrăuții-Sucevii († 1917 la Oltuz, pe Dealul Sticlăriei); *Constantin Turtureanu*, sublocotenent, originar din Pătrăuții-Sucevii, autorul acestor amintiri, azi profesor la liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți; *Constantin Timu*, sublocotenent, originar din Valea Seacă (Câmpulungul Moldovenesc), azi căpitan activ în Piatra-Neamț; *Ambrozie*

celei din urmă sforțări pentru liberarea fraților noștri, ținuți în robie de o împărăție, care le ucide sufletul și le îngroapă viitorul. Dacă nu ne vor rămânea oasele pe câmpiile de luptă, vom fi la prohodul acestei împărății.

Gândurile ne frământă. Ziua de azi trece greu. O toropeală îmbrobodește sufletele. Dar vioriștii ne scot din noianul gândurilor. Ies ostașii ca ciupercile din corturi și cuprinși cu ofițerii frământă niște sârbe turbate, de se ridică praful la cer și duduie pământul. Toți se înviorează.

Pe'nserate ne furișăm iarăși în corturi. În pădurea *Lunca* se lasă tăcerea. Mă întind pe patul meu de drugi. *Lunca* e jilavă, nu putem dormi pe pământul gol. Mă întind pe patul meu de drugi, săltat puțin dela pământ. Pe ușa cortului privesc cerul. Vremea se schimbă. Inclini spre cugetare și-mi tălmăcesc spontan gândirea în versuri :

*In luncă-i trist și întuneric,
Căci e pustiu și e fantastic !
Lungit în cort pe-un pat de drugi,*

Micuțaru, sublocotenent activ, originar din Mănăstirea-Humorului, întors din prinsoarea dela Stralsund (Germania), unde suferi cumplit de foame, muri după război de oftică ; *Constantin Ardeleanu*, sublocotenent, originar din Capul Codrului (Câmpulungul Moldovenesc), azi director de bancă în Gura-Humorului.

*Zadarnic cauți neliniștea s'alungi.
Să faci un vers e greu,
Căci gânduri năvălesc mereu.
Norii împânzită al cerului azur
Și agale se perindă a lor șnur . . .*

Firul gândurilor acum se rupe. Fratele *Teodor* a venit în cortul meu și-mi făcu cea din urmă spovedanie. Imi aduse vestea că este mutat din regimentul 16 infanterie la Regimentul 2 de Marș, rezerva diviziei noastre. M'a poftit să-mi cer și eu mutarea, să fim împreună în lupte. Am rămas o clipă pe gânduri, apoi i-am răspuns :

— Toți suntem de acum înainte jucăria sorții. Dacă mi se va întâmpla vre-o nenorocire, voi da năpasta pe această clipă de hotărîre pripită. De aceia rămân la regimentul meu. Nu se știe, cine din noi va fi mai încercat. Mă las în voia sorții.

Ne-am îmbrățișat și ne-am despărțit cu inimile îndurerate ! Firește, fratele s'a întristat, că nu l'am însoțit.

LÂNGĂ HANU CONACHI

5 Iulie 1917.

După puțină zăbavă la Berheci, regimentul nostru a luat-o iarăși la picior.

Am poposit doar o noapte în *Tecuci*, un orașel cufundat în întuneric, monoton și trist. Încă nu ne ajunseserăm ținta. Căutam alt punct mai statornic de oprire. Ne-am opintit din nou într'un marș destul de lung, până la *Pădurea Dorasca*, la depărtare de vre-o 20 km. de *Tecuci*. Socoteam acum, că aici vom rămânea locului și vom avea unde să ne adăpostim de arșița soarelui vătămător, la umbra stejarilor pletoși și groși. Dezamăgire !

Pornim din nou la drum. După o zi de marș ne-am apropiat de *Hanu Conachi*, în spatele frontului. *Divizia VII-a* își găsise acum locul statornic. Eram rezerva *armatei I-a*, ce era gata de ofensivă pe linia *Mărășești-Nămoloasa*. *Divizia noastră* era menită să sfarme puterea de împotrivire a dușmanului.

Dar în vreme de război lucrurile se schimbă dela o clipă la alta. Ne sosi acum vestea, că *Rușii* părăsesc cu duiumul munții. Frontul dela *Oituz* și *Slănic* era în primejdie, să fie lăsat vraisește. *Divizia noastră* primi porunca să se întoarcă în

goană spre Oituz, de unde a venit, să ia în prapă în primire frontul acelei părți din armata aliată, rusă, în care intraseră desgustul de luptă și răzmerița.

Deci înapoi la Oituz !

PRINTRE ALIAȚI

Oituz, 10 Iulie 1910.

Dela *Hanu Conachi*, un sat așezat la jumătatea drumului Tecuci-Galați, *divizia noastră, a VII-a*, care avea menirea să culeagă roadele ofensivei ce se plănuia în sectorul *Mărășești-Nămoloasa*, a pornit într'o goană nebună spre Târgul-Ocna, să ieie în primire porțiunea *Oituz-Slănic*, unde destrămarea oștirii rusești lăsa frontul vraise.

Intoarcerea noastră, fără voie, din drum nu era un semn bun. Dar porunca generalului *Averescu*, comandantul armatei a II-a, în care aveam o încredere oarbă, trebuia ascultată.

Oricine va străbate vre-o dată în viața sa, în glumă sau într'adins, cu piciorul drumul dela *Hanu Conachi* până'n Valea Oituzului, aproape 200 kilometri, își va da seama că nu-i lucru ușor să-l străbată în trei sau patru nopți, fără odihnă. Puterile ostașilor au fost puse la grea încercare. Zeci de kilometri am mers dormind, cu ochii închiși. Pentru prima dată în viață am știut, că omul poate merge dormind. Picioarele noastre se mișcau mecanic iar creierul era adormit.

Cum e posibil, să meargă omul dormind, având numai sistemul nervos treaz?... Doar medicii vor putea lămuri acest fenomen psiho-fizic.

Mulți ostași au leșinat pe drum, doborâți de încărcătura de război ¹⁾. Erau frânți de oboseală și de nesomn. Cei cari ne-am putut ținea de grosul coloanei, am ajuns la vreme să urcăm muntele.

Intr'o dimineață frumoasă, i-am găsit pe Ruși încă pe poziție. In sectorul fixat regimentului nostru, ținuta dezmeticată a ostașilor ruși mi-a făcut o impresie dezgustătoare. In timp ce noi ofițerii români puneam la cale cu comandantul rus înlocuirea de pe front a soldaților săi, *pihota rusească*, ca o turmă de oi, a ieșit din tranșee și s'a strâns gură-cască în jurul nostru, să ieie parte și ea la discuție. Soldații ruși arătau bine. Erau grași ca niște cârlani, zburdalnici, rumeni la față, plini de mâncare, ghiftuiți. In adăposturile de lângă tranșee am zărit butoaie cu unt, conserve, pâine albă și chiar cozonaci „moldovenești“. Nouă Românilor, frânți de oboseală și lihnii de foame, drept să spun, ne lăsa gura apă.

Soldatul rus trăiește mai bine decât ofițerul român ! Nu pricep, de ce nu mai vrea *pihota* să lupte. Dacă noi Românilor am fi numeroși ca Rușii și am avea hrana lor, am cuceri Europa ! mă gândeam eu.

¹⁾ Încărcătura soldatului în acest marș consta din : 8 grenade franceze, 150 cartușe, pușca Manlicher, rația de hrană pe 4 zile și tot echipamentul de rezervă.

În sfârșit *pihota* s'a cărăbănit, bucuroasă că scapă de front. Dar noi Români eram mai bucuroși, că nu mai are cine să facă *frăție* cu dușmanul, la Oituz.

Iată-mă în tranșee, lângă trecătoarea prin care serpuiește *apa Oituzului* ! Apa curge limpede, cristalină, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat.

Pe frontul Oituzului nimic nou. Sentinela română veghează !

Artileria noastră, bicisnică, o baterie ușoară pe regiment de infanterie, se duelează cu cea dușmană. Trăsnetul înfricoșător al obuzelor grele, nemțești, deschide pământul și ne zguduie nervii. Piscurile se clătesc. Codrul mugește.

AMURG DE VIEȚI

*Muntele Ungureanu, cota 779,
25 Iulie, 1917.*

De vre-o săptămână artileria dușmană pipăie deabinelea, în lung și'n lat, piscurile, trecătorile de pe culmi și tranșeele răsfirate pe *Muntele Ungureanu* (zis și Dealul Ungureanu), o șea lăbărită din valea Slănicului până'n valea Oituzului. Regimentul nostru (Suceava no. 16) stă de veghe aici, călare pe șea.

Astăzi gurile de foc dușmane își varsă parcă mai vârtos mânia asupra noastră. Obuzele grele sfâșie codrul, despică pământul, clatină munții. Liniile telefonice se rup, dar se leagă în pripă iarăși.

Ostașul *Ene Petre*, ordonanța mea, de loc din *Brezoi*, un sat pe malul Lotrului, deabia s'a strecurat prin brâul de foc și mi-a adus prânzul. Ostașul meu, o bunătate de om, cu fața tuciurie, îmi șopti :

— Domnule sublocotenent ! E semn de mare furtună !

— *Ene !* Dacă mâine va veni prădădul, tu să nu stai lângă mine. S'o iai la sănătoasa. Dar să ai grijă, când se va potoli furtuna, să mă cauți și să-mi aduci puțină mâncare și băuturistică.

— Dar de veți cădea rănit, cine vă va scăpa ? zise îngrijorat soldatul.

— *Ene !* Nu-mi mai poți fi de folos în toiul luptelor. Te vei prăpădi împreună cu mine. Măine, să te depărtezi trei sau patru kilometri în dosul liniei de luptă !

Am îmbucat de câteva ori din iahnia de fasole, de care mi-era acum lehamete și am dat-o la o parte. Priveam din adăpost cum se încinge hora obuzelor.

Nemții se înfuriaseră. Astăzi după amiază până spre seară brancadierii noștri au avut de lucru.

In amurgul serii, am primit porunca să dreg cu o echipă de ostași tranșeele și adăposturile stricate. Nu voi uita niciodată cele dintâi icoane de groază, plămădeala de trupuri omenești, amestecate cu țărână.

Am avut fiorii morții, primind botezul sângelui.
O țară se apără și se face cu sânge !

PRĂPĂDUL

*Muntele Ungureanu,
26 Iulie 1917.*

Peste noapte, *Nemții* s'au mai potolit, dar astăzi s'au sculat de vreme, trimițându-ne din zori salutul lor, o grindină de obuze, cari răpăie în curmezișul muntelui. Artileria dușmană varsă asupra noastră foc și pară. De bună seamă că dușmanul pregătește un atac și un brâu de foc, să nu ne mai poată veni la nevoie ajutoare.

Obuzele de 305 mm. scot copacii din rădăcini, sfarmă codrul. Stejarii groși plesnesc în bucăți. Fântâni arteziene se fac în secunde. Vezuviul se mută aici și își deschise craterul, aruncând lavă din măruntaiele pământului. Ropote de sfărâmturi de stânci și schije, căzute din cer, fac să duduie muntele. Pretutindeni se încrucișează fulgerele și se aud cutremurele de pământ. Se desfundă mormintele rusești din apropiere. O duhoare de stârvuri omenești împuțește aerul. Fumul închide răsuflarea. Ochii lăcrămează. În vijelie firele telefonice se rup și se leagă până la prânz iarăși, apoi nimeni nu mai cutează să le prindă. E de prisos.

Pe la ceasurile 3, după prânz, la flancul stâng al regimentului nostru, spre valea Oituzului, țacănesc

desnădăjduite mitralierele noastre, dar făcănitul lor se pierde în haosul de foc și fier. De peste culmi încearcă să se strecoare o brumă de trupe de ajutor înspre Oituz, dar se învăluie în fum și pulbere, în grindina de obuze. Zboară haine în aer.

Nu mai știm ce se petrece. Peste tot frontul e un iad. Locotenentul *Papțica*, comandantul companiei a 7-a, ceru ajutor.

Batalionul nostru, al II-lea, de sub comanda maiorului *Constantin Popovici*, iese din adăposturi și ia în primire tranșeele prăvălitate și oable. *Gheorghe Boca*, comandantul companiei noastre, a 5-a, un voluntar bucovinean, cu priviri de tigru fiores și sprinten, a intrat în tranșee cu toți oștașii. Aviația dușmană regulează tirul artileriei nemțești, care ne sfarmă'n bucăți. E frământat metru cu metru pătrat. Luptătorii se fac chiseliță. Bombardamentul ne asurzește. Cei rămași în viață nu mai aud comenzile și nimeni nu-i mai poate stăpâni. E cu neputință să mai fii comandant. Sub focul ucigător, când un mal, când celălalt al tranșeului, se prăbușește și îngroapă de vii oamenii. Potopul de obuze ne strivește. Luptătorii, cari scapă de sub fărână, se mută de groază din loc în loc și își încearcă norocul un metru mai la dreapta sau mai la stânga. Dar vijelia, grindina de obuze, îi ajunge oriunde. În lungul șanțului, moartea îi pân-

dește la tot pasul. Mânia lui Dumnezeu s'a coborât asupra noastră. Din tranșaul nostru, bulbucat pe o creastă, zărim la flancul stâng, înaintând dinspre Oituz, valurile de asalt, coifurile teutone. Artileria dușmană bubuie. Se zguduie pământul. Dar tunurile noastre de pe culmi pocnesc ca niște sacalușuri ¹⁾ și nu pot opri năvălitorii. Puștile și mitralierele pârâie, răresc primele valuri dușmane, cari se poticnesc, dar răsar ca din pământ altele. Obuzele ne pisează ne sfarnă acum din coastă și din față. O schijă mi se'nfige'n casca franceză, drept în frunte. Rămân teafăr, printr'o minune.

¹⁾ *Sacalușurile* sau *șacalușurile* se găsesc prin bisericiile din Bucovina, se întrebuintează mai ales la *parada învierii*. Ele imită bine zgomotul tunurilor. Flăcăii din satele bucovlene au grija să le încarce și să le deie foc cu prilejul unei mari solemnități religioase. Tunetul lor, la miezul nopții, le vestește sătenilor învierea. Sacalușurile sunt niște piulițe de oțel, numite în unele părți *boambe* sau *boampe*, de mărimea piulițelor în cari se pisează zahărul, de formă cilindrică, de diferite dimensiuni: 25 cm. lungime, 15 cm. lățime, mai strâmte la gură și mai largi la partea de jos. Sunt prevăzute cu un *urdiniș* (gaură mică), prin care se dă foc încărcăturii. *Încărcătura* sacalușului constă din pulbere, pusă până'n dreptul urdinișului; apoi peste pulbere se bat câlți sau buci. Peste buci se adaugă jumătate de ulcică de rugumătură de lemn. Deasupra se bate în silă un *dop* de lemn tare (de mesteacăn sau de stejar), numit *sacaluș* sau *șacaluș*.

Pentru păstrarea echilibrului, corpul sacalușului se îngroapă bine în pământ, lăsându-se descoperit numai urdinișul, care se umple și el cu pulbere. Se dă foc cu vârful de fier, înroșit în foc, al unei prăjii lungi de 3 met. i.

Valurile de trăgători s'au apropiat. Primit asaltul la baionetă. E o încăierare crâncenă în tranșeu. Grenadele bufnesc. Baionetele străpung. Oamenii se sfâșie. Țestele se sfarmă. Creerii zboară. Dușmanii ne cad în coastă, cu duiumul. Suntem înconjurați. Compania 10-a a căpitanului *Procopie Strat*, fu respinsă. Sublocotenentul *Tețcaru*, învățător, din compania 4-a mitralieră, greu încercată, luptă ca un erou, înfruntând vitejește urgia de pe

Un flăcău mai curajos face jocul acesta primejdios. Se întâmplă uneori nenorociri.

Nimeni nu și-ar putea închipui că sacalușurile au avut un rol însemnat în istoria războiului mondial. În Decembrie 1914, *armatele rusești*, rupând frontul la Prut, au fugărit miliția austriacă până la *Mestecăniș* (Iacobeni). Aici miliția austriacă (Landsturm -ul), compusă îndeosebi din Români bucovineni, a rezistat opt zile, grație sacalușurilor strânse dela biserici și întrebuințate pe front ca sperietori a Rușilor. La *Mestecăniș*, *Rușii* și-au oprit ofensiva, crezând că se găsesc în fața unei artilerii formidabile austriace. Bănuțurile sacalușurilor, înșirate în lungul liniei de luptă, imitau taman zgomotul tunurilor. În cele opt zile de răgaz, *oștile austriace* au primit ajutoare, trupe și artilerie veritabilă, cu care i-au măcelărit cumplit pe Ruși la *Mestecăniș*. Dacă Rușii n'ar fi fost păcăliți și ar fi stărunit în ofensivă, ar fi pătruns cu ușurință în basinul Dornelor și nu s'ar fi oprit decât în inima Ungariei, căci milițienii austriaci erau în completă debandadă, n'aveau nici un tun și erau prost înarmați cu puști vechi, cu'n singur foc (*Wendelgewehre*).

Idea întrebuințării sacalușurilor pe linia de luptă, într'un moment critic, a ieșit din mintea ageră a țăranului-ostaș bucovinean. Dibăcia românească a biruit naivitatea slavă!

Muntele Ungureanu ¹⁾.

Nici un ajutor ! Prin brâul de foc din spatele frontului, nu mai poate trece nimeni, nici înainte, nici înapoi. Suntem stropșiți și încercuiți. Scap ca prin minune. De pe creasta muntelui, ca să nu cad în ghiarele dușmanului, mă reped ca fulgerul de-a curmezișul crestei și mă rostogolesc câțiva pași spre postul de comandă al batalionului nostru, întâiul și ultimul de asalt. Aici, *adăpostul* maiorului nostru, *Constantin Popovici-Ridiche* ²⁾, era sfărâmat de un obuz și pustiu. Șiroaie de sânge curgeau din țesăta celui din urmă telefonist, trăsnet la datorie. Nici o poruncă de retragere. Nici o nădejde în vre-un ajutor ! Nici o potecă, pe care să putem da îndărăt ! Am găsit o scăpare ! M'am aruncat în prăpastia din dos, fără să știu cât este de adâncă. Julit de spinii rugilor și stâlcit de muchile stâncilor, lunecând pe coasta pripurie, am căzut ca un măr mălăieț în bulboana unui pârâu. Pârâul sălta din stâncă'n stâncă spre apa Slănicului. Ud, lioarcă, o luai la vale, prin matca apei. În urma mea venea ca un câine credincios, gornistul companiei, *Ilie Chiriță*, rănit. Din mâna lui, atinsă de o schijă, îșșnea sângele, înroșind apa.

¹⁾ Peste câteva zile *Tețcaru*, învățător din comuna *Târzia* (Baia) se prăpădi, sfărâmat în bucăți de un obuz, pe *Muntele Muncelu*.

²⁾ *Const. Popovici*, astăzi colonel în retragere (Fălliceni).

Era'n amurg. Umbrele nopții, ca niște năframe negre, învăluind priveliștea feroasă, se lăsau peste văi și munți. Bezna nopții și codrilor opri osârdia luptătorilor. Dușmanul stătea acum de veghe pe Muntele Ungureanu. Pe șoseaua din valea Slănicului, se auzea acum zgomot, huruit de chesoane și tunuri. Dușmanul, adulmecând mișcarea, lungi bătaia tunurilor spre *Satul Nou*. Obuzele trăsneau în lungime șoseaua, ce însoțește apa Slănicului spre *Târgul-Ocna*.

Din bezna sihlei nu puteam vedea ce se petrece în vale. Nu știam ce înseamnă forfota de pe șosea. M'a prins noaptea pe coasta pripurie a muntelui. Eram întovărășit numai de câțiva luptători din compania noastră, *15 ostași*, cari scăpaseră din cumplita urgie a zilei de azi.

Printr'o patrulă, trimisă de mine în vale, oblicii că un regiment de infanterie din brigada noastră (a XIV-a), de teama învăluirii, se cărăbănea dela Slănic spre Târgul-Ocna, având porunca să arunce în urma lui toate podurile de peste apă în aer.

Pe întunecime, am luat, în această clipă, coasta de-a curmezișul. Căutam o potecă, care să mă ducă spre piscul, unde *bănuiam* că regimentul nostru trebuia să înjghebeze o nouă linie de rezistență ¹⁾.

¹⁾ *Rușii*, pe cari i-am înlocuit, n'au organizat a 2-a linie de rezistență.

Bojbăiam ca orbul cărările. Cu puterile pe sfârșite,
suiam muntele. Urechile îmi vâjâiau. Pierdusem
deabinelea auzul din pricina bombardamentului, ce
dăinuise o zi întreagă. In bocanci flioșcăia apa.
Cămașa udă mi se lipea de piele. In noaptea ră-
coroasă de Iulie mă treceau sudori fierbinți !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INTRE CULMI

(OITUZ—MUNTELE UNGUREANU—COȘNA)

27 Iulie — 20 August 1917.

A doua zi după prăpădul dela *Muntele Ungureanu*, rămășițele regimentului nostru (Suceava no. 16) încercară să înfiripeze împotrivirea pentru apărarea culmilor dintre *muntele pierdut* și *Măgura Coșna*. Dușmanul nu putea să înainteze decât călare pe culmi. Pentru apărarea acestora, noi am făcut cele mai mari sforțări omenești cu puțință.

Pe locotenentul *Gheorghe Boca*, care scăpase din prăpăd, l'am găsit acum fără nici un om din compania noastră, ce fusese parte măcelărită, parte prinsă. Compania noastră, din aproape 200 de ostași, rămăsese, după o zi de luptă la Dealul Ungureanu, numai cu 15 oameni, pe cari i-am cules eu pe drumul retragerii. Maiorul *Constantin Popovici*, comandantul batalionului nostru, fiind însărcinat cu păstrarea liniei a doua de luptă, ne mai dădu sub comandă vre-o 40 de oameni, frânturi din companiile nimicite. Pe Boca și pe mine, maiorul ne-a găsit vrednici să apărăm flancul drept, clina muntelui dinspre valea Slănicului, plină de râpi și acoperită cu sihlă, din care nu vedeam la doi pași.

Frontul abia urzit, cu oameni răsfirați, fu greu de ținut. Totuși două săptămâni am ținut cu dinții culmile, apărându-le pas cu pas, copac cu copac.

Vijelia, focul năprasnic al tunurilor de toate mărimile și măcelul de aici l'au făcut pe atașatul militar francez al regimentului nostru, *Paul Berge*, să exclame : „*Asemenea bombardament și asemenea lupte nu s'au dat nici la Verdun !*”

Răzși, secerări de mitraliere, stropșiți de obuze, am îndurat chinurile lui Tantal, urcând și lunecând de pe crestele munților, primind atacurile și contra-atacând, respingând și fiind respinși. În aceste lupte grele, în cari ne-am topit vлага, și-a găsit moartea de erou căpitanul francez *Paul Berge*. În clipa când dușmanul ne învăluisese, căpitanul francez, din proprie inițiativă, se puse în fruntea unei companii de ostași români și printr'un contra-atac viguros scăpă din mâinile dușmanului pe colonelul *Cezar Mihail*, comandantul regimentului nostru ¹⁾. Fratele francez, cu prețul sângelui său, mântui acum frontul nostru de un dezastru.

Codrul, sfărâmat de obuze și ciuntit de gloanțe, fu așternut cu trupurile ostașilor noștri. *Striviți*, după două săptămâni de măcel neconținut, *lunecărăm de pe ultimele culmi. Brigada XIV-a de infanterie*, de sub conducerea colonelului *Dumitru Coleri*, fu zvârlită din ținutul muntos, la vale, spre apa

¹⁾ Locotenentul *Ion Lovinescu*, din Rădășeni (Fălțiceni), adjutantul colonelului, azi locotenent-colonel la M. S. M., a fost martor ocular al acestei vitejii.

Trotușului. *Regimentul nostru* se prăvălea acum de pe falnică *măgură a Coșnei*, stâlpul de reazim al întregului front. Din înălțimea Coșnei, îmi aruncai ochii asupra dealurilor golașe ale Grozeștilor, în lungul văii Trotușului. Cel din urmă lanț de trăgători dădea îndărăt și cobora de pe coline, risipindu-se. Obuzele grele nemțești trăsneau și sfărâmau satul *Grozești*. Casele ardeau. Câinii urlau. Vitele răgeau. Femeile și copiii răcneau. Patrurile germane intrau în sat. *Divizia noastră, a VII-a*, socotită de fier, sfârtecată, condusă de inimosul general *Nicolai Rujinski*, nu mai putea stăvili puhoiul dușmanilor ¹⁾. *Frontul dela Oituz se rupsese!*

Treceam prin mare *cumpănă!* Părea că nimeni nu mai poate opri strivirea Moldovei. Lunecărăm de pe *Coșna*, cheia întregului front al armatei a II-a. În clipele de desnădejde și spaimă, aștep-tam o minune dumnezeiască. Și minunea se făcu.

Lângă apa Trotușului, cu caii în spume, des-călecară cavaleriștii. *Divizia I-a de cavalerie* ²⁾, des-fășurându-și puterile, *deslănțui contra-ofensiva* și

¹⁾ *Divizia VII-a* nu avea nici o rezervă și lupta împotriva corpului al VIII-lea austriac, sporit cu două divizii germane, divizia 8-a de cavalerie și divizia 117-a de infanterie (la Oituz-Grozești).

²⁾ *Divizia I-a de cavalerie* era sub conducerea generalului *M. Schina*.

luă voinicește în piept dușmanul. În atacuri înverșunate, luptând vitejește, se prăpădiră acum aproape toți cavaleriștii, dar puseră mâna pe *Vârful Pietrei*, o muche muntoasă dintre Coșna și Oituz. În acest iad de măcinare a vieților omenești, *Măgura Coșna* trecu din mână'n mână. Regimentul nostru se opinti din răspuseri să se agațe de *cota 789 de pe Coșna*. În măcelul de aici, locotenentul Gheorghe Boca, comandantul companiei noastre, găsi în ranița unui ostaș german, mort pe Coșna, *ghetele înalte, șnuruite, ale căpitanului francez Paul Berge*.

A pierit un francez brav ! Un frate, un sol din Apusul Europei, a venit să ne deie inima și trupul, să ne apere pământul și idealul nostru ! Sângele său s'a amestecat cu al ostașilor noștri. În ochii sfioși și feciorelnici ai tânărului francez, în uniformă albastră ca cerul mediteranian, nimeni dintre noi n'ar fi bănuit vitejia legendară franceză. *Cinstit fie în veci numele lui !* Să nu uităm că el pieri în măcelul dintre culmi (pe *Muntele Iordogatu*, la punctul *Gura Iadului*) și că mântui căpetenia regimentului nostru, în mâinile căruia a stat soarta Moldovei. Trupul său căzu jertfă în mâinile biruitorilor, dar spiritul și sufletul său au rămas printre noi. Dușmanii pângăriră trupul, jefuiră mortul, ca pământul rece să-l înghită gol și ca greutatea țărnei să-l apese mai tare ! Jefuirea morșilor noștri

scumpi nu cinstește numele de ostași adevărați
ai Germanilor !

Sub streșina *Goșnel* se slatornici linia de luptă,
cu prețul unor jertfe fără măsură.

Pe când regimentul nostru ținea *Măgura Coșna*
cu dinții, veni vestea că grănicerii urcă colinele
dinspre *Trobuș*, să dreagă spărtaș frontului în
preajma satului *Grozești* și să restabilească echi-
librul de puteri, să recucerească ultima creastă
muntoasă ¹⁾).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Vezi la sfârșit versiunea franceză.

PE CLINA GROZEȘTILOR

Grozești, 10 August 1917.

Pe munte, deasupra satului *Grozești*, ostașii noștri pierduseră punctele de sprijin. Aceste trebuiau cucerite din nou, să se poată păstra cea din urmă linie de rezistență, malul drept al Trotușului. *Spărtura dela Grozești* pune în primejdie tot sistemul nostru de apărare în munți. Armata a II-a era amenințată cu învăluirea. De aceia cele mai alese trupe au fost aruncate în luptele de aici, pentru înlăturarea primejdiei de cotropire a Moldovei.

Regimentul meu Suceava no. 16, adunându-și puterile, de cu seară, pe un drum în spirală, urcă până la jumătatea muntelui. Am poposit aici, sfârșiți de oboseală. Am adormit toți ostașii companiei noastre, ca niște butuci prăvăliți la marginea drumului. Era miezul nopții. În această vreme, pe drum era forfotă. Ostașii rătăciți își căutau camarazii. Auzeam acum, în această forfotă, un glas cunoscut. Cineva întreba de mine. N'am fost în stare să descleștez gura și să deschid ochii, să întreb cine mă caută. Așa eram de frânt de oboseală, încât s'ar fi putut tăia lemne deasupra mea, fără să mă pot clinti din loc. *Ene Petre*, ostașul meu, pe care-l slobozisem în ziua pră-

pădului dela Dealul Ungureanu, mă căuta în puterea nopții și-mi rostea mereu numele. Îl auzeam ca prin vis, dar nu puteam răspunde, nu puteam descleșta gura țintuită de oboseală. Apoi șanțul și pietrele mi se păreau un culcuș așa de moale. În sfârșit oșlașul mă zgâlțâi de umăr și-mi șopti :

— Domnule sublocotenent ! Domnule sublocotenent ! . . . V'am adus masa ! V'am adus masa !

Am crăpat ochii. Am pus mâna pe sticla de rom și am tras din ea o dușcă. M'am înviorat. Apoi am înșfăcat puțul fript și l'am înfulecat din câteva îmbucături. Închipuiască-și oricine ce înseamnă un pui fript în aceste clipe, după o bătălie neconținută de două săptămâni ¹⁾.

— Ene ! tu ești un erou !

— De ce, domnule sublocotenent ?

— Pe așa vreme să aduci un pui fript, e mare lucru ! Ene, ești iarăși slobod ! Să nu intri în iadul de aici ! Pleacă ! Ai grijă de mine !

— Să trăiți ! îngână emoționat ostașul.

Ene, ordonanța mea, s'a dus. Eu am rămas aici pe loc. Am dormit câteva ceasuri pe pământul gol un somn adânc, alături cu moartea.

Luminându-se de ziuă, ne-am pus toată lumea

¹⁾ Bătălia ținu dela 26. VII—10. VIII. 1917 (Oituz—D. Ungureanu, Manceiu, Vârful Pietrel, Coșna, Grozești).

iarăși în mișcare prin păduricea fragedă și deasă. Mi-am recunoscut sectorul de luptă. Așteptam ceasurile 9, dimineața, să pornim cu toții la atac. Eram în linia întâia de asalt. Aici, deasupra Grozeștilor, muntele era prăvălatic. Cucerirea muntelui nu era șagă. Cinci minute, înainte de a porni la cumplitul asalt, un ordin scris îmi schimbă locul. Schimbând locul, am schimbat norocul. Colonelul *Cezar Mihail* mă trimise împreună cu doi gradați să țin legătura cu *postul de comandă al regimentului 2 de grăniceri*, care avea să intre în luptă la flancul nostru stâng. De aici aveam însărcinarea să raportez mereu desfășurarea operațiunilor.

Colonelul *Dumitru Rădulescu*¹⁾, ofițer de geniu, dintr'o vâlcea, comanda înaintarea grănicerilor săi, fără să se sinchisească de hora șrapnelor, cari îi văjâiau pe la urechi și împrășcau vâlceaua. Curajul său gândit, mintea sa ageră, sângele rece de a comanda de pe un loc descoperit, mi-a stârnit admirația. Apoi ostașii săi, care urcau pe aici clina dealului golaș, erau niște flăcăi falnici, toți unul și unul. Ostașii și ofițerii, pătrunși de o disciplină de fier, dădeau siguranța jertfei și biruinței. Moldova arunca acum în luptă ostașii cei mai de frunte, plăteșii munților. Pe ascuțișul sabiei stătea soarta Moldovei !

¹⁾ *D. Rădulescu* e acum general în retragere.

Pentru grăniceri se potrivea acum vorba: „După cum e comandantul, așa-s și ostașii!”

Atacul grănicerilor a fost cumplit, furtunos. Ungurii și Germanii (Bavarezii) s'au prăbușit dincolo de culme, cu *jertfa a 400 de grăniceri*, cari s'au topit în două ceasuri, pierind ca niște viteji.

Dar și oștașii regimentului nostru, al 16-lea din Fălticeni, au avut mare parte de jertfă, păstrând *Coșna*, cheia de apărare a întregului front.

Prin vâlceaua noastră, prin fața comandantului grănicerilor, curgeau răniții cu duiumul. Printre aceștia era, purtat acum pe brațe de doi camarazi, sergentul instructor *Giurcă Marin*, din compania mea, un oștean aprig, de pe malul Oltului. După dânsul trecu un falnic căpitan de grăniceri, dus de subțiori. Era un șirag nesfârșit de betegi!

Pe clina muntelui, de-asupra *Grozeștilor*, vijelia s'a potolit! În vale, la poalele dealurilor golașe, s'a făcut liniște. Apa Trotușului, ca un șarpe argintiu, încinge colinele însorite. De sus, din înălțimea cerului, soarele binecuvântează fapta, mângâie rănila și inimile noastre!

LACRIMI SUB MĂGURA COȘNEI

Coșna, cota 730,
27 Aug. 1917.

După lupta dela *Grozești*, ne-am așezat în tranșeele proaspăt făcute sub creasta *Măgurei Coșna*. Aici ne-am statornicit, adâncind și îndoind șanțurile, făcând adăposturi întărite, agățându-ne de clina muntelui, răsucită până'n preajma *Târgului Ocna*, ca pentru o veșnicie. Sus, unde clina se prăvălea mai repede, caprele noastre de sârmă stăteau călare peste ale *Nemților*. Aici, sub streșina *Coșnei*, ferită de hora obuzelor, eram taman la cinci pași depărtare de șanțul dușmanului. Ne încăieram cu el, aruncându-i în cap grenade, mai ales în timpul nopții. Cei mai iscusiți grenadiri sfidau moartea. Bufniturile grenadelor țineau uneori câte un ceas. Era primejdios acest joc de vitejie, care făcea să răsunе văile și îi înfuria pe *Nemți* la culme, căci ne trimeteau și ei moartea printr'o ploaie de obuze în *Târgul-Ocna* și sfărâmau salinele.

Dar luptătorii nu se astâmpără nici odată, fiindcă se moleșesc.

Într'o noapte neagră și posomorâtă, ca de toamnă, bojăbăiam toate cotloanele întortochiate ale șanțurilor, ca ofițer de rond, în tot cuprinsul batalionului. Însoțit de doi ostași, m'am apropiat de stre-

șina Coșnei, punctul nevralgic al frontului, unde cea mai mică mișcare în timpul nopții era pedepsită aproape totdeauna cu moartea. Dar datoria nu cunoaște frica. Nemții au adulmecat pașii noștri de pisică și s'au zburlit, împrôșcându-ne tranșeele cu un ropot de grenade. Eram în sectorul plotonului sublocotenentului *Dumitru Mihalaș*, din compania 7-a a lui Ilie Brădășanu, un prieten și coleg de liceu, de loc din *Brăieștii Sucevii*, proaspăt venit pe front, nedepins cu toanele și viclesugul de luptă al Nemților de sub streșina Măgurei Coșna. Bardul „*Mitru*“, care știa pe vremuri, la Suceava, să ne cânte frumos din chitară și mandolină, era acum dornic de luptă și se lua adeseori la întrecere cu Nemții în lupta de grenade. Astăzi după prânz se bizui să facă o recunoaștere până aproape de spărtura, ce o făcu artileria noastră în întăriturile dușmanului. Insoțit de doi țintași, porni deodată cu sublocotenentul *Constantin Chiriac*, învățător în *Pomârla*¹⁾. *Dumitru Mihalaș* se strecură până la spărtura rețelelor dușmane și încercă să arunce grenade. Din nebagare de seamă, pieptul său, săltat puțin dela pământ, deveni ținta loviturilor. O ploaie de grenade răbufniră și curajosul voluntar bucovinean încremeni pe vecie. Acum în puterea nopții, la

¹⁾ *Constantin Chiriac*, azi institutor la școala primară no. 20, în Cernăuți.

*Sublocotenentul Dumitru Mihalaș
(† la 27 August 1917, pe Coșna, lângă Tg.-Ocna ;
aici ca elev de liceu, în costum național)*

adăpostul întinericului, ostașii săi înscăpători îi adu-
seră trupul neînsuflețit la noi, în tranșee, spre ne-
cazul vecinilor haini de dincolo de rețele, a că-
ror tică viteză doborât o clintise.

A doua zi dimineața, l'am văzut pe Mihalaș gal-
ben pe lectica morții, cu fața stâlcită și pieptul
ciuruit de schije. Din nou năframa neagră a mai
acoperit o față palidă de prieten drag, ce s'a co-
borât pe vecie în vale, în satul *Pârgărești* 1).

Mor Sucevenii ! Cu inima înfrigurată de soarta
neamului nostru, s'au pierdut mulți dintre crainicii
Bucovinei. Valurile dușmane au acoperit trupurile
neînsuflețite, îmbrățișate ale ofițerilor voluntari
Constantin Timu și *Constantin Ardeleanu*, cari și-au fă-
cut seama în potopul dela Muntele Ungureanu 2). Tot
aici fu prins de Germani sublocotenentul *Ambro-
zie Micușaru*, împreună cu compania 9-a de sub

1) *Dumitru Mihalaș*, căzut la Coșna, a fost îngropat
în cimitirul din satul *Pârgărești*, de pe valea Trotușului,
lângă Târgul-Oena, dar după război a fost mutat de aici
în cimitirul eroilor din *Bogdănești*. Într'un colț de cimitir
din *Pârgărești* s'a mai păstrat încă crucea de stejar cu in-
scripția : „*Dumitru Mihalaș, sublocotenent, mort în anul 1917,*
luna August, ziua 27“. În condica morților din *Pârgărești* nu
este trecut numele eroului Mihalaș, fiindcă condica din anii
1916—1918 s'a pierdut. Satul a fost în zona de răz-
bol, sub focul artileriei inamice, încât arhiva parohiei *Pâr-
gărești* din anii 1916—1918 s'a prăpădit.

2) Pentru respectarea adevărului țin să adaug, că zvo-
nul sinuciderii sublocotenentului *Constantin Timu* și a sub-
locotenentului *Constantin Ardeleanu*, răspândit în timpul lup-

comanda locotenentului *Alexandru Chiselevschi* ¹⁾. În regimentul nostru, al 16-lea, un cuib de Suceveni, se mai țin falnici ofițerii bucovineni: *Ilie Brădățanu*, comandantul companiei a 7-a; *Gheorghe Boca*, tigrul ce scapă teafăr din toate capcanele; *Vasile Ienceanu*, șcheianul ce știe descreși frunțile; *Spiridon Morariu*, dârzul stupcan ²⁾ precum și *Aurel Barbier*, pătrăuceanul meu, un vrednic și curajos ostaș din compania locotenentului *Constantin Constantinescu-Bromberg* ³⁾.

Din rândul nostru s'a dus acum pe lumea cealaltă un camarad și coleg de clasă, închizând ochii săi blânzi și încrucișând mâinile pe piept, bardul „*Mitru Mihalaș*”, iubitor de carte și de serenade!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

telor dela Dealul Ungureanu, nu s'a adevărit. Neavând nici o putință de retragere, ei căzură în mâinile trupelor austriace și fură duși într'un lagăr de prizonieri din Ungaria. Intrebuințând nume false, potrivit instrucțiunilor M. S. M. relative la atari cazuri, acești bucovineni au scăpat printr'o minune cu viață și s'au întors după pacea dela București în țară (1918). Acești eroi naționali, fiind trădători ai cauzei austriace, ca toți voluntarii, au trăit în lagărul de prizonieri cuipe de groază, căci se lăceau mereu cercetări pentru descoperirea voluntarilor bucovineni și ardeleni. Oricine își poate închipui chinurile acestor nenorociți prizonieri vreme de aproape un an de zile.

¹⁾ *A. Chiselevschi*, fălticenean, azi locot-colonel activ.

²⁾ *Spiridon Morariu*, azi căpitan invalid (Suceava), rănit în Vinerea Paștelor la *Hodod*, în jud. Sălaj, unde căzură sublocotenerii *Crișu* și *Hârșan*, ardeleni, în ultima perioadă a războiului (1919).

³⁾ *Constantin Constantinescu*, azi maior la regimentul 85 infanterie (Oradea).

O ZI DE TOAMNĂ

Coșna, 1 Oct. 1917.

Nemuritorul *Phoebus* privește, cu seninătate de zeu, frământarea pământenilor ! El mai păstrează ceva din farmecul său, din măreția sa din timpul verii, dar pare mai istovit, mai palid. Cerul e alburiu și pătat cu crâmpoie de norași. Pământul devine tot mai trist, tot mai posomorât. Verdeța de pe coastele munților se ofilește. Codrul își varsă potopul de frunze pe toate cărările și scârțâie de durerea sfâșierii, isprava uneltelor omești de ucidere. Sihla de pe *Piciorul Scurt*, din *Pârăul Porcului* și din *Valea Lupului*, prin cari șerpuiesc tranșeele noastre, a suferit un măcel groaznic. Mlădani sunt secerați de gloanțele de mitralieră și pușcă, ca și când i-ar fi retezat cineva cu coasa.

Pic-pacul puștii nemțești, de pe muchea zimțată a *Dealului Candea*, se aude mereu, zi și noapte. Șuieră câte un glonte pe la ureche, pe negândite. Vre-un țințaș german își încearcă dibăcia, zărindu-mă în huciș, de-asupra tranșeului, dar nu mă ni-merește.

Obuzele grele nemțești trec gâfâind pe deasupra noastră, spintecă aerul și trăsnesc în *Târgul-Ocna* și pe *Măgura Cireșoia*. Dușmanul răspunde cu

vârf și îndesat artileriei noastre, care-l sâcâie din *Pârâul Boghi* și-l ține veșnic treaz.

Ostașii noștri lucrează la adăposturi. *Mortierele dușmane* nu tac și răbufnesc în răstimpuri ¹⁾. O bombă vine fâlfâind și trăsnește în capul ostașilor lucrători. Creerii unui ostaș s'au lipit pe pieptul plutonierului *Crețu*. Acum se zvonește că generalul *Macri*, comandantul brigăzii a XIV-a, urmașul generalului Dumitru Colori, ne va face cinstea să ne vadă și va da o raită prin tranșee.

Ostașii mei au înfățișarea mucenicilor de pe icoane. Durerile vieții au săpat urme adânci în fața lor, dar nu scot nici un gemăt. Am intrat în al doilea an de război ! Rușii ne-au părăsit ! România are soarta lui Prometheus ! Moldova poate fi găluită, fiind singură într'un ocean de dușmani. Din Răsărit n'avem nici o nădejde ! Se va ridica Apusul și de acolo va răsări soarele dreptății noastre.

Ziua de azi a trecut pe nesimțite. Pe'nserate aerul devine rece și umed. Inima e rece ! Pământul e pătul și grenadele-s perne. In culcușul de frunze din vizuina mea frigul mă zgâlțâie.

¹⁾ *Mortierele* sunt tunuri mici, de tranșee, cu cari se aruncă bombele,

NOAPTEA ÎN TRANȘEE

Coșna, nord, cota 730,

4 Oct. 1917.

Umbrele munților se ridică misterioase către cer. E întuneric. Cerul e presărat cu puține stele. Luna doarme după dealuri. Stelele par obosite. Păduricea, ca o pânză neagră așternută pe pământ, stă neclintită.

Am intrat în vizuina mea, săpată adânc în pământ. Un *opaiț*, făcut dintr'o grenadă nemțească, rotundă ca un ou de fier, aruncă o lumină stranie de candelă și îmi ține de urît. Ostașul meu, *Ene Petre*, își deapănă amintirile și-mi spune povești adevărate. Cânel meu credincios, uscat ca toaca, înainte de a fi ordonanța mea, a fost ostaș în regulă, a luat parte la luptele din Ardeal, dela Olt, a străbătut cu piciorul, în retragere, tot șesul Munteniei, până s'a trezit în Moldova la regimentul 16 din Fălțiceni.

Așezându-se binișor pe o cioată, *Ene* dădu drumul limbei :

— Domnule sublocotenent ! Să vă spun o întâmplare !

— Spune, mă ! i-am zis.

— Știu o poveste adevărată

— S'auzim

— Am fost martor la vitejia unui evreu. Eram în tranșee la *Prălea*. Aci Nemții și Românii luau apă dela acelaș izvor, dintr'o vâlcea. Intr'o zi, *Nemților* le fu dis de dimineață sete și coborîră în vâlcea dupe apă. Erau vre-o trei sau patru inși. La acelaș izvor coborî cu o gamelă în mână și un ostaș român însetat, un *evreu*. Fără să bage de seamă, din pricina frunzișului, evreul se pomeni față'n față cu Nemții.

— Și evreul nu s'a predat ?

— Să vedeți ! Evreul de frică a ridicat *mâna dreaptă*, în care purta gamela, *în sus*.

— A voit să se predea ?

— Nu știa nici dânsul !

— De ce n'a ridicat și stânga în sus ?

— Stânga, a uitat s'o ridice și s'a procopsit.

— Ce fel de procopseală este și asta, să cazi prizonier !

— Păi, n'a căzut prizonier. *Nemții* se zăpăciră ! Nemții, văzându-l pă *evreu* cu brațul ridicat în sus, crezură că ostașul român vrea să arunce o grenadă și s'au predat, luând gamela drept grenadă.

— Și ce-a făcut apoi evreul ?

— *Evreul*, cu mâna cea slobodă le făcu *Nemților* semn să pornească spre tranșeele noastre.

— Le brodești bine lucrurile, *Ene* !

— Nu, domnule sublocotenent !

— Vitejia asta a unui evreu, n'o cred !

— Pă cinstea mea, că tot ce spun e adevărat !

— Vorbește !

— Prizonierii, escortați de evreu, se târîră pe sub rețelele de sârmă și intrară'n șanțurile noastre. Nemții fură aduși în fața domnului maior, comandantul batalionului nostru. D-l maior, când văzu trei prizonieri, îl bătu pă *Ițic Strul* pă umăr și-i zise :

— Mă *Ițic* ! Pentru isprava asta, îți dau zece zile concediu ! Te trimit pe zece zile acasă !

Evreul rămase nedumerit și galben la față ținea încremenită mâna dreaptă în sus. Maiorul trăgând cu ochiul la mâna lui *Ițic*, îl întreabă :

— *Ițic* ! De ce ții mâna în sus ?

— Să trăiți, domnule maior ! Inainte de a mă trimite acasă, vă rog să mă trimiteți întâi la infermerie !

— Ce să cauți la infermerie ?

— Să-mi îndrept mâna, ce mi-a înlemnit aducând prizonierii ! zise *Ițic Strul*.

— Bine mă ! Unui viteaz îi fac pe plac ! spuse maiorul.

— Domnule sublocotenent ! Mai știi ceva despre isprava unui țigan și a unui turc, ostași de-ai noștri ! stăruie *Ene Petre*.

— Destul pe ziua de astăzi !

Ostaşul *Ene* îmi mai spunea poveşti vesele, dacă nu clipeam. Simţeam că ochii mi se înmoaie, că pleoapele slăbesc şi cad. Amintirile nu-mi puteau ţinea de urît.

— E târziu, *Ene* ! Culcă-te ! . . .

Ostaşul se întinse în culcuşul de frunze, aşternute pe pământ în gaura noastră. Adormi îmbrăcat, cu sacul de grenade sub cap şi cu puşca alături.

PE URMELE ALIAȚILOR

Tupilați, 19 Decembrie 1917.

Spre sfârșitul anului 1917, pe la jumătatea lunei Decembrie, *tovarășii noștri* de luptă, din răsărit, intrară la învoială de pace cu Nemții. Părăsind mișelește frontul nostru, în drumul spre casă ei mai aveau pofta să facă pe la noi și rânduială revoluționară, pe oriunde treceau. Nu era de ajuns că ne-au lăsat singuri-singurei în ghiarele dușmanului ! Mai voiau să ne tulbure și țara !

Pe neașteptate, *divizia noastră* (a VII-a) lăsă pe frontul dintre Oituz și Târgul-Ocna numai o pojișă de trăgători și porni cu grosul trupelor la drum, spre interiorul țării. Regimentul meu (al 16-lea) lăsă pe seama altora paza măgurei Coșna, din preajma Târgului-Ocna.

Pornirăm de pe front, spre mează-noapte de apa Trotușului, peste dealuri, pe un ger și viscol ce ne biciuia fața, de ne clănțăneau dinții din gură. Trecurăm în pripă prin satele *Râpile, Gropile și Stău-cești*. Am poposit apoi câteva zile la *Cleja*, un sat cu o brumă de Secui, unde am făcut exerciții, ca să nu uităm de militărie. După acest antrenament ostășesc, o apucarăm în sus pe drumul *Bacăului*. Am măsurat cu piciorul drumul *Bacăului* și *Romanului* și tot nu știam rostul mișcării regimentului nostru.

În ținutul Romanului am rămas câțeva vreme în *Sabaoani*, un sat de Ciangăi, gospodari, cari s'au așezat temeinic la noi, clădindu-și biserică, în care am ascultat sfânta slujbă.

Din Sabaoani o luarăm în sus pe apa Moldovei. Acum deabia m'am dumirit de ce divizia noastră s'a grăbit să ajungă în inima țării. Puhoiul oștirii rusești cobora din munți. Noi trebuia să ne ținem lipcă de urmele aliaților ruși, cari nu ne prea aveau la inimă. Gândurile Rușilor față de noi le-am simțit în satul *Brătești*, unde maiorul *Butnariu*¹⁾, un ofițer proaspăt venit la regimentul nostru, comandantul batalionului II-lea, fu împușcat mișelește în cap, pe la spate, de un cazac, tocmai când trata cu un polcovnic de zarmarea trupelor bolșevizate. Ofițerii noștri, *Ilie Brădățanu* și *Manole Brădățanu*, comandantul companiei a 2-a de mitralieră, au fost *martori* la această nenorocire²⁾.

Ne-am pus în calea puhoiului, punând mâna în pripă pe poduri și gări. După ce aliații începură să ne ucidă în propria noastră țară, eram hotărâți

¹⁾ Maiorul *C. Butnariu*, un ostaș în carne și oase, luptase pe frontul francez și se întoarse în țară, să-și facă datoria pe frontul român.

²⁾ Locotenentul *Ilie Brădățanu*, azi locotenent-colonel la regimentul 5 vânători în Timișoara, iar locotenentul *Manole Brădățanu*, azi maior, inspector al instrucției premilitare în Satu-Mare.

să doborâm la pământ *rusaraia*, repede, fulgerător !

Din satul *Botești* primii porunca să iau o piesă mitralieră și să ocup în grabă cu plotonul meu podul de peste apa Moldovii, dela *Tupilați*. Mi se cerea să înlocuiesc garda rusească de aici, dar să ocolese încăierările. Trebuia acum să dau dovadă de un curaj gândit, lucru foarte greu în atari împrejurări !

Era taman o săptămână înaintea Crăciunului. Noaptea, pe ger tăios și vânt, am pus mâna fără veste pe capetele podului de la marginea satului *Tupilați*. Am avut puțin noroc. Vremea fiind rea, sentinela rusă lipsea dela pod. Astfel am scăpat de primejdia unei încăierări. Satul gema de soldați ruși, cari stăteau acum la căldură, oploșiți prin case. Pe ostașii mei i-am cantonat printre Ruși, strângându-i mănunchi în câteva case, aproape de pod. Eu cu o parte din soldați am fost găzduit în casa boierească a familiei *Irimescu*, unde însă nu avui vreme de odihnă. A doua zi, un puhoi de Moscali, trupe de infanterie și artilerie, venind dinspre Piatra-Neamț, s'au scurs peste pod, aruncându-le ostașilor noștri priviri dușmănoase. Moscalii și-au luat tălpășița spre Pașcani. *Tupilații* s'au golit de aliați. S'a isprăvit cu'n

rând de Ruși, dar în curând vor veni alții!

Peste două zile îmi voi lua rămas bun dela familia Irimescu. Paza podului va rămânea în seama căpitanului *Ilie Iliescu*, un învățător activat, ostaș de frunte, comandantul companiei a 10-a din regimentul nostru ¹⁾.

Mi-am făcut datoria. Trecerea peste apa Moldovii era în mâinile noastre. Puteam să plec pentru odihnă, în cantonament la *Miroslovești*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Căpitanul *Ilie Iliescu*, zdruncinându-și sănătatea în lupte, muri după război de ofițer.

CRĂCIUNUL LA MIROSLOVEȘTI

25 Decembrie 1917.

Din fiară m'am făcut iarăși om ! Mă găsesc din nou printre oameni. Icoanele triste ale războiului au dispărut pentru o clipă din lumina ochilor. Mă simt fericit că urechea mea nu mai aude deocamdată gemete și vaiete. Durerile, cari m'au chinuit în găurile de sub pământ, m'au lăsat puțin în pace. Am răgaz să-mi răsfoiesc amintirile, să meditez și să mă bucur ca un bun creștin într-o zi de sărbătoare. Azi este doar *Crăciunul*, ziua nașterii Omului-Dumnezeu, a lui Crist.

Ziua de astăzi este o descătușare de toate suferințele. Am fost la biserică și m'am închinat, uitând de șanțurile sfredelite în pământ, de bubuitul tunului, jăcănitul mitralierelor, pic-pacul puștii nemțești, folfăitul bombelor ce ne cădeau tam-nisam în cap ca un trăsnet și bufniturile grenadelor ! Uit că deasupra mea moartea și-a plimbat coasa cu tăiușul ei ascuțit. Mă găsesc în mijlocul ofițerilor, camarazi din batalionul nostru, condus acum de maiorul *Constantin Rozin*, un om fin și delicat, moldovean din Iași.

Ne-am adunat în casa unui gospodar mai de frunte, să luăm împreună *cina*. Unul dintre camarazi a făcut rost de puțin vin bun. Băutura ne-a

deslegat limbile. Suntem veseli. Cântăm colinde ce preamăresc pe Fiul nou născut. Dela o vreme curmăm șirul colindelor cu „*Cântecul papei și sultanului*“, ce avu darul să descrețească toate frunțile. Vinul se isprăvise, dar cântecul ne îmbia mereu la chef și voie bună. Căpitanul *Vasile Vasiliu*, un ostaș în carne și'n oase, un moldovean frumos, cu înfățișare de vultur, ne ținea nouă celor tineri hangul ¹⁾ :

*Turnați, băieți, turnați-mi vin,
Ca să fiu papă și să'nchin !
Guriță dați-mi fetelòr,
Să fiu sultan până ce mor ! . . .*

Niște ostași lăutari scârțâiau din vioară, fluierau din trișcă și zdrângăneau din cobză. Fetele gospodarului chicoteau lângă ușă și deabia așteptau să se zbânțuie. Șase fete avea *gospodarul*, care ne găzduise. Două din ele erau mai stătute și urâte, iar patru erau tinere și frumoase. *Natalița*, foc de frumoasă, cu ochi de strengăriță, le aprindea tinerilor ofițeri ușor mințile. Picioarele noastre, țapene de marșuri fără de sfârșit, ni se dezmoțiseră. Focul tinereții ne puse în mișcare. Cu fetele împreună am încins *o horă mare*, să i se ducă

¹⁾ *Vasile Vasiliu* este azi colonel la regimentul 23 din Constanța.

vestea. Locotenentul *Gheorghe Boca*, tigrul din Bălăceana, ce se arunca neînfricoșat în lupte, conducea acum hora, chiuind cât îl ținea gura, ca la nuntă. Fetele cu mânuțele fragede, prinse'n șirag, se legănav domol și fermecător, numărând pașii înainte și 'napoi. Il prindem apoi în horă pe gospodar și pe gospodină.

— Nu ne sfiim să ne facem una cu poporul, care ține la obraz și la omenie. Legătura sufletească cu poporul nu ne umilește pe noi ofițerii, ci ne întărește. Nu avem în cap gărgăuni și ifose de castă militară, ce a făcut să se prăbușească oastea rusă. La noi oastea și poporul sunt una. Ducem războiul un popor, nu o armată etichetată ! mă gândeam în toiul horei.

Pe când mintea mea era fulgerată acum de aceste gânduri, hora s'a prefăcut într'o sârbă turbată. Pușini se țin în lanț până la urmă. Aerul s'a îmbâcsit de colb. Fețuiala de lut s'a făcut praf în odaie.

Noaptea, într'un târziu, ne împrăștiem.

Mă odihnesc puțin, căci mâine mă voi opri la *Hălăucești*, să fac paza gării și să dezarmez Rușii, cari au luat-o razna cu un tren dela Bacău prin Roman spre Pașcani.

Cu hora și cu gluma s'a isprăvit !

IN GARA HĂLĂUCEȘTI

1 Ianuarie 1918.

De șase zile mă găsesc cu plotonul meu în gardă la *gara Hălăucești*¹⁾. Ceasurile se scurg greu și chinuitoare. Inima e searbădă și nu pot scrie în carnetul amintirilor mele nimic interesant decât tărăboiul, ce l'am avut acum șase zile aici cu Rușii. Eram însărcinat să opresc trenurile încărcate cu Ruși, să nu-i las să treacă înarmați spre Pașcani. În prima zi, numai cu 30 de ostași m'am încumetat să dau jos din tren aproape un batalion de soldați bolșevici, cari o luaseră razna dinspre Bacău.

Nevoia m'a învățat să fiu dibaci, să le iau prin vicleșug armele și să-i trimit pe jos, sub escortă, spre casă. Numai după această ispravă îmi dădui seama de îndrăzneala mea. Dacă *rusaraia* ar fi bănuit cât de pușintei eram, ne-ar fi strivit cu pumnii. Dar în vreme de război curajul impune și zăpăcește.

Imi aduc aminte că trenul sosise pufăind și *rusaraia* hăulind. Am dat jos de pe mașină mecanicul și l'am dus în gară. Rușii, văzând că trenul nu mai pornește, nedumeriți au dat buluc după mine în gară, să vadă ce s'a întâmplat. În aceas-

¹⁾ *Hălăucești* e în partea de miază-noapte a jud. Roman.

tă vreme, la un semn, ostașii mei s'au pus de-a curmezișul și au întins puștile asupra Rușilor, cari se îngrămădiseră gură-cască pe peron, și nu i-au mai lăsat să se urce în vagoane. *Aliații noștri* au făcut gălăgie, dar n'au avut încotro, s'au supus să meargă sub escortă la comandantul companiei noastre. Acum am avut vreme să golesc trenul de armele, cari ne deveniseră dușmănoase.

Paza bună trece primejdia rea !

NĂVALA ASUPRA SODOMENILOR

Sodomeni, 13-14 Ianuarie 1918.

După ce-am astâmpărat la *Hăulăucești* dezmățul Rușilor, frimițându-i spre Prut fără arme și sub escortă, compania noastră a intrat în cantonament la *Brătești*, pândind scurgerea liniștită a coloanelor rusești pe șoseaua ce duce dela Târgul-Neamț spre Pașcani.

În *Brătești* deabia am răsufflat și ne-a sosit vestea că un regiment rusesc, condus de un praporcic bolșevic, cu ofițerii prizonieri și degradați, a cantonat în *Sodomeni*. Prin sătenii, cari ne-au slujit de iscoade, am aflat că praporcicul avea de gând să treacă cu ostașii săi dezmățați spre Pașcani și Iași. Crainicii noștri s'au târguit în zadar cu Rușii, să meargă spre casă fără arme, să le transporte în căruțe. Moscalii nu se astâmpărau. Pe săteni îi îndemneau să se răscoale împotriva stăpânirii. Vorbele de răzvrătire ajunseseră și la urechile ostașilor mei. Dureri erau și la noi destule. Șoaptele de răzmeriță, dorința de împărțire a moșiilor făgăduite, puteau acum aprinde mințile ostașilor-țărani.

Într'o noapte eram cu plotonul meu de strajă, în câmp, la marginea *Brăteștilor*. Împreună cu ostașii zgribuliți, tremuram aici de frig, stând gră-

madă în jurul unui foc de cioate umede, ce fâsâiau. De pe dâmbul satului, îi pândeam pe Moscalii din Sodomeni, să nu dea busna peste noi, să nu ne atace.

Un sergent, *Ion Coțofan*, de loc din Ruginoasa, îndrăzni să-mi spună acum :

— Domnule sublocotenent ! De ce voim noi să-i dezarmăm pe Moscali ? Ei ne doresc doar nouă, țăranilor, binele, o nouă rânduială în țară și împărțirea moșiilor !

Pus la grea încercare de aceste vorbe nesocotite, rostite de sergent în fața oștenilor, cari așteptau răspunsul meu cu gurile căscate, i-am curmat lui Coțofan îndrăzneala, spunându-i :

— Rânduială, să-și facă Moscalii la ei acasă, nu în țară la noi ! Ce dragoste de țara noastră i-a apucat pe Moscali, fugari de pe front, să-și verse sângele pentru drepturile voastre ? Nu pricepi că ei voiesc să ne întoarcă țara pe dos și să se facă ei stăpâni peste noi ?

Hotărît lucru, Moscalii din Sodomeni, cari zăpăceau mințile, trebuiau legați burduf și cărăbăniți repede, înainte de a se clătina disciplina, tăria noastră ! Așa judecau toți ofițerii noștri.

In grabă, maiorul *Dumitru Strat* ¹⁾, comandantul

¹⁾ Maiorul *Dumitru Strat*, ofițer activ, demisionă din armată, se făcu după război avocat la Galați, unde muri de cancer.

de acum al batalionului nostru, un ieșan cu dragoste pentru Moldova, chibzui că a sosit clipa să dăm năvală asupra Sodomienilor. La miezul nopții, adună în câmp trupa și ofițerii. Pe ofițeri îi cheamă de-o parte și le comunică ordinul de atac asupra trupelor rusești bolșevizate. Maiorul Strat se sfătuiește cu noii ofițerii asupra amănunțelor luptei, dorind să le luăm Rușilor armele, fără să vărsăm sânge, silindu-i să plece numai umiliți din țara noastră, așa cum li se cuvinea. Locotenentul *Gheorghe Boca*, comandantul companiei noastre, la sfatul ofițerilor, dădu cel mai bun plan de luptă, cu sorți de izbândă într'un sat :

— Domnule maior ! Părerea mea este să atacăm în echipe mici, formate din trei oameni și un șef, fie acesta soldat sau gradat ! În lupta din sat, la cucerirea caselor, pierdem ostașii din mână, de aceea trebuie să fixăm dinainte răspunderile, încât fiecare ostaș să se simtă strunit și controlat și să-și facă datoria. În sarcina unei echipe să cadă cucerirea unei case !

— Primim planul lui *Boca* ! rostiră toți ofițerii în cor.

— Fiindcă planul de luptă este al tău, de aceea compania ta, locotenente *Boca*, va ataca cea dintâi satul ! porunci maiorul *Strat*.

La o mică depărtare, în câmp, ostașii ne aștep-

tau cu arma la picior. Locotenentul *Boca* le vorbi ostașilor săi :

— Ostași ! Lăsați ranițele în câmp ! Luați cu voi numai pușca, cartușele și sacul cu grenade ! Pornim la atac asupra Sodomienilor ! *Turturene*, am încredere în tine ! Plotonul tău va ataca cel dințai !

Lăsarăm încărcătura grea, ranițele și mantalele, jos în câmp. Luarăm cu noi numai pușca, sacul cu grenade și cartușe. Înainte trimisei o patrulă de acoperire. Cerul era senin și stelele sclipeau ca firele de argint. Sus de tot, deasupra capetelor noastre, luna stătea de veghe. Cu baionetele la armă, întoarse spre pământ, să nu scânteie la razele lunii, *oștenii mei* înaintau tiptil câte doi prin șanțul drumului, ce ducea dela Brătești spre Sodomeni.

Patrula noastră s'a apropiat de marginea satului *Sodomeni* ¹⁾. Luminele erau stinse. Nu se auzea nici un lătrat de câne, nici o mișcare. Moscalii tăceau chitic. Ne-au lăsat să ne apropiem de sat cu grosul coloanei, să lovească pe neașteptate în plin. Eram la o sută de pași depărtare de primele case. Taman când mă gândeam să-mi desfășor echipele de atac, o salvă de puști și mitraliere îmi zăpăci oamenii. Fără să-mi pierd cumpătul,

¹⁾ *Sodomeni* e în partea de miază-zi a jud. Bala.

în ploaia de gloanțe am împărțit poruncile.

Echipele au dat năvală asupra caselor, în ordinea arătată de mine. Mi-am păstrat o echipă de rezervă, spre a interveni la nevoie. Atacul a fost fulgerător. Primele zece case fură cucerite cât ai clipi din ochi. Rușii de groază aruncară armele pe ferestre. O grupă anume strângea armele rusești și le lăsa la drumul, ce tăia satul în două. Pe aici veneau din urmă ajutoarele.

Am înaintat la flancul stâng până la jumătatea satului. Aici o râpă adâncă tăia satul și drumul de-a curmezișul. Un pod lega amândouă malurile. Dincolo de pod, *Rușii* au pus în bătaie un batalion de mitraliere. Un *ostaș* mi-a fost rănit. Acum sergentul *Ion Coțofan*, în capul căruia intraseră pușini gărgăuni rusești, lovit de un glonte, căzu în râpă trăsniț de moarte.

Se revărsa de ziuă. Lupta nu se isprăvisese. Fiind în bătaia mitralierelor și grenadelor, nici *râpa*, nici *podul* nu se puteau trece. Am cerut prelungirea flancului meu stâng și atacarea Rușilor pe la spate. Manevra de învăluire a izbutit. Tocmai când s'a luminat bine de ziuă, i-am găbuit și prins pe *bolșevici*, cu grămada. Rușii nu aveau nici o jertfă, nici un mort, nici un rănit. *Noi* ne-am ales cu *doi morți și un rănit*. Ostașii noștri au fost omenoși, n'au tras în aliații noștri trădători.

*Locotenentul Gheorghe Boca
(aici în uniforma de mai târziu de căpitan)*

Locotenentul *Gheorghe Boca*, comandantul companiei noastre, cu dela sine putere, trase la răspundere *sovietul rus*, care se făcu vinovat de vărsare de sânge. Boca adună ostașii ruși pe două rânduri la drum, în centrul satului. Le arătă trupurile neînsuflețite ale luptătorilor noștri, aduse pe târgi. Apoi porunci să fie scoși din rând membrii sovietului rus. Praporcicul pricepu că e vorba de o pedeapsă și-și îndemnă în gura mare „tovarășii“ să se arunce asupra noastră, căci suntem pușini. Un Lipovan, ostaș român, ne tălmăci repede vorbele praporcicului.

Locotenentul *Boca* luă acum o hotărâre cumplită. Porunci sergentului *Zburlea* să escorteze cu plotonul său pe șefii comitetelor companiilor rusești și să-i scoată afară din sat, în câmp deschis, sus pe dâmb. Un număr de 36 revoluționari fură puși în fața plotonului de execuție, să le treacă celorlalți pofta de răzvrătire. Șefii revoluționari cerură iertare. Era o scenă jalnică. Mai ales unul dintre ei, *un rus din Kiev*, scoase din buzunarul vestonului fotografiile sale scumpe (ale copiilor, nevastei și părinților săi), le arătă ostașilor noștri și le ceru îndurare. Ostașii români, părinți și ei, se'nduioșară de vaietele condamnaților și nu voiră să tragă. Sergentul *Zburlea* raportă faptul comandantului nostru de companie, care privea călare

din depărtare, că plotonul său nu vrea să-i împuște pe cei osândiți la moarte.

Locotenentul *Gheorghe Boca* alergă în pripă la locul de execuție. Electrizează ostașii cu ochii săi de tigru fioros. Rănit în amorul propriu de comandant, Boca își întrebă soldații :

— *Care din voi nu vrea să tragă în revoluționarii, cari vreau să dea jos de pe tron pe Majestatea Sa Regele, Ferdinand ?*

Ostașii înlemniți tăcură. Nimeni nu se mai împotriva. Porunca trebuia împlinită. Locotenentul comandă singur salvele. Toți 36 osândiți fură doborâți la pământ de salvele trase de echipa morții. Numai unul dintre ei, deși primise 20 de gloanțe, nu voia să moară și striga jalnic în limba țării sale :

— *Pane ! Ne streleăite menia ! Ia maiu hazaica (jincu), ia maiu chlopțiv !*

Dar tigrul, cu priviri de piatră, nu cruță pe nimeni. Inima lui de voluntar bucovinean, ce voia să creieze o țară nouă, un cămin al libertății pentru neamul românesc, se împietrise și nu putu ierta complotul și trădarea aliaților noștri ruși, cari ne părăsiseră și spulberară visul nostru sfânt !

A doua zi după isprava asta dela Sodomeni, locotenentul *Gheorghe Boca* avu supărări. *Generalul*

Măcri, comandantul brigăzii noastre (a XIV-a), îi porunci prin telefon să se prezinte în grabă la dânsul, să-i dea socoteală de împuşcarea Ruşilor.

Boca încălecă pe calul său roib şi fu în data mare la postul de comandă al generalului.

— *Ce ai făcut, domnule ? ! se răşti generalul.*

— Am ucis 36 de revoluţionari ! răspunse locotenentul.

— De ce ?

— Noi am dezarmat un regiment de ruşi şi n'am ucis nici unul. Noi am tras în vânt, dar ruşii au tras în plin. Am în compania mea morţi şi răniţi ! Apoi după ce i-am făcut prizonieri, au voit să se răscoale !

— Unde i-ai îngropat ?

— Sus pe Dealul Sodomienilor, în calea cânilor şi ciorilor !

Generalul îi întinse acum locotenentului mâna şi-i zise :

— Bine ! Eşti slobod !

VEȘTI DIN LUCĂCEȘTI

Măzănăești, 3 Febr. 1918.

După isprava din Sódomeni, am avut de furcă cu trupele rusești din satele *Cristești* și *Spătărești*, din ținutul Fălticenilor. La Spătărești o companie din regimentul 2 de grăniceri intră în luptă cu 30.000 de Ruși. Grănicerii avură multe jertfe și ar fi fost striviți, dacă regimentul nostru (Suceava no. 16) n'alerga într'ajutor. Toată muniția, tunurile și armele Rușilor căzură în mâinile noastre ¹⁾.

Acum însă veneau tânguiri și vaiete dela frații noștri din Bucovina. Hoardele rusești, fugare de pe front, făceau pârjol prin satele bucovinene. Divizia noastră (a VII-a) își întinse câmpul de activitate și dincolo de *Cornul Luncii*, până'n *Gura-Humorului*, spre a alina durerile fraților noștri. Era o mare îndrăzneală din partea diviziei noastre să pătrundă acum în Bucovina, care gema de oaste rusească. Regimentul Suceava no. 16 intră ca un cui printre Ruși.

Compania noastră, a locotenentului Gheorghe Boca, s'a oprit la *Mazănăești*, un sat în ținutul Sucevii, nu departe de *Drăgoești* (locul de naștere al voluntarului *Vasile Popescu*, fostul meu coleg

¹⁾ Lupta dela *Spătărești* a fost pe la jumătatea lunii Ianuarie 1918.

dela liceul din Suceava, locotenent activ, mort la *Topolog*, în luptele dela Argeș¹⁾. În Măzănăești am fost găzduit la familia *Zaprațan*²⁾, unde am găsit multă sărăcie și durere. Doamna era singură. Soțul, director școlar, fu târît în Ungaria. Gazda mea trăia acum sub groaza bandelor înarmate. Era necăjită, fără nici un sprijin, ducându-și zilele de azi pe mâine.

Pe această vreme din *Lucăcești*, un sat vecin, veneau veștile cele mai rele. Moscalii pârjoleau tot avutul sătenilor. Sătenii din *Lucăcești* cerură ajutorul oastei române.

Sorocul căzu iarăși pe mine. Locotenentul Gheorghe Boca mă trimise cu plotonul să fac ordine în *Lucăcești*, să arestez banda rusească, vinovată de jaf. După un marș de mai bine de jumătate de ceas, am ajuns la marginea satului. M'am oprit aici, la școală, la locuința unchiului meu, *Leon Turtureanu*, vărul tatei, directorul școlii primare. Când m'a zărit unchiul, un venerabil patriarh al cărții românești, nu-i venea să-și creadă ochilor.

— Cine ești ? mă întrebă *unchiul*, un moșneguț, ce mă privea binevoitor pe sub sprincenele sale albe ca zăpada.

— Nepotul *Costică* !

¹⁾ † 1916, spre sfârșitul lunii Octomvrie.

²⁾ Familia *Zaprațan* trăiește acum în Pojorâta (jud. Cămpulungul moldovenesc).

— Ce vânt te-a adus pe la mine ?
— Vreau să te scap de Moscali !
— Ai venit singur ?
— Nu ! Sunt cu ostașii mei, cari așteaptă acum afară !

— Dumnezeu te-a adus pe la noi !
— Unchiule ! Câți soldați ruși aveți în sat ?
— 200 de hoji !
— Sunt înarmați ?
— Înarmați ! . . .
— Au furat Rușii vitele ?
— Pârjol !
— Cum i-am putea găbui pe hoji !
— Bagă de seamă ! De vrei să faci ispravă, du-te întâi la primar ! El îți va arăta casele, în cari hoji stau buluc !

După ce scotocii toate răutățile, ieșii din tindă în curtea școlii, unde mă așteptau ostașii. Unchiul *Leon* îmi arată prin pomăt cărarea, ce cobora prin grădinile neîngrădite spre primărie. De pe locul înalt al școlii, am cuprins cu ochii dintr'odată satul cu căsuțele răsfirate în vale, ca într'ocovață, nepotrivită pentru manevrarea ostașilor. Nu-mi venea la socoteală așezarea satului *Lucăcești* pentru îndeplinirea însărcinării mele. Am pornit cu ostașii în vale. Aveam impresia că mă cobor într'o gheenă, de unde numai norocul și

chibzuința mă puteau scăpa de o nenorocire. Apoi nu mă bizuiam decât pe 30 de ostași.

Il luai pe primar drept călăuză, să-mi arate casele, în care erau cantonați Moscalii prădători. M'am pus repede pe lucru, ca și la Sodomeni. În echipe mici am dat năvală cu ostașii mei, fără a prinde de veste, dis de dimineață, asupra caselor. Le-am luat Rușilor de-a valma *armele* și le-am trimis la Măzănăești. Rămași fără puști, i-am putut aduna pe Ruși la drum, în câmp, în preajma școlii, așezându-i pe două rânduri. Chemai acum pe sătenii păgubași, să-mi dea pe mână hojii, cari le-au prădat vitele și le-au golit hambarele. I-am scos pe jefuitori din rând și i-am trimis sub escortă la Măzănăești, dându-i în seama comandantului meu de companie. Pe ceilalți Moscali i-am lăsat în sat slobozi, dar umiliți și fără putere.

Acum avui răgazul să stau ceva mai mult de vorbă cu unchiul meu, să-i ascult tot aleanul. Moșneguțul, un om mărunțel, slăbănog, cu o brumă de păr alb ca zăpada, cu ochii albaștri ca cerul, dar stânși de bătrânețe și de necazuri, cu fața rumenă-străvezie, uscată de ani, pe care vinele albastre făceau desene geometrice, începu să-și verse amarul :

— Nepoate ! Sunt la mare strâmtoare ! De aproape doi ani n'am leafă. N'am hrană să astup

gurile copiilor mei mărunți, o droaie, dela nevasta din a doua cununie. N'am în casă nici un căuș de făină, nici un bob de fasole, nici măcar o baniță de barabule. Totul au cotrobăit Moscalii. N'am un vreasc de ațâțat focul. Vacile mi le-au furat. Iernatecul mi l'au luat. La început Rușii au fost îngăduitori, dar *slobozenia* ne-a prăpădit ! Trei năvăliri de oști, vreme de patru ani de zile, au trecut peste capul Bucovinenilor !

Bătrânul plângea.

— Nu plânge, unchiule ! In curând vom mântui Bucovina. Precum vezi, am lăsat părinți, surori și frați, ne-am pus viața pe ascuțișul sabiei, să facem o țară nouă. Ostașul român, un mucenic, își pune zilnic viața în primejdie. E răbdător și ascultător. Mă bizui pe el așa de mult, încât socot că și din iad vom ieși biruitori !

Bătrânul slujitor al cărții românești, înălțat de vorbele mele calde, simți acum fiorul tinereții. Se luminează la față, uită greutatea anilor și începu să cânte un *marș patriotic*. Gândindu-se la întregirea Moldovii în vechile ei hotare și la suferințele ei îndurate sub Ruși, cânta domol :

*Hai, cu Domnul sfântul,
Haidem peste Prut,
Să luăm pământul
Care l'am avut !*

Apoi cu glasul stâns de emoție schimbă versurile lui Vasile Alecsandri cu melodia „*Tricolorului*“ lui Ciprian Porumbescu :

*Trei colori cunosc pe lume,
Ce le țin de-un sfânt odor !
Sunt colori de-un vechi renume,
Suvenir de-un brav popor ! . . .*

M'am despărțit de unchiul meu, *Leon Turtureanu*, a cărui inimă vibra așa de puternic pentru unirea neamului nostru. Întărit de căldura Bucovinei mele dragi, pământul părinților mei obidiți, după ce am lăsat în satul Lucăcești liniștea și încrederea în puterea de jertfă a ostașului român din țara liberă, am apucat drumul Măzănăeștilor.

Ostașii mei erau simpli la înfățișare. Mantalele lor ponosite erau spintecate de gloanțe. Bocancii lor găuriți mă îndurerau. Imi erau așa de dragi acești ostași mărunți, dar viteji, gata oricând de jertfă, fără să crâcnească în fața greutăților și lipsurilor !

A doua zi, ajunse la urechile noastre o nouă veste. Sătenii din Lucăcești s'au răsculat împotriva Moscalilor rămași fără arme și i-au silit să părăsească satul. Înaltul comandament rus s'a jeluț împotriva celor petrecute la Lucăcești și ne-a rugat să le înapoiem soldașilor armele luate, încre-

dinându-ne că trupele din Ucraina ne sunt prietene.

N'am avut încotro. Am înapoiat armele, căci ostașii noștri fiind pușintei, era primejdios să ne războim cu toată „rusaraia“, care se scurgea ca un șuvoi, cărăbănuindu-se spre Răsărit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PRIN OSTRA

12-28 Februarie 1918.

Dela Măzănăești compania noastră și-a luat pe neașteptate calabalâcul și a pornit la drum spre capătul de miază-zi al Bucovinei, spre *Ostra*, unde regimentul nostru (al 16-lea inf.) ocupase înainte de Sfinții Trei Ierarhi pozițiile părăsite de Ruși, frontul de pe valea *Bistriței*, dela *Cotârğași*, *Hăciugosul*, *Muntele Lung* și *Clifele*. In fața *Clifelor* era sectorul companiei a 6-a din batalionul II.

La *Ostra* se făcea frăție cu dușmanul, cu care eram încă pe picior de război. Compania noastră primi ordin să înlocuiască pe frontul de aici compania 6-a, să nu dea răgaz trădării să-și țese ițele. In două zile de marș am făcut drumul dela Măzănăești la *Ostra*. Am trecut în goană spre *Ostra* prin *Capul Codrului*, *Păltinoasa*, *Gura-Humorului*, făcând numai un scurt popas în *Bucșoaia*, locul de naștere al voluntarului *Teofil Sidorovici*¹⁾, camaradul care a apucat armele pentru eliberarea fraților noștri din Bucovina încă din anul 1914. Locotenentul *Gheorghe Boca*, comandantul companiei noastre, oblici că întâlniri tainice se făceau în casa unui om de seamă din *Ostra* și de aceia fu fără cruțare. Că-

¹⁾ *Teofil Sidorovici*, actualul maior și comandant al „*Străzii Țării*”.

pitanul de rezervă S., comandantul companiei a 6-a, și *locotenentul F.*, apoi *cărturarul P.* și *agentul austriac B. Z.*, învinuit de spionaj, au fost arestați de comandantul nostru de companie și duși sub escortă la Humor ¹⁾).

După vre-o lună petrecută pe meleagurile Bucovinei, oastea română fu nevoită să se retragă, spre sfârșitul lunei Februarie. Rușii sfârșiseră, încă de pe la mijlocul acestei luni, tocmele lor de pace cu Germania, iar *România* fu silită să primească fără târgulială *pacea separată dela Buftea* ²⁾).

Regimentul nostru (Suceava no. 16) trebui să părăsească Bucovina, să se întoarcă în vechea sa garnizoană. *Compania noastră* porni dela *Ostra* peste munte și coborî prin *Găinești* și *Mălini* la *Fălticeni*. De aici, după un scurt popas, regimentul 16 întări paza graniței dinspre Bucovina, ajutând pe grănicerii noștri să stânjenească hoția dela

¹⁾ Aceste rânduri n'au caracterul unui rechizitoriu, de aceia trec sub tăcere numele celor arestați la *Ostra*. De altfel doi dintre ei și-au primit pedeapsa. *Căpitanul S.* fu pedepsit pentru frăția cu dușmanul, cu 5 ani închisoare, iar *locotenentul F.* cu 2 ani închisoare.

²⁾ La 2 Martie *Mackensen* denunță armistițiul cu *România*, iar la 5 Martie *Constantin Argetoianu*, sub presiunea reprezentanților Puterilor Centrale, *Kühlmann* și *Czernin*, fu nevoit să semneze premilinariile unui tratat de pace separată, la *Buftea* (1918).

graniță. Compania locotenentului *Gheorghe Boca* își răsfiră plotoșnele pe la pichetele, ce se găseau între *Bunești* și *Burdujeni*.

Pe frontul de răsărit războiul se încheiase !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PREMIUL DELA BUNEȘTI

Bunești, 15 Martie 1918.

În primele zile ale luni Martie, pe când mă găseam la pichetul de grăniceri, cocoșat pe muchea dâmbului de lângă vama *Bunești*, Bucovina își schimbase stăpânul. Trupele rusești se cărăbăniseră, făcând pace cu Nemții. *Austriacii* se întoarseră, ca niște paseri de primăvară, dar nu cântătoare, taman când mugurii copacilor îmboceau și țăranii își găteau uneltele de arătură.

Austriacii se întoarseră hămesiți. Bruma de grăniceri dela *pichetul Bunești* nu era de-ajuns să oprească hoția de vite dela frontieră. Regimentul nostru din Fălticeni primi poruncă să înșire trupe de acoperire la graniță.

Pichetul *Bunești* căzu în lotul meu. Apa unui pârâiaș, linie despărțitoare de frați, taie în două *sătișorul* cu acelaș nume. Drumul dela Fălticeni trece pe aici, peste podețul dela barieră, spre Suceava, orașul unde am școlărit șase ani. Mă uit cu jind la pământul Bucovinei și la acest drum ce duce spre casa părinților mei, pe cari nu mai pot să-i văd după pacea noastră silită cu Nemții.

Stâlpii și drugul de lemn dela un capăt al podețului îmi stau în gât. Dincolo de drug nu văd decât ochi iscoditori și pizmă.

Finanții stau la pândă!

În căsuțele *țărănilor valahi* de dincolo de drug e o tăcere ca'n țințirim! Nu li se aude nici graiul, nici cântecul. Au amuțit. E tăcerea inimilor încremenite de spaimă, că nădejtile în norocul frașilor s'au prăbușit.

Finanții au iscodit și au oblicit cine este *conducătorul ostașilor* proaspăt veniți, care împiedică hoția la graniță. Ba ceva mai mult, scotocind listele proscrisilor, finanții și jandarmii, în osârdia lor, au oblicit că el este trădătorul pajurei cu două capete și că un premiu de 20.000 de coroane s'a pus pe capul lui. Deci se sfătuiră să-i pună o capcană *tânărului ofițeraș* dela *pichetul Bunești*. E o afacere bună 20.000 coroane și poate ieși și o decorație pentru prinderea acestui trădător!

Într'o zi, un ostaș îmi dădu de veste că doi ofițeri austriaci mă chiamă pe podeș, la barieră, pentru regularea unei neînțelegeri dela graniță. Am bănuț că este o capcană, totuși m'am dus, să nu par Nemșilor fricos, dar am avut grijă să iau măsuri de pază, căci „paza bună trece primejdia rea“. Am luat cu mine revolverul și pumnalul, apoi am poruncit unui oștaș, să aștepte la depărtare de douăzeci de pași cu arma la picior și să tragă, dacă cumva Nemșii vor îndrăzni să pună mâna pe mine.

M'am dat drept ofițerul *Constantin Codreanu*, nume fals ¹⁾ ce ascundea numele meu adevărat, care putea să-i îndemne la o nelegiuire. Unul s'a recomandat *Wachtmeister-ul Bodnărescu*, un om negricios, de statură mijlocie, în ținută de jandarm. Al doilea musafir, *un finanț* înalt, roșcovan, musculos, cu pieptul larg de om trăit la munte, a rostit un nume nemțesc ce nu mi s'a întipărit în minte. Amândoi nu mi-au pomenit de nici o neînțelegere de graniță, ci mi-au spus numai că doresc să-și cunoscă vecinii dela vamă, cu cari nu mai sunt pe picior de război.

— Știți nemțește ? mă întrebă *finanțul*.

— Nu ! *tăinuii eu*. Central University Library Cluj

— Poftiți la noi, dincoace de graniță, să bem un păhar de bere, de bucurie că trăim acum în pace ! stăruie *Wachtmeister-ul Bodnărescu*.

— Mulțumesc ! Voi veni cu alt prilej ! răspunsei *eu*, ținând mâna pe revolverul din buzunar.

Cu aceste vorbe întâlnirea luă sfârșit, retrăgându-mă din capcana ce n'a prins. *Copoi austriaci* nu cutezară să pună laba pe mine ²⁾, socotin-

¹⁾ cunoscut de Marele Stat Major Român.

²⁾ Despre *premiul pus pe capul meu* am aflat după unirea Bucovinei chiar din gura *finanțului*, care mi-a mărturisit tot complotul dela punctul vamal Bunești. L'am întâlnit într'o călătorie, între două trenuri, grăbit, în gara Dărmănești (Suceava).

du-mă înarmat și trăgând cu ochiul la ostașul meu păzitor.

După această întâmplare sosi aici, la Bunești, un musafir drag, fratele meu, *Arcadie*, care îmbolnăvindu-se grav de inimă, fu lăsat la vatră din oștirea română. Înainte de a pleca spre *Molnița* (Dorohoiu) ca funcționar vamal, veni să mă vadă. N'avea bani de drum, n'avea haine, n'avea ce mânca. I-am dat toți bănișorii ce-i aveam la suflet și să caute de-un rost în viață.

Eu am rămas mai departe în oștire, fiind chemat temporar în activitate ca sublocotenent. În această stare așteptam să sune ceasul României, a doua mobilizare, care să înlăture copiii austriaci de la vama Bunești.

PE MALUL SOMEȘULUI

Cicărlăul Mare, 11 Martie 1919.

Am părăsit *Zalău*, un târg din ținutul Sălajului. După un scurt popas la *Baia Mare*, un orașel cu suflet unguresc din ținutul Sătmarului, m'am oprit cu ostașii batalionului nostru la *Cicărlăul Mare*, un sat aproape românesc, de pe malul drept al Someșului, la poalele Gutinului.

Dincolo de apa Someșului, ce scapă aici la șes, se găsește *oastea ungurească*, ce ne poartă gând rău. Obcina, ce întovărășește ca un stăvilar mersul apei, scutește satul de vânturile dinspre miază-noapte. De pe clina obcinei până'n apa Someșului se'ntinde lotul de pază al companiei noastre. Spre Apus de sat, în șes și pe deal, stau de veghe sentinelele noastre. Un post întărit păzește podul plutitor, la cotitura apei.

Stăm cu arma la picior. Așteptăm înaintarea până la Tisa. Sâcâiți de cătanele ungurești, nu ne pierdem cumpătul, dar suntem nerăbdători să mântuim întreg Ardealul și să tragem odată hotarul adevărat.

În satul *Cicărlăul Mare* ne simțim alinați. Toată lumea vrea să se pună bine cu noua stăpânire. Preotul *Breban*, român unit, ne primește ca pe niște adevărați frați, cu tot ce are mai bun. Fețele mai siman-

dicoase, un *evreu bogat și inginerul silvic*, un ungar viclean, se'ntrec a-i pofti pe ofițerii noștri la sindrofii. Ostașii tânjesc de obicei după chef și voie bună. De pildă, ieri seară, ne-am adunat la *inginerul ungar*, tată a două fete tinere și frumoase. Fetele niște păpuși cu obrazul de catifea, ne luau ochii. Pe la miezul nopții, când petrecerea era în toi și gărăfile se'mpluseră cu vinul cel mai bun, vechiu și trandafiriu, și se aduceau fripturile cele mai alese, trebuiam să las baltă sindrofia și să inspectez frontul. *Deviza ofițerilor din batalionul maiorului Vasile Vasiliu* era doar : „*Inainte de toate datoria !*”

— Știu că *sindrofiile*, puse la cale mai ales de *străinii*, cu cari suntem în dușmănie de veacuri, pot fi o adevărată capcană pentru a pune mâna pe secretele noastre militare în clipe de slăbiciune. Am înaintea ochilor *pilda dela Zalău*, unde o cumătrie, la care au fost momiți ofițerii unui batalion românesc, a înlesnit noaptea un atac mișelesc al oastei dezmațate ungurești, care stătea la pândă mă gândeam eu, respingând stăruințele gazdei.

Doi ostași așteptau afară să mă însoțească. Afară era vreme rea. Ploua cu cofa. Cerul vărsa un potop de apă. Zăpezile s'au topit. Drumurile s'au desfundat. Imi luai pușca și urcai prin podgorii clina dealului spre sentinele. Carâmbii cizme-

lor intrau în nămolul cleios, ca'ntr'o topliță. Orbecăiam împreună cu ostașii prin întuneric beznă. De pe o muche de deal, dintr'un tufiș îmbrăcat în mantia neagră a nopții, *sentinelele* adulmecară mișcarea noastră și-mi cerură *parola* :

— Ștefan !

— Ștefănești !

Mă pot apropia. Nimic nou dinspre vrăjmaș. Plecăm. Scoborâm clina dealului și dăm o raită pe la posturile înșirate de-a curmezișul șesului, până la râul Someș. Eram trudit și ud, lioarcă. Picioarele mi se înmuiaseră. Ostașii găfâiau. Crăpa acum de ziuă. Până la apa Someșului mai aveam.

— Să ne întoarcem ! Ostașii își fac datoria ! zise un soldat.

— Nu se poate ! Postul dela cotitura râului îmi stă în gât. Trebuie să-l vedem ! i-am răspuns ostașului.

Iată-ne la cotitura râului. *Podul plutitor* se zărea ca prin sită, legănându-se pe apa umflată a Someșului. *Sentinelele* române lipseau.

— S'a n'ntâmplat ceva ! șoptii eu ostașilor.

Ostașii mei rămaseră înlemniiți și înțeleșeră acum de ce postul cel mai îndepărtat îmi stătea în gât. Lăsai lângă pod un ostaș de pază, iar cu cellalt pornii spre postul de comandă al *sentinelelor*. În casa unui gospodar găsii opt soldați, dormind

tun. Bezmetici de somn, soldații au sărit ca arși în sus, când mă văzură.

— Caporal ! De ce n'ai pus pază la râu ?

— Să trăiți, domnule sublocotenent ! . . .

— Nimic ! Nici o vorbă ! Nu îndruga verzi și uscate !

— Cari sunt ostașii, cel din urmă schimb de noapte ?

— Să trăiți, domnule sublocotenent ! Noi am fost ! răspunseră, în cor, *două baragladine*.

— Știți ce înseamnă părăsirea postului în timp de război ?

— Pedepsa cu moartea, să trăiți !

— Știți că dușmanul ne poate cădea în spate, taman pe aceeași vreme urâtă ?

— Suntem uzi până la piele și ne-au apucat frigurile, să trăiți !

— Plecați la post și rămâneți neschimbați ! Voi vedea ce-i de făcut cu voi !

Am apucat drumul spre sat. Flioșcăiam prin clisă, târâind picioarele. Ploaia se domolise. Cerul mai cernea o ploaie mărunță. Lumina zilei pătrundea sfioasă prin burniță. Am ajuns la casa cu prispă a gospodarului unde eram cantonat. Trimit la culcare *ostașii*, cari m'au însoțit în rond. Erau ca niște șoareci muiați în apă. Mi-era milă de ei, ca și de mine.

Am intrat domol în odaie. Ostașul meu doarme tun. Mă lungesc pe o laiță. Scândura vârtoasă îmi intră 'n oase. Aici clipele de tihnă sunt numărate și dormim ca iepurii, mai mult cu ochii deschiși. Suntem în prima linie de luptă. N'avem tranșee, nici rețele de sârmă cari să ne apere. Avem prea mare încredere în puterile noastre. Așteptăm de pe o zi pe alta înaintarea. Întăriturile ne par de prisos. Totuși hărțuielile se țin lanț. Dușmanul nu doarme. Trebuie să fim cu ochii în patru. Purtat de aceste gânduri, adorm încălțat și 'mbrăcat, cu pușca sub pernă.

Peste două ceasuri zbârnâie telefonul. Sar de pe laiță, mahmur. Pun mâna pe telefon.

— Allo ! Cine este ?

— Locotenentul *Boca* !

— Am onoarea să vă salut, domnule comandant ! Porunciți !

— Raportează, în ce stare ai găsit astă noapte posturile !

— S'a întâmplat ceva ?

— Postul de pe deal a prins un *ungur*, ce voia să treacă linia în zorii zilei, la dușman.

— Trimit raportul ! Am onoarea să vă salut !

Stăteam acum în cumpene, ce să fac cu baragladinele. E vreme de război. De raportez lipsa lor dela post, când spionii încearcă să treacă în

taină linia, *țigani* își vor da duhul în fața plotonului de execuție. Ei tremură acum ca varga. M'am hotărît să tac chitic.

— Dar de află comandantul despre asta ? O pățesc ! mă gândeam eu.

În conștiința mea ostășească căutam motive de îngăduință pentru vina ostașilor, însărcinați cu pa-za râului. Vremea peste noapte a fost rea. Ploaia era rece. Oamenii n'aveau pelerine. Prin vestoane și mântăi a pătruns apa. Uzi, lioarcă, ostașii n'au putut birui vremea. Dar *legea de fier a datoriei* nu cunoaște îngăduințe pentru părăsirea postului.

Pē când mă luptam cu gândul, cum să trec ho-pul dela conștiința mea ostășească la conștiința mea de om, telefonul zbârnâi din nou. Eram cu-prins de emoție. Am raportat că pe front n'a fost nimic nou și cine știe dacă comandantul de com-panie n'o fi aflat de îngăduința mea.

— Allo ! Cine mă cheamă ? întrebai eu.

— Aici comandantul *companiei* I-âi !

— Am onoarea să vă salut ! Porunciți !

— Prezintă-te imediat la comandantul regimen-tului, la *Baia-Mare* !...

— Ce s'a întâmplat ? întrebai eu, cu sângele vâjâind în urechi.

— Ești pe ziua de azi demobilizat pentru studii ! mă lămuri locotenentul *Gheorghe Boca*.

Nu-mi venea să cred urechilor, că este cu puțință să fiu lăsat slobod în preajma ofensivei. Comandantul companiei îmi trimise și ordinul scris de lăsare la vatră.

Cu un camion, am ajuns, cât ai bate din palme, la *Baia Mare*. Aici colonelul *Alexandru Rotaru*, părintele regimentului, o bunătate de om, de loc din Iași, îmi înmână *ordinul* Marelui Stat Major de lăsare la vatră, pentru continuarea studiilor universitare.

Am încheiat viața de ostaș, tocmai pe vremea când armata noastră era gata să pornească ca un iureș asupra Budapestei bolșevice !

Îmi părea rău !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ÎNTOARCEREA

Dorna-Vatra, 15 Martie 1919.

Din clipa demobilizării, m'am hotărît să apuc drumul spre Iași prin Bucovina. Dela *Baia Mare*, am străbătut cu trenul tot nordul Ardealului, prin *Dej* și *Bistrița*, un oraș nemțesc, în care am făcut un mic popas. Am avut răgaz să admir buna gospodărie orășenească.

La *Prundu-Bârgăului* am prins un autobuz, care transporta călătorii până la *Dorna-Vatra*. Peste munte, drumul a fost rău și plin de hârtoape. Am ales această cale, căci trenul electric dintre *Bistrița* și *Dorna* nu mai circula acum în părțile acestea.

De-abia dela *Dorna-Vatra* am putut călători mai omeneste. Încercai să rumeg impresiile trăite, să fac o legătură între trecut și prezent, să-mi descos toate faptele și să mă gândesc la viitorul meu. Trenul era ticsit de lume. N'am găsit loc decât cu mare greutate într'un compartiment plin de lume oslășească.

Pentru mine începea acum epoca păcii. Imi părea bine că voi deveni *student* și-mi voi vedea de *rostul meu în lume*, pe de altă parte îmi părea rău că am rupt cu un trecut, ce-i drept de zbuțiu, dar măreț. Imi făceam spovedania gândurilor către

mine însumi. Am intrat în război un copil și acum ieșeam bărbat. Conștiința mea de om a sporit. Am mândria jertfei eroilor de tranșee, pe umerii cărora se ridică acum o țară nouă, un neam întreg. Am sentimentul datoriei împlinite. *Cinci ani din viața mea i-am jertfit* pentru înfăptuirea unui vis, *pentru făurirea unei patrii libere*, de care avea nevoie neamul nostru. Astăzi visul este adevărat. În inima mea a rămas însă o durere. Am plecat *trei frați* de acasă în România Mică, dar în România Mare a rămas numai unul ! Fratele *Teodor* a pierit cu arma în mâni la Oituz ! Al doilea frate, *Arcadie*, fu ucis la Nistru, la vama Atachi !

Am mândria trecutului de jertfă al familiei noastre ! În sfârșit am mândria jertfei mele, a celei mai mari fapte omenești, de a fi luptat pentru înfăptuirea idealului de libertate al neamului meu și al omenirii !

Am intrat în război sărac și am ieșit sărac. Imi rămâne de îndeplinit acum alt ideal, *idealul păcii*, să mă ridic în ierarhia socială prin mine însumi, prin muncă și cinste.

Fi-voi în stare să-mi văd cu ochii împlinit și acest ideal ?

Ah ! Doamne ! Muntele vieții este înalt și puterile mele sunt slabe !

Voi începe a munci și a-mi clădi viața în cum-

plită sărăcie ! Din ce voi trăi ?

Va lua cineva în seamă faptele mele ? Va prețui cineva trecutul meu și-mi va da o mână de ajutor ? Nu va pângări oare nimeni *trecutul meu de cinste și de jertfă* ?

Oamenii nu-și vor *drămii inima* să-mi deschidă porțile viitorului ?

Am băut paharul durerilor omenești până la fund, dar am trăit și *clipe mărețe în viața mea de ostaș*. Am cunoscut culmea durerii, dar și culmea fericirii poporului nostru, care prin jertfă și prin luptă a intrat în stăpânirea pământului său după o răbdare de aproape două mii de ani. Minunea s'a săvârșit ! Iar *noi luptătorii* am primit răsplata inimii noastre. *Tot poporul Ardealului*, dela vladică până la opincă, *ne-a slăvit* ca pe niște ostași biruitori, îngenunchind în fața noastră, acoperindu-ne drumurile cu flori și lacrimi de bucuria mântuirii. Nu voi uita nici odată primirea împărătească, ce ni s'a făcut la Dej, Gherla și pretutindeni !

Eroii și-au primit cununa ! Legiunile romane au intrat din nou în stăpânirea Daciei Traiane ! Poporul român din Ardeal, cu mic și mare, s'a descoperit în fața noastră, a ostașilor, și ne-a dat onorul ! Sunt clipe, cari numai odată se pot trăi în viața unui popor !

Cu aceste gânduri, cari mă înălțau sufletește peste măsură, călătoream *spre Iași*. La întoarcerea din război, călătoream pe drumul spinos al vieții mele adevărate, ale cărei taine nu le puteam cunoaște !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POST MORTEM COMMILITONIS

Pătrăuți, 14 Sept. 1919.

Târziu răscolesc câteva foi din carnetul amintirilor, în momentul când gândurile tuturor sunt îndreptate mai mult spre Budapesta sau Paris, mai știu eu cât de departe, și arunc o privire fugară și asupra trecutului întunecos, dar tot așa de măreț ca și prezentul.

S'a scris alăta despre *eroii* trecuți din această viață, pe care ei au prețuit-o puțin pentru un scop ce li s'a părut că-i superior intereselor egoiste, personale, încât astăzi aproape fiecare se plictisește și trece cu vederea o pagină dăruită amintirii unui apostol al intereselor neamului. Imi va fi peste puțină să atrag atenția tuturor ; voi scrie îndeosebi pentru aceia cari au trăit, au plâns și suferit durerile neamului și l'au înțeles în toate zvârcolirile lui pentru dreptul la viață.

Înainte ca România să-și manifeste direcțiunea ei politică, nevoile întregirii neamului arătându-se tot atât de mari peste Prut, ca și peste Carpați, mulți tineri bucovineni — unii cu studiile terminate, alții cu ele deabia la început, urmând glasul unei convingeri, propagandiști ai unei idei, *Luminătorii* unei conștiințe naționale — cu toate că idealul național părea atunci încă un copil în fașă,

înlăturare delă începutul războiului mondial *granițele*, pe cari simțirea și graiul neamului nu le recunoșteau, știind că-s mai largi, voind să arate celor îngâmfaji, dar puternici, că sufletul n'are granițe, căci aripile lui urcă mai sus decât poate spiritul materialiştilor vanitoși.

În anul 1915, *Teodor Turtureanu*, din Pătrăuții Sucevii, student în drept, fiind bolnav, fu reformat din armata austriacă ¹⁾. Abia însănătoșit, dar tot debil, părăsi Bucovina, simțind cu totul altfel decum dicta Viena. Războiul român îl surprinse ca funcționar al vămii *Giurgiu*, lângă Dunăre, oraș ce avea să devie jertfa obuzelor de pe cellalt mal al Dunării.

Sub focul artileriei inamice fratele părăsi orașul *Giurgiu* și ceru intrarea în armata română ca voluntar. I se respinse cererea, fiind prea slab, totuși

¹⁾ *Teodor Turtureanu* (născ. 5. VIII. 1891 †1917, Iulie 29), făcu militările la o unitate de elită din Viena (1914—1915), la regimentul de infanterie no. 4 „Hoch- und Deutsch-Meister”. A absolvit liceul la Suceava (1911).

A urmat 2 ani cursurile la facultatea de drept din Cernăuți (1911—1914). A fost membru al societății studențești „Junimea” (30. VIII. 1911-14). În vara anului 1915 trecu în România. A fost funcționar la vama *Giurgiu* (1915-16) până la declararea războiului. A urmat școala de ofițeri de rezervă la Botoșani (9 Oct. 1916 — 27 Martie 1917). Fu repartizat în 5 Aprilie 1917 la Regimentul 16 de infanterie. La sfârșitul lunii Iunie 1917 fu mutat la Regimentul 2 de marș. Căzu în luptă la Oituz († 29 Iulie 1917, pe Dealul Sticlăriei).

la insistență fu primit. În 9 Octombrie 1916, intră în școala militară de infanterie din *Botoșani*.

În acelaș timp am părăsit și eu Bucureștii, unde am trăit nopți de zbuțiu, sub groaza zepelinurilor. Am lăsat capitala, îngrijorată de luptele din Carpați, cari păreau că nu vor ținea piept prea lung timp agresorilor.

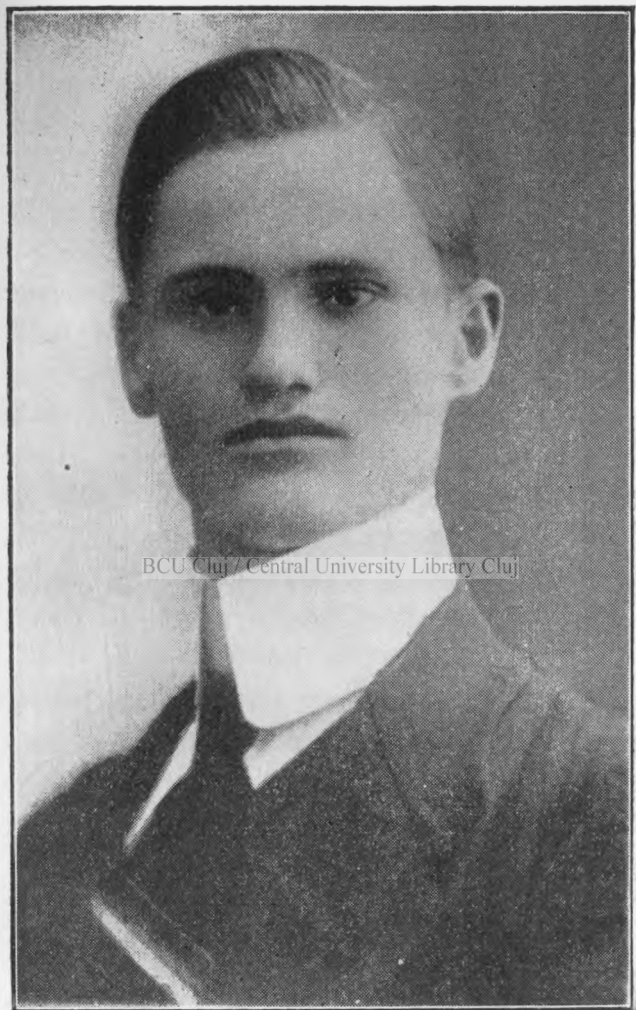
M'am oprit la *Botoșani*. Aici natura a fost tot așa de aspră ca și luptele din Carpați. Toamna au fost ploii, iar iarna ger cumplit, așa cum îl descrie Vasile Alecsandri.

Viața din școala militară nu putea fi ușoară atunci, când armatele noastre băteau în retragere dezastruoasă. *Rușii* invadaseră Moldova, singurul colț al țării, de care s'eu agățat cu cerbicie soldații noștri și pe care nu voiau să-l dea inamicului decât trecându-se peste cadavrele lor. Nu mai reamintesc paginile triste, durerile de atunci ale țării, pe care le va înregistra istoria ca pe o epocă de eroism al poporului român. Eram în întuneric, *idealul* însă era *lumină*; orbiți de ea, chiar și în brațele morții țineam să o prindem; cu cât ea se depărta, cu atât dorința de a o vedea în mâinile noastre ne încăpățina.

În vremea aceasta perseverența elevilor dela școala militară era mare și încordată. Nu odată l'am văzut pe fratele *Teodor* tremurând, galben de frig, petrecând pe câmpul de exercițiu câte

ciaci ceasuri pe viscol, în ger tăios ce ustura și durea la inimă. Apoi dormea de multe ori în cameră fără foc, fără să-l mustre conștiința că l'a adus la suferinți mai mari decât era în stare să le îndure trupul său plăpând.

Simțindu-se goluri mari în personalul ofițeresc, în Martie 1917, tinerii instruiți în școlile militare fură trimiși pe front. *Teodor Turtureanu* fu repartizat (5 Aprilie 1917) la *regimentul 16* al diviziei a VII-a, greu încercată în războiul nostru. După două luni de răgaz, divizia VII-a, refăcută, se puse în Iulie de sentinelă la porțile Oituzului. Activitatea pe front reîncepu, masele de oameni se mișcară, unele contra altora, însetate de sânge. Forțele omenești se măcinară, ceas cu ceas, zi cu zi, altele proaspete le luară locul. Sublocotenentul *Turtureanu*, acum cu *regimentul 2 de marș*, rezerva diviziei, luă parte la luptele dela Oituz, în momentul când situația se înrăutățise și presiunea dușmanului era în plină putere, în luna Iulie. Pe Dealul *Sticlăriei*, regimentul 2 de marș primi izbituri dureroase, cari costară multe vieți de ofițeri și soldați. La 29 Iulie, fratele era în mijlocul trăgătorilor, în toiul luptei, când linia de rezistență se clătina și se muta, când înainte, când îndărăt. Se încleștaseră brațele unui uriaș cu brațele unui pitic ce nu voia să cedeze. Intre cei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Locotenentul Teodor Turtureanu
(† 29 Iulie 1917, la Oituz)*

cari primiră asaltul mitralierelor, *Turtureanu* căzu răpus de un glonte, prăbușindu-se ca un brad înalt, fără să se mai ridice ¹⁾). Sublocotenentul *Vașile Ienceanu* încercă salvarea cadavrului, dar fu cu neputință.

După vre-o săptămână, în urma încăierărilor sângeroase cari aduseră retragarea inamicului, *cadavrul eroului fu găsit și îngropat* acolo unde a căzut, în zgomotul de obuze și arme, pe *Dealul Sticlăriei* (Oituz). Aici și astăzi gropile, rămăturile de obuze, fagii sfărâmați, ici colea semănată pe fugă câte o cruce, movile de țărână vor arăta oricui călător suferința celor cari nu mai sunt, dar trăiesc în șoaptele pădurii, în murmurul zburdalnic al Oituzului — Termopilele Moldovei.

Câți nu au rostit aici *versurile* :

*„Dic hospes Spartae nos hic esse vidisse iacentes,
dum sanctis patriae legibus obsequimur !”* (Călătorele, spune la Sparta că ne-ai văzut aici zăcând, ascultând de legile patriei !).

Dar câți le-au simțit ?

Cine le-a simțit, le-a urmat !...

¹⁾ Ca un omagiu, după unire, i s'a dat unei străzi din Cernăuți numele eroului : *Str. Locotenent Teodor Turtureanu*.

Rugăm societatea „Cultul eroilor”, să facă un act de pietate, să aducă la Suceava osemintele fratelui meu și ale celorlalți eroi bucovineni căzuți la Oituz și în alte părți. Li se cuvine această cinste.

INTRE BAIONETE

Pătrăuți, 10 Oct. 1919.

Soarta voi ca *Basarabia* să fie cea dintâi mântuită. Moldova s'a întregit. Vămile de pe apa Prutului s'au mutat pe apa Nistrului. S'au împlinit dorințele părinților și bunicilor noștri. S'a statornicit vechea orânduire românească prin voința lui Dumnezeu și a poporului român.

Dar duhul satanic al dușmanilor neamului nostru a lucrat la întuneric, în taină, și a căutat să clatine sufletul norodului, învrăjbind, zăpăcind mințile și răzvrătind. De peste Nistru au venit îndemnurile la o faptă mișelească.

În ținutul Holinului mințile s'au tulburat. Bande bolșevice înarmate din Ucraina au trecut Nistrul. Prin luna Ianuarie (1919), în puterea iernii, podul de gheață le-a înlesnit trecerea, fără veste, pe pământul părinților noștri. Au fost câteva zile de groază și haos, până ce dreptatea și vitejia ostașilor noștri au biruit. Prețul biruinței a fost sângele celor mai buni și mai aleși fii ai țării. Între aceștia, *generalul Poetaș* a căzut jertfă la datorie (Ianuarie 1919)!

Convoiuri de *slujbași români*, târâți între baionete, dincolo de Nistru, își așteaptau în bătăile inimii hotărârea de condamnare. Ei nu aveau altă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Arcadie Turtureanu
(† Ianuarie 1919, la Atachi, jud. Hotin)

vină decât că-și slujiră cu credință țara și neamul. Dar această vină în ochii sângeroși ai călăilor era cea mai mare.

Intre cei cari își așteptau osânda ce-o vor rosti călăii, se găsea și fratele meu, *Arcadie Turtureanu*, slujbaş al vămii *Atachi*, nu departe de orașul Hotin. El îndrăzni să fugă dintre baionete, să scape de execuție. Fu urmărit, prins, străpuns de baionete și aruncat într'o fântână ¹⁾.

Iată o faptă de ucigași, pe care toată literatura umanitară bolșevică n'o poate spăla !

Ce logică și ce morală omenească pot îngădui ridicarea în masă a slujbașilor civili neînarmați și măcelărirea lor, fără vină, în chip mișelesc ? !

Ce altă vină a avut fratele meu decât aceea de a fi român și slujbaş al țării românești ?

Un fiu al Bucovinei, din Pătrăuții Sucevii, crescut în focul naționalismului sucevan, și-a vărsat sângele, slujind Basarabia ! A pierit un crainic al păcii la hotarul de răsărit al țării ! A căzut jertfa civilizației în luptă cu sălbătăcia asiatică !

A pierit un frate de o blândeță și bunătate fără

¹⁾ *Arcadie Turtureanu* (născ. 1. I. 1893 † Ian. 1919), a studiat la liceul de băieți din Suceava (1905-1910). A fost funcționar la gara *Ițcani*, la administrația financiară din *Galați* (1915), la vama *Molnița* (Dorohol) în 1918 și la *Atachi* (Hotin), unde fu ucis de bolșevici în Ian. 1919).

**marginii ! Ce soartă grozavă a avut, schimbând
vama *Molnița* cu vama *Atachi* !**

**E a doua jertfă pentru neam în familia noastră !
Inima părinților mei se frânge !**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AU RÉFECTOIRE

Botochani, 5 janvier 1917.

Ereintés par de durs exercices de service en campagne et par les marches pénibles à travers la neige, les élèves avaient une faim de loup et avalaient tout à leur aise une soupe de haricots. Une mer de têtes remplissait le réfectoire. On entendait le bruit des assiettes ; c'était un vrai vacarme. Mais voici que la silhouette de l'officier de service se profile à la porte.

— Fixe ! commanda l'officier.

— Qu'est-ce que c'est que ce vacarme ? Avez-vous oublié que vous êtes soldats ?

Il y eut un instant de silence, puis le tapage reprit de plus belle. Quand on est à table, on aime d'habitude être à son aise et pouvoir délier sa langue.

Notre désobéissance irrita le lieutenant. Il nous punit si sévèrement que nous en perdîmes l'appétit. Et la soupe était froide dans nos assiettes, quand il eût fini de nous faire entendre ses conseils et ses réprimandes.

Nous étions résolus à nous venger. Il ne faut pas faire sortir de ses gonds un aspirant ! Beaucoup d'entre nous étaient jeunes, mais il y en avait aussi parmi nous qui portaient moustache, qui étaient

des hommes dans la pleine acception du terme et qui occupaient des situations importantes dans la vie civile. Comme petits collégiens il n'y avait guère que deux ou trois camarades et moi. Nous en étions là de nos réflexions, quand entra au réfectoire le Commandant *de Meru*, brillant officier attaché à notre Ecole militaire ; c'était l'un des 400 officiers de la Mission Berthelot, que nous avait envoyés la France pour remettre sur pied notre armée gravement éprouvée ¹⁾. Nous avons reconnu sa valeur sur le terrain d'exercices. Ses traits étaient restés gravés dans ma mémoire, depuis qu'il avait rassemblé en carré les élèves de l'Ecole et nous avait fait une critique impitoyable de la manoeuvre. Il nous apparut alors comme un petit Napoléon ; avec ses dons oratoires, il sut remuer nos coeurs et enflammer nos esprits ; il s'efforça de redresser nos courages abattus et de développer en nous les qualités militaires. Et voici qu'il venait maintenant dans la salle à manger écouter nos doléances. C'était un soldat dans toute la force du terme. Nous sentions la valeur de cet homme, qui voulait tout savoir et tout voir.

Un roumain de Macédoine, *Margarit Dumitrescu*, licencié-ès-lettres, en philosophie et en

¹⁾ Voyez à la fin la liste des officiers français morts pendant la guerre mondiale en Roumanie et la Mission Berthelot.

droit de Constantinople, eut une idée originale. Comme le commandant français nous passait en revue, il montra à notre hôte notre pain qui n'était qu'une mixture de son et de paille, glacée et dure comme du bois. Naturellement l'étonnement de notre hôte fut extrême, car un Français ne pouvait s'imaginer qu'on fit de tel pain en terre roumaine. Il ne se rendait pas compte de la cruauté de notre destin, de l'enfer dans lequel nous vivions. En butte aux coups du sort, les derniers combattants avaient dû (avec les Russes qui avaient déferlé sur nous en avalanche et avec une multitude de réfugiés) s'entasser dans le coin de terre qui avait échappé au désastre, seule oasis où l'on pût respirer un air libre. Le pays ravagé nous donnait ce qu'il pouvait pour faire taire nos estomacs affamés.

— *Vae victis!* a dit autrefois **Brennus**, le chef des Gaulois, aux Romains vaincus; l'histoire se répète chez leurs descendants.

La visite du Commandant français eut pour résultat d'inciter nos officiers à améliorer notre ordinaire ¹⁾.

¹⁾ Le Commandant de l'École des Officiers de réserve du Botochani était le Lieutenant Colonel *Corneliu Slăvescu*, officier de grande valeur. Parmi les autres officiers se trouvait aussi — en qualité de professeur et d'adjoint du Colonel — le Lieutenant *Georges Tătărescu*, l'ancien président du Conseil, l'actuel conseiller royal. Il sut nous comprendre et exalter notre moral.

GUERRE EN MONTAGNE

(OITUZ-MONT UNGUREANU-COȘNA)

27 juillet - 20 août 1917.

Le lendemain du désastre du *Mont Ungureanu* (1. Oungouréanou) les débris du 16-e de Suceava essayèrent de reprendre la lutte pour défendre les sommets situés entre *la montagne perdue* et *Coșna* (Cochna). L'ennemi ne pouvait avancer que par la ligne de faite. C'est pour la défendre que nous avons fait des efforts vraiment surhumains.

Le Lieutenant *Georges Boca* avait échappé au désastre ; je le retrouvai seul, sans un homme ; notre compagnie avait été en partie massacrée, en partie faite prisonnière ; de 200 hommes qu'elle avait comptés elle ne comprenait plus que 15 soldats, que j'avais ramassés au cours de la retraite.

Le Commandant *Constantin Popovici*, notre Chef de Bataillon, chargé de défendre la seconde ligne de retranchement, nous confia les débris des compagnies en déroute, environ 40 hommes. Il nous jugea, *Boca et moi*, dignes de défendre le flanc droit, c. à d. le versant de la montagne, qui descendait sur *la vallée du Slănic* ; c'était une région coupée d'escarpements et de fourrés

où on ne voyait pas à deux pas devant soi.

Ce front fragile, où les combattants étaient espacés, était difficile à tenir. Et pourtant, durant deux semaines, nous avons défendu la crête avec acharnement, luttant pied à pied pour chaque pouce de terrain et chaque arbre.

C'était un tel déchainement d'obus de tous calibres, un tel massacre, que le *Capitaine Paul Berge*, officier français attaché à notre régiment, s'écria : „*Même à Verdun il n'y a pas eu de tels bombardements ni de telles luttes !*”

Décimés, fauchés par les mitrailleuses, écrasés par les obus, nous avons enduré le supplice de Tantale, escaladant les crêtes ou en descendant, subissant les attaques ou contre-attaquant, repoussant l'ennemi ou étant repoussés par lui. C'est au cours de ces luttes terribles, où s'épuisaient nos forces, que le *Capitaine Paul Berge* est mort en héros.

Comme l'ennemi nous encerclait, le *Capitaine Paul Berge*, de sa propre initiative, prit le commandement d'une compagnie et, grâce à une contre-attaque vigoureuse, arracha au mains de l'ennemi le *Colonel Caesar Mihail*, qui commandait notre régiment ¹⁾. Notre frère d'armes, au prix de son sang, nous a épargné un désastre.

¹⁾ Le lieutenant *Ion Lovinescu*, l'adjoint du Colonel, l'actuel Lieutenant-Colonel à M. S. M. (à l'Etat-Major Roumain) a été témoin de cette bravoure.

La forêt, déchiquetée par les obus et mutilée par les baffes, fut recouverte par les corps de nos soldats. Epuisés par deux semaines de massacres ininterrompus ¹⁾, nous avons glissé du haut des dernières crêtes.

La 14e Brigade d'infanterie, que commandait le Colonel Dimitri Colori, fut rejetée dans la vallée vers le Trotuș (Trotouche). Notre régiment dévala alors des hauteurs imposantes du Coșna, qui était comme une colonne sur laquelle s'appuyait tout le front.

Du haut de Coșna, je jetai les yeux sur les collines dénudées de la vallée du Trotuș. La dernière ligne de tirailleurs se repliait en essaimant. Les obus de gros calibre foudroyaient et écrasaient le village de Grozești (Grozëchti). Les maisons brûlaient, les chiens hurlaient, les vaches beuglaient, les enfants jetaient des cris, les patrouilles allemandes entraient dans le village. Notre Division, la VIIe, que commandait le vaillant Général Nicolas Rujinski, était à bout et ne pouvait plus arrêter l'avalanche ennemie ²⁾.

¹⁾ La bataille a duré du 26 juillet au 10 août 1917 (à Oituz—Dealul Ungureanu, Muntele Muncelu, Vârful Pietrei, Coșna, Grozești).

²⁾ La 7e Division n'avait pas de réserves et luttait contre le VIIIe corps autrichien, augmenté de deux divisions allemandes, la 8e division de cavalerie et la 117e division d'infanterie (à Oituz-Grozești).

Le front de l'Oituz (l'Oitouse) était rompu.

Par quels périls avons-nous passé ! Il semblait que personne ne pût empêcher l'écrasement de la Moldavie. Nous avons abandonné aussi *Coşna*, et c'était la clef de tout le front de la II-e Armée ! En ces heures de désespoir et d'épouvante, nous attendions que Dieu fit un miracle. Et le miracle se fit.

Près des eaux du *Trotuş*, voici qu'arrivent des cavaliers aux chevaux écumants. *La I-e Division de cavalerie* ¹⁾ déploya ses unités, déclencha la contre-offensive et courageusement attaqua de front l'ennemi. Au cours de ces attaques acharnées et de ces luttes héroïques, presque tous les cavaliers furent exterminés, mais ils s'emparèrent du *Mont Vârful Pietrei* (*Vârful Piétréi*), crête montagneuse située entre *Coşna* et *Oituz*. Dans cet enfer, où les vies humaines étaient comme broyées, le *Mont Coşna* passa de mains en mains. Notre régiment s'efforça tant qu'il put de se cramponner à la côte 789 du *Mont Coşna*. Au cours de la lutte le Lieutenant *Georges Boca*, notre Commandant de Compagnie, trouva dans le sac d'un soldat allemand, mort à *Coşna*, les hautes bottes à lacets du Capitaine *Paul Berge*.

Un vaillant Français est mort ! Un frère, un

¹⁾ *La I-ère Division de cavalerie* était sous les ordres du Général *M. Schina*.

messenger de l'Occident, est venu chez nous pour nous donner son coeur et son corps, pour défendre notre sol et notre idéal. Son sang s'est mêlé au sang de nos soldats. A voir le regard timide et comme virginal de ce jeune français, dont l'uniforme était aussi bleue que le ciel de la Méditerranée, nul d'entre nous n'aurait supposé la bravoure légendaire des Français. *Honneur à sa mémoire !* ¹⁾ N'oublions pas qu'il est tombé au cours des luttes sur les sommets (sur le *Mont Iordogatu*, au point *Gura Iadului* = La Bouche de l'Enfer), ni qu'il a sauvé le chef de notre Régiment, à qui était confié le sort de la Moldavie. Son corps est tombé aux mains des vainqueurs, mais son esprit et son âme sont restés parmi nous. Les ennemis ont profané son cadavre, l'ont dépouillé, comme s'ils avaient voulu que la terre froide l'engloutît tout nu et que son poids fût encore plus lourd pour lui. Dépouiller nos morts sacrés n'est pas un titre de gloire pour les vrais soldats allemands !

C'est près de Coşna que s'est stabilisée le front, au prix de sacrifices sans bornes.

Tandis que notre régiment défendait la crête avec acharnement, la nouvelle nous arriva que du côté de Trotuş les gardes-frontière franchissaient les

¹⁾ Le Capitaine Paul Berge † 27 juillet 1917.

collines, pour réparer la brèche du front en face
du village de Grozești, rétablir l'équilibre des forces
et reconquérir la dernière crête de la montagne.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**MISSION MILITAIRE FRANÇAISE
EN ROUMANIE**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(janvier 1917—5 mars 1918)

L I S T E
DES OFFICIERS FRANÇAIS MORTS EN
ROUMANIE PENDANT LA GUERRE.

NOMS et PRÉNOMS	GRADES et CORPS	DATE et LIEU de DÉCÈS
1. ADAIN, Josef Emmanuel Gabriel	Médecin Aide Major de 1 ^{ère} classe	7 Mai 1917 BACĂU
2. ANDRE, Jules Aimé	Lieutenant 84 ⁰ Rég. Infant.	19 Déc. 1918 TIMIȘOARA
3. ARCENS, Omer Amédée	Lieutenant	15 Avril 1917 BUCIUM
4. BARBIN Paul Georges	Enseigne de vaisseau	16 Avril 1917 CONSTANȚA
5. BEGOUIN- DEMEAUX, Maxime Henri Jean	Lieutenant de vais. Torpilleur „ZMEU“	16 Avril 1917 CONSTANȚA
6. BERGE, Paul	Capitaine 16 ⁰ Rgt. Inf.	27 Juillet 1917 DEALUL IOR- DOGATU
7. BOUILLE, Charles Joseph Louis	Sous-Lieutenant 410 ⁰ Rgt. Infant.	1 Août 1919 GALAȚI
8. BRESSOT, Henri Joseph Félix	Médecin Aide Major de 1 ^{ère} classe, 274 ⁰ Rég. Artil.	12 Janvier 1919 GIURGIU
9. CARION, Aimé Pierre Henri	Enseigne de vaisseau Tor- pilleur „Zmeu“	16 Avril 1917 CONSTANȚA
10. CAUBET, Charles Ed- mond Ernest	Lieutenant 174 ⁰ Rég. Inf.	16 Avril 1917 BUCIUM
11. CHATELAIN, Jean	Médecin Aux- liare	29 Juin 1919 GALAȚI

NOMS et PRÉNOMS	GRADES et CORPS	DATE et LIEU de DÉCÈS
12. CLAYEUX, Jean-Marcel Antoine	Capitaine 416 ^o Rég. Infant.	23 Mars 1917 BACĂU
13. CLUNET, Pierre Edouard Jean	Médecin Major de I-ère classe	3 Avril 1917 BUCIUM
14. COCHET, Frédéric Georges André Léonard Marcel	Sous-Lieutenant	25 Juin 1919 GALAȚI
15. CORDONNIER, Albert Pierre Aimé	Sous-Lieutenant 8-ème Génie	10 Mai 1917 BOTOȘANI
16. DANO, Robert	Lieutenant 501 ^o Rég. Art. Ass.	10 Déc. 1919 BUCAREST
17. DUBOIS, Georges Emile	Lieutenant-Colonel 174 ^o Rég. Infant.	3 Avril 1917 IASSY
18. DUFRECHE, Eugène Joseph	Médecin Major de I-ère classe	9 Mai 1917 BOTOȘANI
19. DUGUEY, Alphonse	Médecin Aide Major de I-ère classe	16 Février 1919 CHIȘINĂU
20. DUPIN, Abel	Chef d'Escadron 19 ^o Rég. Artillerie	24 Mai 1919 RENI
21. GERMAIN, Paul Louis	Médecin Aide Major de I-ère classe	12 Déc. 1916 GALAȚI
22. HALDI, Arnold Emile	Lieutenant	8 Mai 1917 VASLUI
23. JOURDAN, Alphonse Aimé	Chef de Bataillon	30 Janvier 1916 assassiné à KIEW

NOMS et PRÉNOMS	GRADES et CORPS	DATE et LIEU de DÉCÈS
24. de KER-GORLAY	Lieutenant aviateur	23 Nov. 1916 BUCAREST
25. LAFONT, Pierre Henri	Général de Brigade	12 Déc. 1918 IASSY
26. LEGAIL, Maurice	Capitaine au Long Cours	
27. LOISEAU, Victor Emile	Sous-Lieutenant 3 ^o Corps d'Aviation	31 Août 1917 IASSY
28. de MAILLE DE LA TOUR LANDRY, Foulque, Jacqueline Marie Urbain	Lieutenant aviateur 13 ^o Dragons	23 Novembre BUCAREST
29. ODONE, Georges	Lieutenant-Colonel, 146 ^o Rgt. Inf.	30 Mars 1918 PETROZA-VODSK
30. PILLOT, Jean	Lieutenant de Vaisseau	27 Janvier 1919 CONSTANTA
31. PIREL, Jean	Lieutenant	inhumé à CHIȘINAU
32. PISMIK, Jean	Lieutenant 2 ^o Rég. Mixte	inhumé à CHIȘINAU
33. QUIQUANDON, Jean Antoine Eugène	Lieutenant. 3-e Groupe Aviation	26 Octobre 1919 BUZĂU
34. RICHARD, Jean Henri	Lieutenant 99 ^o Rég. Infant.	4 Avril 1917 ONEȘTI
35. ROBERT, Louis Charles André	Commis Trésorerie de 3-e classe	20 Sept. 1916 BUCAREST
36. SANTONI, Ange Dominique	Médecin Aide Major de 2-e classe	15 Avril 1917 IASSY

NOMS et PRÉNOMS	GRADES et CORPS	DATE et LIEU de DÉCÈS
37. STRADOUS- KI, Aimé	Sous-Lieutenant Interprète 8 ^e Génie	inhumé à CHIȘINĂU
38. STREICHER, Joseph Au- gustin Eugène	Capitaine 4 ^e Rég. Infant.	3 Octobre 1917 COTOFĂNEȘTI
39. TUPIN, René Gabriel Fer- dinand	Lieutenant Rég. Marche de Spa- his Marocains	24 Mars 1919 LIPPA
40. VALENTIN, Pierre André	Lieutenant 34 ^o Rég. Inf. Co- loniale	25 Février 1919 TIMIȘOARA
41. VERNAY, Henri Hubert Thomas	Capitaine 334 ^o Rgt. Infanterie	14 Août 1917 COSMEȘTI
42. VIALA, Char- les Jean François	Chef d'Escadron 57 ^o Rgt. Artil.	13 Janvier 1917 CIUREA
43. ZILTENER, Martin Franz	Lieutenant 14 ^o B. I. A.	inhumé à CHIȘINĂU 15 Juin 1919

MISSION MILITAIRE FRANÇAISE EN ROUMANIE

ÉTAT NOMINATIF des OFFICIERS DE LA MISSION MILITAIRE FRANÇAISE EN ROUMANIE

ÉTAT-MAJOR DE LA MISSION

1. BERTHELOT, Général de Division, Chef de la Mission.
2. MARCHAL, Capitaine, Officier d'Ordonnance.
3. PETIN, Colonel, Chef d'État-Major.
4. CAPUT, Lieut.-Colonel, Sous Chef d'État-Major.
5. GAZEILLES, Commandant, Adjoint.
6. DENTE, Commandant »
7. GROUZIER, Capitaine »
8. BOLIFRAUD, Capitaine » provisoirement.
9. DAUBIAN SELISLE, Capitaine, Chiffre.
10. GUILLOTON, Interprète 3° cl.
11. MASSIAS, Commandant, Personnel.
12. MAZELIN, Offic. d'Administr. de 1-re classe, Administration.

QUARTIER GÉNÉRAL

1. LEVAILLANT, Commandant, Bureau de l'Organisation.
2. ODONE, Lieut.-Colonel, Bureau des Informations.
3. CARTIER, Chef de bataillon, Service des renseignements.
4. FAURE, Lieutenant, Service des renseignements.
5. CHAMPIN, Commandant, Direction des chemins de fer.
6. FILUZEAU, Commandant, Service Télégraphique et Radiotélégraphique.

7. REYSS, S/Lieutenant, Service Télégraphique et Radiotélégraphique.
- 8 PHILIPPART, S/Lieutenant, Service Télégraphique et Radiotélégraphique.
9. WILLEMETZ, S/Lieutenant, Service Télégraphique et Radiotélégraphique.
10. TATUR, Commandant, Service automobile.
11. STERLE, Lieutenant, " "
12. BAP, " " "
13. DEVERIN. " " "

AFFECTATIONS DIVERSES

1. de RENTY, Colonel, En liaison auprès du G. Q. G. Russe.
2. de COURSON de la VILLENEUVE, Capitaine, Adjoint (détaché provisoirement), En liaison auprès du G. Q. G. Russe.
3. ARQUIER, Commandant, En liaison auprès des Services Roumains à Iassy.
4. ROTH, Capitaine, Adjoint, En liaison auprès des Services Roumains à Iassy.
5. VANDERPOTTE, off. d'Adm. 1° Cl., Direction des Munitions.
6. PARIS, Capitaine, Réception du matériel.
7. TILHET-CHAURON, Lieutenant, Réception du matériel.
8. DULMET, S/Lieutenant, Réception du matériel.
9. LACHEVRE, S/Lieutenant " " "
10. CHOLESKY, Chef d'escadron, Service géographique.
11. CAUCHOIS, S/Lieutenant, Service géographique.
12. de MENDITTE, Lieutenant-Colonel, Écoles d'Élèves-Officiers.
13. de MERU, Commandant, Écoles d'Élèves-Officiers.
14. MARTIN, Capitaine, Légation.
15. de LUYNES, Commandant, Missions spéciales.

16. de FLERS, Lieutenant, Missions spéciales.
17. BOYET, Capitaine, Centre d'instruction du Fusil-Mitrailleur.

ÉTAT-MAJORS et INFANTERIE

GROUPEMENT DE L'ARMÉE DU GÉNÉRAL AVERESCO.

1. HUCHER, Lieutenant-Colonel, Chef du
Groupe ment.
2. CRAVOISIER, Capitaine, Adjoint, Chef du
Groupe ment.
3. VITREY, Commandant, Centre d'instruction de
mitrailleuse.
4. Centre d'instruction de
grenadiers.

2-ème CORPS D'ARMÉE

1. MARCHAL, Lieut.-Colonel, Adjoint, Chef d'État-
Major.
2. VIOLETTE, Capitaine, Adjoint.

1-ère DIVISION

1. d'ALBIAT, Commandant Adjoint, Chef d'État-
Major.	
2. FONDEVIELLÉE, Capitaine,
1 ^o Rgt. d'inf.	} Adjoints
aux Chefs
de Corps
3. CHAUVEAU, Lieut., 17 ^o Rgt. Inf.	
4. SUHNER, Capitaine, 18 ^o Rgt. Inf.	
5. CERVONI, Capitaine, 31 ^o Rgt. Inf.	
6. NEVIÈRE, Capitaine, 1 ^o Rgt de
Chasseurs.	
7. CAIRE, Lieutenant, Rgt de Marche.	

3-ème DIVISION

1. VESTERINI, Commandant, Adjoint Chef
d'État-Major.

2. PROVOST, Capitaine, Adjoint.	
3. SARRET, Capitaine, 4-e Rgt. Inf.	
4. TRIOLLET, „ 22-e „ „	} Adjoints
aux Chefs
de Corps.
5. MALLAC, „ 28-e „ „	
6. DEVILLE, „ 30-e „ „	
7. QUENNEC, „ 2-e Rgt. de
chasseurs	
8. RICARDEAU, Capitaine, Rgt. de
Marche	

4-ème CORPS D'ARMÉE

1. de VILLEMAREST, Commandant, Adjoint, Chef.
2. GELLINET, Commandant, Adjoint d'État Major.

6 ème DIVISION

1. PIZOT, Commandant, Adjoint Chef d'État-Major.	
2. LEFEBURE, Sergent-Major, Adjoint.	
3. LAVAULT, Lieutenant, 10-e Rgt. Inf.	} Adjoints
aux Chefs
de Corps
4. de FERRY, Capitaine, 11-e „ „	
5. CHAMARD, Lieutenant 12-e „ „	
6. DUFOUR, Capitaine, 24-e Rgt. Inf.	
7. LAULAN, Capitaine, 7-e Rgt. de Chasses	
8. de VILLENEUVE, Capitaine, Rgt. de Marche.	

8-ème DIVISION

1. CHARON, Commandant, Adjoint, Chef d'État
Major	
2. FERGAND, Sergent, Adjoint	
3. BORDES, Lieutenant, 13 Rgt. Inf.	} Adjoints
aux Chefs
de Corps
4. MAZAUD, Capitaine, 25-e Rgt. Inf.	
5. GINESTY, Capitaine, 29-e Rgt. Inf.	
6. HENNO, Capitaine, 37-e Rgt. Inf.	
7. FIAMMA, Capitaine, 8-e Rgt. de Chasseurs.	
8. VASSAL, Capitaine, Rgt. de Marche.	

ÉTAT-MAJOR de la 1-ère ARMÉE

1. LETELLIER, Colonel, Adjoint.
2. ROUS, Capitaine.

GROUPEMENT du 1-er CORPS d'ARMÉE

1. CAPITREL, Lieutenant-Colonel, Chef de Groupement.
2. COULON, S/Lieutenant, Adjoint.
3. BATAILLARD, Commandant Adjoint, Centre d'Instruction de Mitrailleuse.
4. BONNET, Capitaine, Centre d'Instruction de Grenadiers.

2-ème DIVISION

1. BONNET, Commandant, Adjoint, Chef d'État Major.
2. MARTINEAU, Capitaine, 2-e Rgt. Infant.
3. MONNIER, Capitaine, 3-e Rgt. Inf.
4. SOLOMIAC, Capitaine, 19-e Rgt. Inf.
5. MONGIN, Capitaine, 26-e Rgt. Inf.
6. PIETON, Capitaine, 4-e Rgt. de Chasseurs.

Adjoints
aux Chefs
de Corps

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4-ème DIVISION

1. JUNCA, Commandant, Adjoint Chef d'État Major.
2. de CABARUS, Capitaine, 5-e Rgt. Infant.
3. WEILL, Capitaine, 6-e Rgt. Inf.
4. du BREUIL, Capitaine 20-e Rgt. Infant.
5. PERROT, Capitaine, 21-e Rgt. Inf.
6. BOURQUAT, Lieutenant Chasseurs.

Adjoints
aux Chefs
de Corps

11-ème DIVISION

1. PHILLPAT, Commandant, Adjoint Chef d'État Major.
2. CASANELLI, Capitaine, 41/71-e Rgt. Inf.
3. GOURSOLLE, Capitaine, 42/66-e Rgt. Inf.

Adjoints
aux Chefs
de Corps

4. ANSELME, Lieutenant 43/59-e Rgt. Inf., Adjoint au Chef de Corps.
5. CAILLE, Capitaine, 57/58-e Rgt. Inf.

GROUPEMENT du 3-e CORPS d'ARMÉE

1. SANCELY, Lieut.-Colonel, Chef du Groupement.
2. de GERMINY, Capitaine, Adjoint.

5-ème DIVISION

1. PLÉE, Commandant, Adjoint. *
 2. ROUBAUDY, Capitaine, Adjoint.
 3. BADAIRE, Capitaine, 7-e Rgt. Inf.
 4. VERNAY, Capitaine, 8-e Rgt. Inf.
 5. MOURIER, Capitaine, 9-e Rgt. Inf.
 6. SOULILLOU, „ 32-e Rgt. Inf.
 7. GRAS, Capitaine, Chasseurs.
 8. DAVENNE, Capitaine, Rgt. de Marche.
- } Adjoints
aux Chefs
de Corps

13-ème DIVISION

1. PASQUIE, Commandant, Adjoint, Chef d'État Major.
 2. OMESSA, Capitaine, Adjoint.
 3. CHEREL, „ 47/72-e Rgt. Inf.
 4. MAHIEUX, „ 48/49-e Rgt. Inf.
 5. BLANC, J. L. „ 50/64-e Rgt. Inf.
 6. BOSSAN, Capitaine, 51/52-e Rgt. Inf.
 7. BARBOTEAU, Capitaine Rgt. de Marche.
- } Adjoints
aux Chefs
de Corps

14-ème DIVISION

1. LANGIET, Commandant, Adjoint, Chef d'État Major.
 2. JEAN, Capitaine, Adjoint.
 3. LA-TOUR, „ 54/56-e Rgt. Inf.
 4. de MAUVAISIN, „ 55/67-e Rgt. Inf.
 5. DEBOUVERIE, Lieutenant 69/77-e Rgt. Inf.
 6. FAIN, Capitaine, 53/65-e Rég. Infant.
 7. PAYEN, Capitaine, Rgt. de Marche.
- } Adjoints
aux Chefs
de Corps

GROUPEMENT du 5-ème CORPS d'ARMÉE

1. de ROINCE, Colonel, Chef de Groupement
2. AMMIOT, (provis.) S/Lieutenant, Adjoint.

10-ème DIVISION

1. de BOISFLEURY, Commandant, Adjoint, Chef d'État-Major.
2. d'ABGAROWICZ (detaché), Capitaine, Adjoint.
3. BLANCHARD, Capitaine, 23-e Rgt. Infant.
4. ARNOULD, Capitaine, 33-e Rgt. Infant.
5. AMIABLE, Capitaine, 38-e Rgt. Inf.
6. PECQUE, Capitaine, 39-e Rgt. Infant.
7. DARU, Capitaine, 10-e Rgt. de chasseurs.
8. BERTHELOT, Capitaine, Rgt. de Marche.

Adjoints
aux Chefs
de Corps

15-ème DIVISION

1. DROUILLARD, Commandant, Adjoint Chef d'Etat Major.
2. DUFOUR, Sergent, Adjoint.
3. FONTAINE ¹⁾, Capitaine, 63/79-e Rgt. Infant.
4. DUPUY, Capitaine, 73/78-e Rgt. Inf.
5. GANTIE, Capitaine, 74/80-e Rgt. Inf.
6. BLANC (Louis), Capitaine, 75/76-e Rgt. Infant.
7. DUSSER, Capitaine, Rgt. de Marche.

Adjoints
aux Chefs
de Corps

GROUPEMENT du 6-ème CORPS

1. LANDROT, Lieutenant-Colonel, Chef du groupement.

¹⁾ *Marcel Fontaine* a évoqué ses souvenirs de guerre dans une conférence faite le 15 Décembre 1934 à l'Université de Iassy sous les auspices du „Cercle d'études franco-roumaines *Lutetia*“, publiée sous le titre „*Avec la mission du général Berthelot*“ dans la revue *Atheneum*, 1-er numéro, II-ème année, 1936, Iassy.

2. VUCCINO, Lieutenant, Adjoint.

7-ème DIVISION

1. SALLES, Commandant, Adjoint, Chef d'État Major.

2. DESJOBERT, Capitaine, Adjoint.

3. BERNIER, Capitaine,
14 Rgt. Infant.

3. SCHMIDT, Capitaine, 15-e Rgt. Inf.

5. BERGE, Capitaine, 16-e Rgt. Inf.

6. DARNIGE, Capitaine, 27-e Rgt. Inf.

7. PETITOHORY, Capitaine 4-e Rgt. de Chasseurs.

8. LAGNIEL, Capitaine, Rgt. de Marche.

} Adjoints
aux Chefs
de Corps

9-ème DIVISION

1. MABILAIS, Commandant, Adjoint, Chef d'État-Major.

2. BOUCHER, Capitaine, Adjoint.

3. BART, Capitaine, 34-e Rgt. Inf.

4. MALGRAT, Capitaine, 35-e Rgt. Inf.

5. BINSSE, Capitaine 36-e Rgt. Inf.

6. BOUVIER, Capitaine, 40-e Rgt. Inf.

7. PIET-LATANDERIE, Capitaine, 9-e Rgt. de
Chasseurs.

8. LISBONNE, Capitaine, Rgt. de Marche.

} Adjoints
aux Chefs
de Corps

12-ème DIVISION

1. LEGROS, Commandant, Adjoint, Chef d'État-Major.

2. DAVID, Lieutenant, Adjoint.

3. CHABROL, Capitaine, 68/44-e

4. de PRACONTAL, Capitaine, 60/45-e

5. MAGE, Capitaine, 62/70-e

6. GUINGOT, Capitaine 46/61

7. LAGNIEL, Commandant, Rgt. de Marche.

} Adjoints
aux Chefs
de Corps

BRIGADE de GRĂNICERI

1. STREICHER, Capitaine, Adjoint, Chef d'État-Major.

2. DAURAT, Capitaine, 1-er Rgt. de Grăniceri.
3. ROBIN, Capitaine, 2-ème Rgt. de Grăniceri.

CAVALERIE

1. de VASSOIGNE, Lieut.-Colonel, Inspecteur.
2. d'AILLIÈRES, Capitaine, Adjoint.
3. CHEVANNE, Capitaine, 1-ère Division.
4. FOUCHET, Commandant, 2-ème Division.

ARTILLÉRIE

1. VOUILLEMIN, Général, Inspecteur.
2. DOIGNON, Caporal, Adjoint.

ARTILLÉRIE de CAMPAGNE

1. MARIE, Colonel, Détaché à l'État-Major de la 2-e Armée.
2. TAVERNIER, S/Lieutenant, Adjoint.

2-ème CORPS d'ARMÉE

1. BERNARDY, Capitaine, 1-ère Division.
2. CHALLAMEL, Capitaine, 3-ème Division.

4-ème CORPS d'ARMÉE

1. du SARTEL, Capitaine, 6-ème Division.
2. DION, Capitaine, 8-ème Division.

GROUPEMENT

des 1-er, 3-ème, 5-ème, 6-ème CORPS d'ARMÉE

1. LAFONT, Colonel Inspecteur, Adjoint.

1-er CORPS d'ARMÉE

1. BORDES, Capitaine, 2-ème Division.
2. LESCANNE, " 4-ème "
3. LEGUEU, " 11-ème "

3-ème CORPS d'ARMÉE

1. AUNIORD, Capitaine, 5-ème Division.
2. DURET, " 13-ème "
3. VIVIER, " 14-ème "

5-ème CORPS d'ARMÉE

1. BARBIER, Capitaine, 10-ème Division.
2. MANIN, Capitaine, 15-ème Division.

6-ème CORPS d'ARMÉE

1. GENTIL, Capitaine, 7-ème Division.
2. JACQUIN, Capitaine, 9-ème Division.
3. DAMECOUR, Capitaine, 12-ème Division.

ARTILLERIE LOURDE

1. STEGHENS, Colonel, Commandant de l'artillerie lourde roumaine.
 2. GROLLEMUND, Lieut.-Colonel, Détaché de la 1-re Armée.
 3. BOUTELOUP, Capitaine, 4-ème Rgt.
 4. CABANTON, Lieutenant, 3-ème Rgt.
 5. de CASANOVA, Capitaine, 1-er Rgt.
 6. DEMOUSSEAUX, Lieutenant, Adjoint au Colonel STEGHENS.
- } Détachés
dans les
Rgts.

D. C. A.

1. HUMBERT, Commandant.
2. LOQUINEAU, Lieutenant.
3. MARIE, Capitaine.
4. VINCENT, Capitaine.
5. GIBORY, Capitaine.

GÉNIE

1. DELAGE, Lieutenant-Colonel, État-Major de la Mission.
2. DUMON, Colonel, 2-ème Armée.
3. LEVECQUE, Lieutenant-Colonel, 1-ère Armée.

AÉRONAUTIQUE

1. de VERGNETTE, Lieut.-Colonel, Directeur de l'aéronautique.

2. de la MOTTE,
3. de LAREINTY, Capitaine, Adjoint.
4. COCHET, Chef d'Escadron.
5. LEBRUN, Lieutenant.
6. SANUA, Capitaine, Commandant du Parc R.G.A.
7. de la PERELIE, Capitaine, Directeur de l'école
des observateurs, École de Botoşani.
8. QUILLERY, Capitaine, Adjoint.

PILOTES

1. GOND, Capitaine, Escadrille no. 3.
2. GOULIN, Capitaine, Escadrille F- 7
3. CHAMBE, Capitaine, Escadrille N- 1
4. LATASTE, Capitaine, 1-er Groupe.
5. BERNARD, Capitaine, 3-ème Groupe.
6. de PAUNAT, Capitaine, 2-ème Groupe.
7. BLERY, Capitaine, Escadrille N- 10
8. de FRAGNIER, Lieutenant, Escadrille F- 6
6. BONNETON, Lieutenant, Ecole de Botoşani.
10. de FLERS, Lieutenant, École de Botoşani.
11. MALLET, Capitaine, 2-ème Groupe.
12. NIELSEN, Lieutenant, École de Botoşani.
13. SCHNEIDER, Capitaine, Escadrille N-1
14. DELAS, Capitaine, Escadrille B. M. -8
15. MICHELETTI, Capitaine, Escadrille N- 1, Ad-
joint au Commandant de l'école de Botoşani.
16. SCHNEIDER, Capitaine, Escadrille No. 4
17. BRULLARD, Lieutenant, Escadrille No. 1
18. CACHET, Lieutenant, Escadrille B. M.- 8
19. LAFON, Lieutenant, École de Botoşani.
20. de MAILLY-NESLE, Lieutenant, Escadrille F-7
21. MINIER, Lieutenant, Escadrille F-5
22. BRETONNIERE, Lieutenant, École de Botoşani.
23. PISTOR, Lieutenant, École de Botoşani.
24. HALBERT, S/Lieutenant, École de Botoşani.
25. BENOIT, Lieutenant, Escadrille F- 5

OBSERVATEURS

1. LATASTE, Capitaine, 1-er Groupe.

2. MEYER, Capitaine, 3-ème Groupe.
3. RIVIÈRE, Capitaine, 2-ème Groupe.
4. ROUGNY, Capitaine, Escadrille F-7
5. BALLE, Lieutenant, Escadrille F-5
6. BRISSAUD, Lieutenant, Escadrille F-2
7. HOULON, Lieutenant, Escadrille F-7
8. LAPÉROTTE, Lieutenant, Escadrille F-6
9. LUCY, Lieutenant, Escadrille F-2
10. THAUVIN, Capitaine, Escadrille F-4
11. SOULARIS, S/Lieutenant, Chef des ateliers
à Iassy.
12. LAUDET, Commandant, Directeur de
l'aérostation.
13. ALEXANDRE, Lieutenant
14. CORNELOUP, S/Lieutenant
15. GAUFROY, S/Lieutenant
16. MORTREUX, S/Lieutenant

} Aérostiers

INTENDANCE

1. FARGEON, S/Intendant de 2-ème classe, Di-
recteur de l'Intendance.
2. MASSET, S/Intendant de 2-ème classe, Iassy.
3. HENRY, S/Intendant de 2-ème classe, Bacău.
4. LASNE-DESVAREILLE, S/Intendant de 2-ème
classe, Botoșani.
5. MOREAU, S/Intendant de 3-ème classe, Bârlad.

SERVICE VÉTÉRINAIRE

1. HARDOU, Chef de service, 2-ème classe,
Vétérinaire Principale.
2. TATUR, Vétérinaire A. M. 2-e cl., Adjoint au
S/Int. Moreau.
3. WILBERT, Vétér. Major. 1-e cl., Direction des
remontes.
4. DURROUX, Vétér. Major 1-e cl., 2-ème Armée.
5. BENY, Vétér. Maj. 1-e cl., 1-ère Armée.
6. MILLET, Vétér. Maj. 1-e cl., Inspecteur de
Cavalerie.

7. ESMIEU, Vétér. Maj. 2-e cl., Artillerie lourde.
8. DELAVILLE, Vétér. A. Maj. 1-e cl., Serv. Subsist. Adjoint S/Int. Masset.
9. RICHARD, Vétér. A. Maj. 1-ère cl., Serv. Subsist. Bacău Adj. S/Int. Henry.
10. JULLIEN, Vétér. A. Maj. 1-ère cl., Serv. Subsist. Botoșani, Adj. S/Int. Lasue-Desvareille.
11. COULLAUD, Méd. Pal. de 2-ème cl.
12. GAUTHIER, Méd. Pal. de 2-ème cl.
13. REVERCHON, Méd. Maj. de 1-ère cl.
14. LE LORIER, d⁰
15. DEBRIEU, d⁰
16. LHEUREUX, d⁰
17. DESPASSES, d⁰
18. ORTICONI, d⁰
19. LAVENANT, d⁰
20. DRIOUX, d⁰
21. BAILLY, d⁰
22. SEMPE, d⁰
23. THIEUX, d⁰
24. MADRANGES, d⁰
25. SIEUR, d⁰
26. HAUVUY, d⁰
27. GALLOIS, d⁰
28. BELGRAND, Méd. Maj. de 2-e cl.
29. COUTARD, Méd. Maj. de 1-e cl.
30. DEVAUX, d⁰
31. PONROY, d⁰
32. DUGUEY, d⁰
33. LOUBAT, Méd. Maj. de 2-e classe
34. DAGNEAUD, d⁰
35. CORYLOS, d⁰
36. JANICOT, d⁰
37. DEHELLY, d⁰
38. RAFINESQUE, d⁰
39. ZISLIN, d⁰
40. SORREL, d⁰
41. MOURE, d⁰

42. MOLINAT,	d ^o
43. VUILLET,	d ^o
44. BONNET Paul	d ^o
45. HOUDARD,	d ^o
46. FAURE BEAULINU	d ^o
47. CHENIER	d ^o
48. RHEINBURG,	d ^o
49. CHAIX,	d ^o
50. LECLERCQ,	d ^o
51. MAINOT,	d ^o
52. FERREYROLLES,	d ^o
53. SEJOURNET,	d ^o
54. IMBERT,	d ^o
55. POTY,	d ^o
56. VANDESCAL, Méd. A. Maj. de 1-e classe.	
57. DRAMEZ,	d ^o
58. VIGNAL,	d ^o
59. MASSART,	d ^o
60. DANTRELLE,	d ^o
61. BROUSSE,	d ^o
62. NOËL,	d ^o
63. FLORENCE	d ^o
64. MUTEL,	d ^o
65. de NABIAS,	d ^o
66. TARTOIS,	d ^o
67. LAGEAIS,	d ^o
68. PAGES,	d ^o
69. RUDELLE,	d ^o
70. BLOCH,	d ^o
71. BOUGOT,	d ^o
72. PHILARDEAU,	d ^o
73. IMBERT, Méd. Maj. de 2-e classe.	
74. CAUDRELLIER, Méd. A. Maj. de 2-e classe.	
75. GRESSET,	d ^o
76. COUDROY,	d ^o
77. PEYRE,	d ^o
78. LUCAS-CHAMPIONNIÈRE	d ^o
79. LEGAL-LASSALE,	d ^o

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- 80 JAISSON, d⁰
81. BONNET-LOUIS, Méd. Maj. de 2-e classe.
82. LEMOING, d⁰
83 PINARD, d⁰
84. GERARD, PHARMACIEN Maj. 2 e cl.
85 DUMAY, Officier d'Adm. de 1-e cl.
86. de VESINS, Officier d'Adm. de 2-e cl.

OFFICIERS relevant du MINISTÈRE de la MARINE

1. de BELLOY, Capitaine de Vaisseau, Attaché Naval.
2 de NICOLAY, Capitaine, Bataillon Marin ¹⁾).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— *fin* —

¹⁾ *La liste des officiers de la Mission militaire française pendant la grande guerre en Roumanie, ce document historique m'a été procuré par la bienveillance de Monsieur le Colonel Delmas, attaché militaire de la France à Bucarest.*

CUPRINSUL :

1. Cuvânt înainte	pag. 5
2. La o răspântie	" 7
3. Glasul sângelui	" 10
4. Ostaș răsfățat	" 13
5. Freamăt de inimi	" 16
6. Între naufragiați	" 20
7. În vârtoare	" 29
8. Ticna din reflector	" 32
9. Pe viscol	" 35
10. Primăvara	" 37
11. Nostalgie	" 39
12. La țară	" 41
13. Spre Cașin	" 45
14. Între unchiași	" 47
15. Spre Mărășești	" 51
16. Reflexii în ajunul luptei	" 54
17. Lângă Hanu-Conachi	" 58
18. Printre aliați	" 60
19. Amurg de vieți	" 63
20. Prăpădul	" 65
21. Intre culmi	" 72
22. Pe clina Grozeștilor	" 77
23. Lacrimi sub Măgura Coșnei	" 81
24. O zi de toamnă	" 85
25. Noaptea în tranșee	" 87
26. Pe urmele aliaților	" 91

27. Crăciunul la Miroslavești	„ 95
28. În gara Hălăucești	„ 98
29. Năvala asupra Sodomienilor	„ 100
30. Vești din Lucăcești	„ 108
31. Prin Ostra	„ 115
32. Premiul dela Bunești	„ 118
33. Pe malul Someșului	„ 122
34. Întoarcerea	„ 129
35. Post mortem commilitonis	„ 133
36. Între baionete	„ 138
37. Au réfectoire	„ 141
38. Guerre en montagne	„ 144
39. Liste des officiers français morts en Roumanie pendant la guerre.	„ 153
40. Mission militaire française en Roumanie (État nominatif des officiers de la mis- sion militaire française en Roumanie).	„ 157

